

د پوهنې وزارت

د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو د
روزنې او د ساینس د مرکز معینیت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي
کتابونو د تالیف لوی ریاست

سسته او

اسلامي ښوونه او روزنه

لسم ټولگی

اسلامي ښوونه او روزنه - لسم ټولگی

د ۱۳۹۰ هـ. ش

Ketabton.com

د پوهني وزارت

د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو
د روزني او د ساینس د مرکز معینیت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي
کتابونو د تالیف لوی ریاست

اسلامي ښوونه او روزنه

لسم ټولگي

د چاپ کال: ۱۳۹۰ هـ. ش.

ليکوالان

- نور الله صافي
- رقيب الله ابراهيمي
- سيد فاضل شاه

علمي ايدريت

- دكتور شير علي طريفي

د ژبني ايدريت

- محمد قدوس زکوخيل

دیني، سياسي او کلتوري کمیټه

- ډاکټر عطاء الله واحدیار د پوهني وزارت ستر سلاکار او د نشراتو رئیس.
- مولوي قيام الدين کشاف
- محمد آصف کوچي

د څارني کمیټه

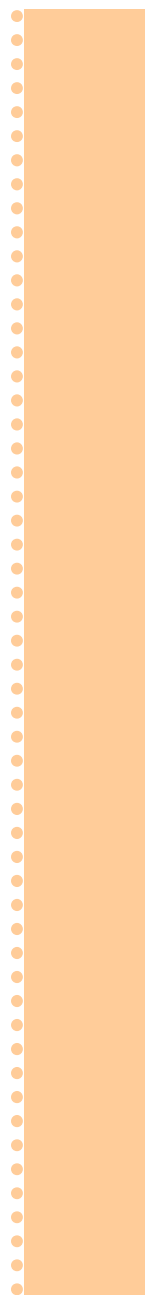
- دکتور اسماء الله محقق د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ټیوټکو د روزني او د ساينس مرکز معين
- دکتور شير علي طريفي د تعلیمي نصاب د پراختیا د پروژي مسؤول
- د سرؤلف مرستيال عبدالظاهر گلستاني د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف لوی رئیس

طرح او ډیزاين

عبادت الله غفاري

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ملي سرود

دا وطن افغانستان دی دا عزت د هر افغان دی
کور د سولې کور د توري هر بچی یې قهرمان دی
دا وطن د ټولو کور دی د بلوڅو د ازبکو
د پښتون او هزاره وو د ترکمنو د تاجکو
ورسره عرب، گوجر دي پامپستان، نورستان
براهوي دي، قزلباش دي هم ایماق، هم پشه یان
دا هیواد به تل خلیري لکه لمر پر شنه آسمان
په سینه کې د آسیا به لکه زره وي جاویدان
نوم د حق مودی رهبر وایو الله اکبر وایو الله اکبر

بسم الله الرحمن الرحيم

د پوهني د وزير پيغام جرانو ښوونکو او زده کوونکو،

ښوونه او روزنه د هر هېواد د پراختيا او پرمختگ بنسټ جوړوي. تعليمي نصاب د ښوونې او روزنې مهم توکي دی چې د معاصر علمي پرمختگ او ټولني د اړتياوو له مخې رامنځته کېږي. څرگنده ده چې علمي پرمختگ او ټولنيزې اړتياوې تل د بدلون په حال کې وي. له دې امله لازمه ده چې تعليمي نصاب هم علمي او رغنده انگنائف ومومي. البته نه ښايي چې تعليمي نصاب د سياسي بدلونونو او د اشخاصو د نظريو او هيلو تابع شي.

دا کتاب چې نن ستاسو په لاس کې دی، پر همدې ارزښتونو چمتو او ترتيب شوی دی. علمي گټورې موضوعگانې ټکي زياتې شوي دي. د زده کړې په بهير کې د زده کوونکو فعال ساتل د تدريسي پلان برخه گرځېدلې ده.

هيله من يم دا کتاب له لارښوونو او تعليمي پلان سره سم د فعالې زده کړې د ميتودونو د کارولو له لارې تدريس شي او د زده کوونکو ميندې او پلرونه هم د خپلو لورنيو او زامنو په باکفيته ښوونه او روزنه کې پرله پسې گډه مرسته وکړي چې د پوهني د نظام هيلې ترسره شي او زده کوونکو او هېواد ته ښې برياوې ور په برخه کړي.

پر دې ټکي پوره باور لرم چې زموږ گران ښوونکي د تعليمي نصاب په رغنده پلي کولو کې خپل مسؤليت په ريښتوني توگه سرته رسوي.

د پوهني وزارت تل زيار کارې چې د پوهني تعليمي نصاب د اسلام د سپېڅلي دين له بنسټونو، د وطن دوستي د پاک حس په ساتلو او علمي معيارونو سره سم د ټولني د څرگندو اړتياوو له مخې پراختيا ومومي.

په دې ډگر کې د هېواد له ټولو علمي شخصيتونو، د ښوونې او روزنې له پوهانو او د زده کوونکو له ميندو او پلرونو څخه هيله لرم چې د خپلو نظريو او رغنده وړاندیزونو له لارې زموږ له مؤلفانو سره د درسي کتابونو په لا ښه ټاليف کې مرسته وکړي.

له ټولو هغو پوهانو څخه چې د دې کتاب په چمتو کولو او ترتيب کې ښې مرسته کړې، له ملي او نړيوالو درنو مؤسسو، او نورو ملگرو هېوادونو څخه چې د نوي تعليمي نصاب په چمتو کولو او تدوين او د درسي کتابونو په چاپ او وپس کې ښې مرسته کړې ده، مننه او درناوی کوم.

ومن الله التوفيق

فاروق وردگ

د افغانستان د اسلامي جمهوريت د پوهني وزير

د موضوعاتو فهرست

د عقایدو برخه

- ۱ لومړی لوست - د عقایدو علم.....
- ۴ دویم لوست - د الله تعالی پر وجود ایمان.....
- ۷ درېم لوست - د الله تعالی وحنانیت (برو والی).....
- ۹ څلورم لوست - د الوهیت توحید.....
- ۱۳ پنځم لوست - د الله تعالی اسماء او صفات.....
- ۱۷ شپږم لوست - د الله تعالی د اسماءو شمېر او د صفتونو ټولنه.....
- ۲۱ اووم لوست - د الله تعالی ذاتي صفتونه (۱).....
- ۲۴ اتم لوست - د الله تعالی ذاتي صفتونه (۲).....
- ۲۷ نهم لوست - کلام د الله تعالی صفت دی.....
- ۳۰ لسم لوست - پر ملائکو ایمان.....

د حدیثونو برخه

- ۳۵ یو لسم لوست - د احادیثو اهمیت.....
- ۳۹ در لسم لوست - په چارو کې تدبیر.....
- ۴۳ د یار لسم لوست - د سولې اهمیت.....
- ۴۶ څوار لسم لوست - په کارونو کې آسانتیا.....
- ۴۹ پنځلسم لوست - د ظلم مخنیوی.....
- ۵۲ شپاړسم لوست - د غضب درملنه.....
- ۵۵ اوولسم لوست - غوره خلک.....
- ۵۷ اتلسم لوست - د ایمان خصالتونه.....
- ۶۱ نو لسم لوست - تعصب.....
- ۶۵ شلم لوست - د مؤمن شان (حالت).....
- ۷۱ یو ویشتم لوست - پر تکلیفو صبر.....
- ۷۵ دوه ویشتم لوست - د مسلمان حقوق.....
- ۸۰ درویشتم لوست - دوه مخي.....
- ۸۴ څلور ویشتم لوست - د خوب آداب.....
- ۸۸ پنځه ویشتم لوست - اسلام د ژندانه نظام.....
- ۹۱ شپږ ویشتم لوست - د اسلام اقتصادي نظام.....

د فقهې برخه

۹۳	اوه ویشتم لوست – د اسلامي اقتصاد ځانګړتیاوې
۹۵	اټه ویشتم لوست – د اسلامي اقتصاد بڼېګي
۱۰۰	نه ویشتم لوست – د میراث په هکله قرآني لارښوونې (۱)
۱۰۲	دیرشم لوست – د میراث په هکله قرآني لارښوونې (۲)
۱۰۴	یو دیرشم لوست – د میراث په هکله قرآني لارښوونې (۳)
۹۷	دوه دیرشم لوست – د میراث د علم اساسات
۱۰۶	درې دیرشم لوست – ذوي الفروض او د هغوی برخې
۱۰۹	څلور دیرشم لوست – د بڼځینه ذوي الفروضو احوال
۱۱۳	پنځه دیرشم لوست – عصيات
۱۱۵	شپږ دیرشم لوست – د سهمونو (برخو) مخجونه
۱۱۷	اووه دیرشم لوست – عول
۱۱۹	اټه دیرشم لوست – د عددونو ترمنځ تماثل، تداخل، توافق او تباين پېژندل
۱۲۱	نه دیرشم لوست – تصحيح
۱۲۳	څلورینشم لوست – د وارانانو تر منځ د متروکې د تقسيم طريقه
۱۲۵	یو څلورینشم لوست – تخارج
۱۲۷	دوه څلورینشم لوست – رد
۱۲۹	درې څلورینشم لوست – جهاد
۱۳۲	څلور څلورینشم لوست – د جهاد لاسته راوړنې
۱۳۵	پنځه څلورینشم لوست – څوک په جهاد مکلف دي؟
۱۳۸	شپږ څلورینشم لوست – د جهاد ټولونه
۱۴۲	اووه څلورینشم لوست – سوله او احکام یې
۱۴۴	اټه څلورینشم لوست – د ذمي عقد (تړون)

د عقايدو علم

شرعي احکام په عمومي ډول په دوو برخو وېشل شوي دي:

- 1- عملي احکام: هغه دي چې د اعمالو په کيفيت پورې اړه لري کوم چې د بدن د غړو په واسطه سرته رسېږي او فرعي احکام هم ورته ويل کېږي. لکه: د لمانځه فرضيت، د زنا حرام والی او داسې نور.
 - 2- اعتقادي احکام: هغه دي چې عقيدې پورې اړه لري، د زړه اعمال دي، د بدن په ظاهري غړو نه تر سره کېږي او اصلي احکام هم ورته وايي. لکه: د الله تعالی په وجود، وحدانيت، د آخرت په ورځ او داسې نورو باور کول.
- د لومړي ډول احکامو علم ته د شريعت احکام او فقهي علم ويل کېږي، او دويم ډول علم ته د توحيد، صفاتو او عقائدو علم ويل کېږي چې مورد دلته له دغه دويم ډول علم څخه بحث کوو.

د عقايدو تعريف

عقاید د عقيدې جمع ده، عقیده په لغت کې کلک تړلو ته وايي او د اسلامي علومو په اصطلاح کې په دوو معناوو راغلي ده:

لومړی: د الله تعالی د قدیم ذات په وحدانيت او پر تړلو هغو لارښوونو چې محمد ﷺ د الله تعالی له لورې انسانانو ته رسولې، کلک ايمان او باور لرل.

دويمه: هغه قضایا او جملې چې د مؤمن به څيزونو څخه بحث کوي.

د تعريف شرح

عقیده کلکو تړلو ته وايي او عقايد په دې نامه سره ځکه يادېږي چې انسان هم په هغه څه چې عقیده لري خپل زړه تړي او کلک يقين ورباندې کوي.

خو دا يقين بايد دومره غښتلی او پوځ وي چې هيڅ ډول شک او شبهه پکې ځای ونه لري، ځکه عقیده په عربي ژبه کې پوخوالي او ټينگښت ته وايي، سست باور عقیده نه گڼل کېږي.

فعالیت: لاندې سوالونو ته ځواب وړایاست او هم د عقیدې د لفظ لومړۍ او دویمه معنا پکې وټاکئ:

۱- په الله تعالی عقیده لرل څه حکم لري؟

۲- تاسې ته عقیده په یوه اونۍ کې څو ساعته تدریس کيږي؟

د عقایدو د علم موضوع

د عقایدو د علم موضوع د الله تعالی ذات، صفات او د پیغمبر رسالت دی، چې په هغه کې په ملائکو، آسماني کتابونو، انبیاءو، د آخرت په ورځ، حساب، جنت، جهنم او د خیر او شر په تقدیر ټولو ایمان لرل شامل دي.

د عقایدو د علم غرض

د عقایدو د علم غرض او ګټه په دنیا او آخرت کې د انسان بریالیتوب او نېک بختي ده، هغه څوک چې د الله تعالی په کتاب او د هغه د پیغمبر په سترو په سمه توګه باور ولري او بیروي یې کوي، هېڅکله به نه په دنیا او نه په آخرت کې ناکام شي. د دې علم په زده کړه د انسان عقیده سمیږي او حقیقونه د ځان، کایناتو او خپل خالق په هکله په رښتیني بڼه پېژني.

فعالیت: زده کوونکي دې د عقایدو د علم د تعریف، موضوع او غرض په اړه بحث وکړي.

د عقایدو د علم نومونه

د عقایدو علم په نورو نومونو هم نومول شوی لکه: د توحید علم، اصول الدین، الفقه الاکبر، الإیمان.

فعالیت: زده کوونکي دې د اسلامي عقیدې د پېژندلو په اړه په خپلو کې سره مباحثه وکړي.

د عقایدو د علم فضیلت او ارزښت

د عقایدو علم له نورو ټولو علومو څخه غوره او د شرف خاوند دی ځکه د هر علم شرف او فضیلت د هغه علم پر موضوع پورې اړه لري د عقایدو د علم موضوع له شرف څخه

چکه موضوع ده چي هغه د الله تعالی ذات، اسماء، صفات، د هغه د وحدانيت، او پر بندگانو باندې د الله تعالی حقونه دی همدارنگه پر انبیاء او ټولو هغو شیانو باندې علم چي پر آخرت پوري تعلق لري.

د عقایدو د علم حکم

د عقایدو د علم زده کول فرض عيني او فرض کفایي دي:

فرض عيني: په اجمالي ډول پر هر مسلمان نارینه او ښځه باندي فرض دی چي په ټولو هغو شیانو باندې عام او مجمل ایمان راوړي چي رسول الله صلی الله علیه وسلم د الله تعالی له لوري د هغوی خبر ورکړی دی، لکه: په توحید، رسالت، جنت، دوزخ او د قیامت په وړځ ایمان درلودل او د لمانځه، حج او روزې فرضیت رښتینی گڼل او داسي نور.

فرض کفایي: په تفصیلي ډول د عقایدو د علم د دلائلو زده کول فرض کفایي دي د مثال په ډول: په هغو آیتونو او حدیثونو باندې ځان پوهول چي توحید، رسالت، جنت، دوزخ او د قیامت په وړځ ایمان درلودل او د لمانځه، حج او روزې فرضیت یې ثابت کړی وي.

فعالیت: زده کوونکي دي د عقایدو د علم د فضیلت او حکم په هکله په نوبت سره معلومات ورکړي.

1. عقیده د لغت او اصطلاح له مخي تعريف کړئ.
2. د عقایدو د علم موضوع څه شی ده؟
3. د عقایدو د علم غرض څه شی دی؟
4. د عقایدو علم څه اهمیت لري؟ بیان یې کړئ.
5. د عقایدو د علم حکم بیان کړئ.

زده کوونکي دي د علم په اړه یوه مقاله ولیکي چي له شپږو کرښو کمه نه وي.

د الله تعالی پر وجود ایمان

ځمکه، آسمانونه او هغه څه چې په دوی دواړو کې موجود دي آیا پخپله پیدا شوي او که داسې ذات وجود لري چې دغه موجودات یې پیدا کړي دي؟
د کایناتو دغه نظم چې هیڅ گډوډي پکې نه لیدل کېږي او په منظم شکل پر مخ ځي آیا په خپل سر روان دی او که تنظیمونکی لري؟

د الله تعالی د وجود دلائل

د الله تعالی پر وجود نقلي او عقلي دلائل شتون لري، چې ځینې یې په لاندې توگه بیانېږي:

لومړی نقلي دلیل

د الله تعالی د وجود د اثبات لپاره په قرآن کریم کې ډېر زیات دلیونه ذکر شوي، لکه الله تعالی د البقرې په سورت کې داسې فرمائي: ﴿وَالرَّحْمٰنُ اِلٰهٌ وَّاحِدٌ لَا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ الرَّحْمٰنُ الرَّحِیْمُ ﴿۱﴾ اِنَّ فِيْ حَلْقِ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّیْلِ وَالنَّهَارِ وَالْفَلَکِ الَّذِیْ یَجْرِیْ فِی الْبَحْرِ مِمَّا یَنْفَعُ النَّاسَ وَمَا اَنْزَلَ اللّٰهُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ مَّاءٍ فَاَخْبَثَ بِهِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَبَثَ فِیْهَا مِنْ کُلِّ دَابَّةٍ وَتَصْرِیْفِ الرِّیَاحِ وَالسَّحَابِ الْمُسَخَّرِ بَیْنَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ لآیٰٰتٍ لِّقَوْمٍ یَعْقِلُوْنَ ﴿۱۶۳﴾ [البقره: ۱۶۳-۱۶۴] ژباړه: او ستاسې معبود یو دی، له هغه پرته بل هیڅ معبود نشته، هغه ډېر مهربان او خورا بښونکی دی. د آسمانونو او ځمکې په پیدایښت، د شپې او ورځې په اوږدو را اوږدېدو او په هغو بڼو کې چې خلکو ته د گټې وړ شيانو وړلو راورولو لپاره په سمندر کې روانېږي او په هغو اوبو کې چې الله تعالی له آسمانه نازلې کړي دي، بیا په هغو سره مړه ځمکه را ژوندۍ کوي او په ځمکه کې یې هر راز ساکین موجودات خواره کړي دي او د بادونو په لگېدو او د آسمان او ځمکې تر منځ په اېل کړۍ شوې وربخ کې د هغو خلکو لپاره د قدرت نښې نښانې دي چې له پوهې نه کار اخلي.

له پورتنیو مبارکو آیتونو څخه د استدلال طریقه

دا آیتونه صراحتاً دلالت کوي چې ستاسې معبود یو دی، په رحمن او رحیم سره یې ستایلی دی او د یووالي لپاره یې د مخلوقاتو څخه ډول ډول دلیونه بیان کړي دي، دا

ټوله هستي چې د كوم نظم او قانون څخه پيروي كوي د دې هرو مرو ناظم او چلوونكي شته، كه نه نو هر څه به گپوږ و اى.

نو پيررتي آيتونه لكه څرنگه چې نقلي دليل حساسيري همدا ډول عقلي دليل هم گڼل كيري.

فعاليت: زده كړونكي دې د الله تعالى پر وجود باندي نور نقلي دليلونه ذكر كړي.

د الله تعالى پر وجود باندي عقلي دليل

ډېر زيات عقلي دلايل شته چې د الله تعالى پر وجود دلالت كوي، د بېلگې په توگه هغه واقعه چې د امام ابوحنيفه (رح) او دهرې تر منځ پېښه شوې وه، د الله تعالى د وجود د اثبات لپاره تر ټولو غوره دليل دى: له دهربانو څخه خو كسه امام ابو حنيفه (رح) ته راغلل او له ده څخه يې د الله تعالى د وجود په اړه پوښتنه وكړه، (د دوى نيت د امام ابو حنيفه (رح) په شك كې اچول وو) امام ابوحنيفه (رح) ورته وويل: زه به يو ډېر حيرانوونكي كار مشغول يم. دوى وپوښتل هغه څه كار دى؟ ابو حنيفه (رح) ورته وويل: چا راته وويل: دلته يوه كښتۍ ده چې هېڅوك پكې نشته، پخپله په بحر كې چليري، د بحر په غاړه دريري، پخپله سامان باروي، بيا پخپله سيده نورو بڼارونو ته ځان رسوي، هلته خپل سامانونه پخپله كښته كوي، هر شى لكه: خرما، جامې او داسې نور توكي بېل بېل له خپلو همجنسو توكو سره ځاى پر ځاى كوي، هېڅ شى يو له بل سره نه تړي گډ پيري، سره لدې چې پدې كې هېڅوك نشته، نه څوك شته چې هغه وچلوري او نه څوك شته چې هغې ته لارښوونه وكړي.

دوى وويل: نو آيا ته دا خبره مني؟ دا خبره خو له لېوني پرته بل څوك نه قبولي، ځكه كښتۍ له لرگي جوړه شوې ده، نو څرنگه به لرگى پخپله حركت وكړي؟ څرنگه به پخپله وچليري؟ څرنگه به پخپله سامان بار كړي؟ پدې وخت كې امام ابو حنيفه (رح) دوى ته وويل: تاسې شخړه كوئ، پداسې حال كې چې تاسې په خپلو سترگو باندي دغه كايات وښئ، دغه ستوري چې حركت كوي چا پيدا كړي؟ لمر او سپوږمۍ ته پدغه منظم ډول څوك حركت وركوي؟ دغه مخلوق چا په ځمكه كې خور كړى دى؟

دغه وریځ چا پیدا کړي ده؟ په پای کې دهرې په پر کېدو سره له نور بحث نه تېر شو او توبه یې واېستله.

همدارنگه نور ډېر عقلي دلیلونه شته چې د الله تعالی پر وجود دلالت کوي او هر څه چې الله تعالی پیدا کړي د هغه په وجود باندې دلیل دي کله چې انسان په دغو مخلوقاتو کې فکر او سوچ وکړي نو وايي: ﴿رَبِّمَا مَا خَلَقْتَ هَذَا بَاطِلًا سُجْحًا لَكَ فَبِمَا خَلَقْتَهُ أُخْرُفُ﴾ [آل عمران: ۱۹۱] ژباړه: ای زموږ پالونکې (ږبه)! دا مخلوقات تا عبث (په حکمته او بې گټې) ندې پیدا کړي، پاکي ده تا لره (له ټولو عیونو څخه) نو وساته موږ د درزڅ له اور څخه.

د الله تعالی ذات قدیم دی

د الله تعالی ذات قدیم دی، همیشه وو او همیشه به وي، د ده د وجود ابتداء نشته، پدې اړه الله تعالی فرمائي: ﴿هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ﴾ [الحديد: ۳] ژباړه: همغه لومړی هم دی او وروستی هم. یعنې الله تعالی اول دی ابتداء نه لري او آخر دی انتهاء (پای) نه لري.

فعالیت: زده کوونکي دې د الله تعالی پر وجود باندې نور عقلي دلیلونه بیان کړي.

د الله تعالی پر وجود د ایمان حکم

د الله تعالی پر وجود ایمان (باور او یقین) لول فرض دي که څوک د الله تعالی له وجود څخه منکر شي کافر دی.

۱. د کایناتو له شتون څخه د خالق په وجود څنگه دلیل نیسی؟
۲. د الله تعالی پر وجود باندې یو تقلي دلیل ذکر کړئ.
۳. د الله تعالی پر وجود باندې یو عقلي دلیل ذکر کړئ.
۴. په الله تعالی باندې ایمان څه حکم لري؟

زده کوونکي دې د الله تعالی د وجود په اړه یوه مفصله مقاله وليکي.

د الله تعالی و حمدانیت ربو والی

د ټولو مخلوقاتو پیدا کوونکی یوازې الله تعالی دی. په ذات، اسماءو او صفاتو کې شریک او ساری نه لري، د هیچا مرستې ته اړ ندی، بلکې ټول مخلوقات ده ته اړ او محتاج دي.

د توحید تعریف

توحید یو گڼلو ته وایي او په اصطلاح کې د الله تعالی یو گڼل توحید بلل کېږي.^۱

د تعریف شرح

د الله تعالی توحید دا معنا لري چې الله تعالی په ذات او صفاتو کې ځانگړی دی او له هغه سره ساری او شریک نشته.

د توحید ډولونه

د الله تعالی توحید په درې ډوله دی:

د ربوبیت توحید.

د الوهیت توحید.

د اسماءو او صفاتو توحید.

فعالیت: زده کوونکي دي د الله تعالی د توحید په هکله یو له بل سره مباحثه وکړي.

د ربوبیت توحید

د ربوبیت توحید په دې عقیده لړل دي چې د مخلوقاتو پیدا کوونکی، رزق ورکوونکی، تدبیر نیونکی، عزت او ذلت ورکوونکی، خیر او شر رسوونکی او په ټولو مخلوقاتو کې له اسبابو پرته متصرف او واکدار یوازې یو الله تعالی دی.

نو یوازې الله تعالی خالق او مالک دی. له اسبابو پرته مرسته یوازې له الله تعالی څخه غوښتل کېږي، په ټول عالم کې یوازې الله تعالی له اسبابو پرته تصرف کوي، مخلوقات په خلقت او پابنیت کې ټول الله تعالی ته محتاج دي، الله تعالی د عالم د نظام په چلولو کې د هیچا مرستې ته اړتیا نه لري.

۱- شرح العقيدة الطحاوية - (۸/۱)

د ربوبیت د توحید د اثبات دلیله

الله ﷻ فرمائي دې: ﴿اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ﴾ [الرسم: ۱۲] ژباړه: الله

تعالی د هر شي هستوونکی دی، هماغه د هر شي کار ساز او چلوونکی دی.

همداراز فرمائي: ﴿وَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَمْ يَخْلُقْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِي الْمَلَكُوتِ وَلَمْ يَكُنْ

لَهُ وَكِيْلٌ مِّنَ الدُّنْيَا وَكَلِمَةً تَكْبَرًا﴾ [الإسراء: ۱۱۱] ژباړه: او ووايه ټوله ثنا او ستاينه هغه

خدای لره ده چې هغه نه څوک په زوی ولی سره نیولی، نه په پادشاهی کې څوک

شریک ورسره شته، نه یې د بې وسي له امله ملا تړی شته او پوره لویې یې بیان کړه.

د ربوبیت د توحید غوښتنه داده چې باید هر ډول عبادت، زاري اوفرياده، د مرستې آواز،

ټول دنیوي او آخروي حاجتونه له الله تعالی څخه وغوښتل شي، ورسره د نورو متصرفینو

او مرستندویانو له نیولو څخه په کلکه ډډه وشي، ځکه چې یوازي الله تعالی د هر ډول

عبادت اوبندگی لایق دی.

همدارنگه الله تعالی فرمائي: ﴿وَإِن يَمْسَسْكَ اللَّهُ بِضُرٍّ فَلَا كَافِيَ لَهُ إِلَّا هُوَ وَإِن يَمْسَسْكَ بِخَيْرٍ

فَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ [الأنعام: ۱۷] ژباړه: که الله تاته کوم تکلیف در ورسوي نو له

هغه نه پرته بل څوک نشته چې تاله تکلیف څخه وژغوري، که هغه ذات تاته کومه

ښکینه او گټه در واړوي، نو هغه په هر څه قادر ذات دی.

په بل ځای کې فرمائي: ﴿وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ السَّالِعِ إِذَا دَعَا

فَأَنسَجِبُ جَهْرًا لِي وَلِيُؤْتِيَهُمْ لِي سَمْعًا يَسْمَعُونَ﴾ [البقره: ۱۸۶] ژباړه: او ای پیغمبره زما بندگان

که له تانه زما په اړه پوښتنه وکړي، نو هغوی ته ووايه چې زه ورته ډیر نږدې یم، بلونکی

چې کله ما وبلي زه د هغه بلنه اورم نو هغوی ته ښايي چې زما بلني ته لیک ووايي، او پر ما

ایمان راوړي، ته دا خبره هغوی ته واروره، کېلای شي چې هغوی سمه لار ومومي.

فعالیت: زده کوونکي دي د ربوبیت د توحید د اثبات په اړه عقلي دلیله بیان کړي.

چې پوښتنې

1. توحید تعریف کړئ!
2. توحید په څو ډوله دی؟
3. د ربوبیت له توحید څخه مراد څه دی؟
4. د ربوبیت پر توحید باندې تقلي دلیل ذکر کړئ.

د الوهیت توحید

- آیا پرته له الله تعالی څخه بل څوک د عبادت وړ شته؟
- بنده باید له چا څخه مرسته وغواړي؟
- چا ته د عجز سر ښکته کړي؟

د الوهیت تعریف

اله معبود ته وايي. الوهیت مصدر او د الله تعالی صفت دی، د الوهیت د توحید معنا دا ده چې یوازې الله تعالی معبود دی او په معبودیت کې شریک نه لري.

د تعریف شرح

د عبادت وړ یوازې الله تعالی دی. یوازې الله تعالی ته باید د عجز سر ښکته شي، امر یې ومنل شي او له منځپاتو څخه یې ځان وژغورل شي چې دا په حقیقت کې د الوهیت توحید دی او د عبادت توحید هم ورته وايي.

د الوهیت توحید

د الوهیت توحید په دې باندې عقیده لرلو ته وايي چې یوازې الله تعالی د عبادت وړ دی. عبادت په شرعي اصطلاح کې په دوو معناوو راغلی دی:

۱. په خاصه معنا: عبادت په خاصه معنا سره له لمانځه، روژې، زکات او حج څخه عبارت دی او همدارنگه نوري هغه چارې چې موخه ورڅخه یوازې د الله تعالی امر پر ځای کول وي او عادي چارو پورې اړه ونه لري هم د عبادت په مفهوم کې داخلي دي.

۲. په عامه معنا: عبادت په عامه معنا سره دې ته ویل کېږي چې د ژوند په ټولو ډگرونو کې یوازې د الله تعالی امر ومنل شي، که هغه عبادت په خاصه معنا سره وي، که معاملات وي، که د کورني ژوند احکام وي او که پر امنیت، سیاست او اقتصاد پورې تړلي احکام وي.

يو انسان هلته موحد گڼل کېږي چې د ژوند په ټولو ډگرونو کې د الله تعالی اطاعت وکړي او ټول هغه عادتونه او نظريات چې د اسلام له سپېڅلي دين سره مخالف وي رد کړي.

د الوهيت د توحيد د اثبات دليلونه

په قرآن کریم او سنتو کې د الوهيت په توحيد باندي بي شماره دليلونه شته چې يو خو بي په لاندې توگه بيانېږي:

قرآن کریم: الله تعالى په قرآن کریم کې فرمايي: ﴿اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ﴾ [البقرة: ۲۵۵] ژباړه: له الله، (هغه) ژوندي ابدي ذات پرته چې ټول کائنات يې تنظيم کړيدي، بل هېڅ خدای نشته.

په يو بل مبارک آيت کې الله تعالى فرمايي: ﴿قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُكُمُ إِلَهٌ وَاحِدٌ﴾ [الکهف: ۱۱۰] ژباړه: اى پيغمبره! ووايه چې زه يوازې ستاسو په څېر انسان يم، او ما ته وحې شوې چې ستاسې معبود يو الله دى.

الله تعالى د الاخلاص په سورت کې فرمايي: ﴿قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ۝ اللَّهُ الصَّمَدُ﴾ [الإخلاص: ۱، ۲] ژباړه: اى پيغمبره! ووايه چې الله تعالى يو دى، الله تعالى بې نيازه دى چا ته اړ ندى.

همدارنگه الله تعالى په يو بل آيت کې فرمايلي دي: ﴿لَا أُكْرَاهُ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ بِاللَّهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ﴾ [البقرة: ۲۵۶] ژباړه: د دين په چارو کې څه زور او مجبورول نشته، سمه خبره له غلطو مفکورو څخه جلا کړاى شويده، اوس چې څوک له کوم طاغوت نه منکر شي او پر الله ايمان راوړي هغه يوه داسې کلکه اسره ونيوله چې هېڅکله ماتېدونکې نه ده.

د طاغوت تعريف: طاغوت هغه چا ته ويل کېږي چې د الله تعالى په مقابل کې يې پيروي کېږي، که هغه انسان وي او که بتان.

په يوه حديث شريف کې رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايلي دي: عَنْ عَبْدِ بْنِ حَاتِمٍ، قَالَ: أَكْبِتُ الْأَنْبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَفِي عَيْفِي صَلِيبٍ مِنْ ذَهَبٍ، فَقَالَ: "يَا عَبْدِي اطْرُحْ هَذَا الْوَتْنَ مِنْ عُنُقِكَ"، فَطَرَحْتَهُ، فَانْتَهَيْتُ إِلَيْهِ وَهُوَ يَقْرَأُ سُورَةَ بَرَاءَةِ، فَقَرَأَ هَذِهِ الْآيَةَ: ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ مِنْ دُونِ اللَّهِ﴾ [التوبه: ۳۱] حَتَّىٰ قَرَعَ بِهَا، فَقُلْتُ: يَا لَسْنَا نَعْبُدُهُمْ، فَقَالَ: "أَلَيْسَ يُحْرَمُونَ مَا أَحَلَّ اللَّهُ فَحَرَّمُوهُ وَيَحْلُونَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ، فَسَحَطُوا لَهُ؟" قُلْتُ: بَلَى، قَالَ: "فَلْيَاك عِبَادَتُهُمْ"^(۱) ژباړه: عددي بن حاتم رضي الله تعالى عنه وايي چې زه رسول الله

۱. المعجم الكبير للطبراني - (۱۲ / ۷)

صلی الله علیه وسلم ته را علم او زما په غاړه کې له سر و زرو څخه جوړ شوی صلیب څوړند و، رسول الله صلی الله علیه وسلم راته وفرمایل: ای عدی! له غاړې څخه دې دغه بورت ایسته که ما هغه بورت ایسته کې، وروسته بیا زه رسول الله صلی الله علیه وسلم ته ورغلم چې ده مبارک د براءت مبارک سورت تلاوت کاوه، نو دا آیت یې تلاوت کړ: ((دوی خپل عالمان او روحانیون له الله پرته خپل (خدایان) نیولي دي)) کله چې له تلاوت څخه فارغ شو، نو ما ورڅخه پوښتنه وکړه او ومې ویل: موز خو د دوی عبادت نه کولو؟ رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: آیا دوی به د الله تعالی حرام کړي شیان نه حرامول، تاسو به هغه شیان حرام گڼل؟ دوی به د الله تعالی حرام کړي شیان نه حرامول چې بیا به تاسو هغه حلال گڼل؟ ما ورته وویل همداسې خو وو، نو رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: همدا د دوی عبادت کول دي.

حدیث شریف: د الله تعالی د الرهیت په توحید باندي د بز زیات شمیر مبارک احادیث دلالت کوي چې د هغو له جملې څخه موز دلته د جابر بن عبد الله رضی الله عنه روایت شوی حدیث ذکر کوو: رسول الله صلی الله علیه وسلم په حج کې تلبیه په لوړ آواز ییل کړه: « **لَبَّيْكَ، اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ، لَا شَرِيكَ لَكَ أَيُّهَا الْمَلِكُ، وَالْحَمْدُ لَكَ، وَالْمُلْكُ لَا شَرِيكَ لَكَ** ». ژباړه: په طاعت ولاړ یم تاته، ای الله په هغه څه کې چې تا پر موز نازل کړي، ستا اطاعت کوو، ای هغه ذاته چې شریک او ساری نه لري ستا اطاعت کوو، یقیناً چې ټولې ستاينې او نعمتونه یوازې تا لره دي او پاچاهي هم یوازې ستا ده، نشته شریک او سیال تا لره. په همدې حدیث شریف کې جابر بن عبد الله رضی الله عنه وايي: کله چې رسول الله صلی الله علیه وسلم د صفا خوښی ته وخت، مخ یې کعبي ته کړ، داسې یې وفرمایل: « **لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، اللَّهُ الْمَلِكُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ، أُنَجِرَ وَعَفَا، وَكَمَرٌ عَيْنُهُ، وَفَرَمَ الْأَحْزَابَ وَحْدَهُ** »^(۱) ژباړه: له الله تعالی پرته بل برحق معبود نشته، الله یو دی شریک نه لري، د عالم پاچاهي یوازې ده لره ده، غوره صفتونه ټول ده لره دي او دی په هر څه توانمن دی. له الله تعالی پرته بل برحق معبود نشته، هغه یو دی، خپله وعده یې پوره کړه (د مکې په فتحه کې، د کفارو په ماتولو او داسې نورو کې) یې د خپل بنده مرسته وکړه او په یوازې ذات یې کفري لښکرو ته ماتې ورکړه.

عقلي دليل: هر هغه څو ګڼ چې د الله تعالی په ربوبیت باور لري او وایي چې یوازې الله تعالی د دې مخلوق پیدا کوونکی او تدبیر کوونکی دی، بل هېڅوک نه شي کولای چې څه شی پیدا کړي، یا چا ته ګټه او یا زیان ورسوي، نو لازمه ده چې پدې هم اقرار وکړي چې یوازې همدغه ذات د بندګۍ مستحق هم دی، باید یوازې د ده بندګي وشي او یوازې د ده شکر اداء شي، د شیانو په تحلیل او تحریم کې یوازې د ده اوامرو ته څاره کېږدول شي.

فعالیت: زده کوونکي دې د الوهیت د توحید په هکله څو نور دلیله ذکر کړي.

د الوهیت د توحید حکم

د الله تعالی د الوهیت په توحید باندې ایمان او باور لرل فرض او منکر یې کافر دی.

1. الوهیت تعریف کړئ!
2. د الوهیت توحید څه ته وایي؟
3. د الله تعالی د الوهیت د توحید لپاره دلیله ذکر کړئ!
4. طاغوت تعریف کړئ.
5. د الله تعالی د الوهیت د توحید حکم څه دی؟

زده کوونکي دې د الله تعالی د الوهیت د توحید په اړه یوه مفصله مقاله ولیکي.

د الله تعالی اسماء او صفات

الله تعالی د ښکلو نومونو خاوند دی، د الله تعالی په نومونو باندې په اجمالی توګه باور درلودل، د اسلامي عقیدې برخه ده او که خوږک په تفصیلي توګه ورباندې وپوهېږي، الفاظ یې یاد کړي او په معنایې ځان پوه کړي نو د ستر اجر وېر ګرځي.

د اسماءو او صفاتو تعریف

اسماء د اسم جمع ده، اسم نوم ته وايي، د الله تعالی اسماء هر هغه لفظ ته ویل کېږي چې په قرآن او سنتو کې یې یادونه شوې وي او د الله تعالی په ذات دلالت وکړي. لکه: رحمان، رحیم، غفور، ودود او داسې نور.

صفات د صفت جمع ده، د الله تعالی صفات هغه د کمال معنایې دي چې الله تعالی خپل ځان په قرآن کې ورباندې ستایلي، او د الله رسول په هغو، په خپلو ویناوو سره موصوف کړي وي لکه: د علم، قدرت او ارادې صفتونه.

د اسماءو ډولونه

د الله تعالی اسماء په دوه ډوله دي:

- ۱- ذاتي اسم، چې یوازې د الله تعالی په ذات دلالت کوي، هغه د (الله) کلمه ده.
- ۲- صفتي اسمونه چې د الله تعالی په ذات او صفت دواړو دلالت کوي، لکه: قادر، علیم، حکیم، سمیع او بصیر.

د صفتي اسماءو او صفاتو تر منځ توپیر

د الله تعالی صفتي اسمونه د هغه له صفاتو سره په معنا او شمېر کې توپیر لري:

لومړی: په معنایې توپیر: لکه پورته چې بیان شو صفتي اسمونه د الله تعالی په ذات دلالت کوي سره له یو صفت، ځکه دا هر یو اسم د الله تعالی په ذات او په هغه پورې په قایم یو صفت دلالت کوي چې قادر په قدرت، علیم په علم، حکیم په حکمت، سمیع په سمع او بصیر په بصر د الله تعالی له ذات سره یو ځای دلالت کوي.

نو صفتي اسم په ذات او صفت دواړو دلالت کوي او صفت په یو څیز دلالت کوي.

دوهم په شمير کې تويير: د الله تعالی صفات د هغه له اسماءو شخه زیات دي، ځکه هر صفتي اسم یو صفت په ځان کې لري، ځینې صفات د الله تعالی په افعالو پورې اړه لري، د افعالو نهایت او پای نشته، د بېلګې په توګه اخذ (نیول)، تسخیر (تابعدار ګرځول)، امساک (بنډول) او بطش (راګیرول، او حمله کول) او داسې نور د الله تعالی صفتونه دي، ځکه دا افعال په قرآن کریم کې الله تعالی ته ثابت دي،^(۱۱) خو الله تعالی ته مورن د دي صفتو پر بنسټ د آخذ، مُسَخِّرٌ، مُسَكِّئٌ او باطش نومونه نه شو ایښودلی، ځکه د الله تعالی اسماء توقيفي دي، له ځانه څوګ اسم نه شي ورته ایښودلای.

د الله تعالی د اسماءو د اثبات دلایل

الله تعالی د ښو اسماءو خاوند دی، د اثبات لپاره یې په قرآن کریم او نبوي احادیثو کې د پر زیات دلایل شته چې په لنډ ډول دلته ځینې له هغو شخه ذکر کېږي:

قرآن کریم

الله تعالی په قرآن کریم کې فرمایي: ﴿وَاللَّهُ الْأَسْمَاءُ الْخُسْيُ فَادْعُوهُ بِهَا وَذَرُوا الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي أَسْمَائِهِ سَيُجْزَوْنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ [الأعراف: ۱۸۰] ژباړه: او د الله تعالی د پر ښه نومونه دي نو په هماغو یې و بولئ، هغه خلک بېردي چې د ده په نومونو کې کوږوالی کوي، دوی چې څه کوي د هغو بدله به مومي.

الله تعالی په بل مبارک آیت کې فرمایي: ﴿قُلِ ادْعُوا اللَّهَ أَوْ ادْعُوا الرَّحْمَنَ أَيًّا مَا تَدْعُوا فَلِلَّهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْيُ﴾ [الإسراء: ۱۱۰] ژباړه: ورته ووايه: الله را وبولئ يا رحمان، هر يو چې را بلئ نو د (الله) هغه د پر ښه نومونه دي.

دغه مبارک آیت دا په ډاګه کوي چې د الله تعالی نومونه ثابت دي او ټول په يو الله تعالی دلالت کوي.

حديث شريف

په يو مبارک حديث شريف کې داسې راغلي دي: أَنْ الْأَيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَمِعَ رَجُلًا يَقُولُ: «اللَّهُمَّ أَيُّ اسْمَاكَ يَا لَكَ أَنْتَ اللَّهُ الْأَخَذَ الصَّمَدَ الَّذِي لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفْرًا أَحَدًا، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَقَدْ سَأَلَ اللَّهُ بِاسْمِهِ الْأَعْظَمَ الَّذِي إِذَا سُئِلَ بِهِ

۱ الله تعالی فرمایي: ﴿وَأَزَادُوا كِبَارًا مِمَّا كَانُوا يَكْفُرُونَ﴾ (البقره: ۲۳)، ﴿الْم تَزُ الْأَنَّ اللَّهُ سَخَّرَ لَكُمْ مَا فِي الْأَرْضِ وَأَلْفَكَ تُخْرِي فِي الْخَيْرِ بِأَمْرِهِ وَمَسَكُ السَّمَاءِ أَنْ تَقَعَ عَلَى الْأَرْضِ﴾ (طوح: ۵)، ﴿يَوْمَ تَطْمِئِنُّ الْبِلْسَمَةُ الْكَبْرَىٰ إِنْ تَتَّقِمُونَ﴾ (الاحقاف: ۱۶).

أَعْلَىٰ وَإِدَا دُعِيَ بِهِ أَجَابَ» (١) ژباړه: رسول الله ﷺ له يو سړي څخه واورېدل چې ويل يې: يا الله زه له تا څخه سوال كوم، ځكه ته الله يې، يو يې، بې نياز يې، هغه ذات چې هېڅوك يې ندي زېږولي، نه دي له چا څخه زېږېدلي او نه يې څوك سيال شته. د دې خبرو له اورېدو وروسته نبې كريم صلى الله عليه وسلم وفرمايل: يقيناً چې دغه سړي له الله تعالى څخه د ده په هغه لورې نامه سره سوال وکړ، چې که په دغه نوم سره سوال ورڅخه وشي ورکوي يې او که غوښتنه ترې وشي قبلوي يې.

فعاليت

زده کوونکي دې د قرآن كريم ځينې هغه آيتونه ذکر کړي چې د الله تعالى اسماء (نومونه) پکې ذکر شوي دي.

د الله تعالى د اسماورو حکم

د الله تعالى په ټولو هغو نومونو چې په قرآن كريم او يا د نبې كريم صلى الله عليه وسلم په مبارکو صحیحو احاديثو کې راغلي دي، ايمان راوړل فرض دي.

د الله تعالى د اسماورو او صفاتو په هکله د اهل سنت او جماعت تگلاره

په دې هکله دوه مطالبونه د بيان وړ دي:

١- اهل سنت والجماعت ټول هغه اسماء او صفات چې الله تعالى ځان ته ثابت کړي يا پيغمبر صلى الله عليه وسلم ورباندې ستايي، الله تعالى ته ثابت گڼي، هېڅ ډول تعطيل، تحريف، تشبيل او تکيف نه بکې کوي، په دې توگه چې محفل او بې معنا يې نه گڼي، معناوې يې بل لور ته نه اړوي، مثالونه نه ورته بيانوي او له څرنگوالي څخه يې خبرې نه کوي.

الله تعالى فرمايي: ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾ [النورى: ١١] ژباړه: د هغه په څېر هېڅ شې نشته او هغه اورېدونکى او ليدونکى دى. د دې آيت په لومړۍ برخه کې تشبيل او تکيف او په دويمه برخه کې يې تعطيل او تحريف نفي شوى دى.

فعاليت: زده کوونکي دې د الله تعالى د اسماورو او صفاتو په هکله د اهل سنت و الجماعت تگلاره بيان کړي او له پورتنۍ آيت څخه دې د استدلال طريقه ذکر کړي.

١- رواه احمد في مستدره.

۲- د الله تعالی اسماء توقیفي دي، په دې توگه چې ټول له قرآن او حدیثو شخصه اخیستل شوي، خو ک نشي کولای، چې الله تعالی ته له ځانه نوم کیږدي، البته د الله تعالی د اسماءو ژباړه نورو ژبو ته علما د خلکو د پوهې لپاره روا بولي، لکه رب ته چې په پښتو کې څښتن او په فارسي کې خدا وبل کیږي.

نو په عقل سره الله تعالی ته نوم نشي اېښودل کېدای ځکه الله تعالی فرمایلي: ﴿قُلِ اِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّيَ الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَعَثَ وَالْاِثْمَ وَالْبَغْيَ بِغَيْرِ اِحْتٍ وَاَنْ تُشْرِكُوا بِاللّٰهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطٰنًا وَاَنْ تُقُوْلُوْا عَلٰی اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُوْنَ﴾ [الأعراف: ۳۳] ژباړه: ورته ووايه: زما رب خو ښکاره او پټ بې حیا کارونه حرام کړي، گناه، په ناحقه تېری، دا چې له الله سره هغه څه شریک و گڼئ چې د هغه په هکله بې څه سند نه دی را نازل کړی او دا چې په الله پورې داسې څه ووايي چې تاسې پرې نه پوهیږئ.

د الله ﷻ پر اسماءو او صفاتو ځان پوهول له بندگانو سره د الله ﷻ په پېژندلو کې مرسته کوي، او همدارنگه له الله ﷻ سره د مینې او تقواد زیات والي لامل کیږي.

چې پوښتي

۱. د اسماءو او صفاتو تعریف بیان کړئ.
۲. د الله تعالی اسماء په څو ډوله دي؟
۳. آیا د الله تعالی د اسماءو او صفاتو تر منځ توپیر شته؟
۴. د الله تعالی د اسماءو د اثبات دلائل بیان کړئ.
۵. د الله تعالی د اسماءو حکم بیان کړئ.
۶. د الله تعالی د اسماءو په هکله د اهل سنت و الجماعت تگلاره بیان کړئ.

زده کوونکي دې په خپلو کتابچو کې د قرآن کریم ځینې هغه آیتونه ولیکي چې په هغې کې د الله تعالی نومونه ذکر شوي دي.

د الله تعالی د اسماءو شمېر او د صفتونو ډولونه

په تېر لوست کې مو د الله تعالی د اسماءو او صفاتو د تعریف او د اثبات د دلايلو په اړه يو څه زده کړل. پدې لوست کې د الله تعالی د اسماءو د شمېر او صفاتو د ډولونو په اړه معلومات ترلاسه کوو.

د الله تعالی د اسماءو شمېر

د الله تعالی د اسماءو يادونه په قرآن کریم او نبوي حديثو کې شوي ده:

– قرآن کریم: **الله تعالی فرمائي:** **﴿هُوَ اللهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ﴾** **﴿هُوَ اللهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْمَلِكُ الْقُدُّوسُ السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ الْمُهَيَّبُ الْعَزِيزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ سُبْحَانَ اللهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ﴾** **﴿هُوَ اللهُ الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ لَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى يُسَبِّحُ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾** [الحشر: ۲۲ – ۲۴] **ژباړه:** الله هغه ذات دی چې له هغه پرته بل هېڅ معبود برحق نشته، په پټه او په بېکاره هر څه باندې پورهېدونکي، همغه رحمن او رحيم دی. الله هغه ذات دی چې له هغه پرته کوم معبود برحق نشته، هغه باچا دی، ډېر مقدس، له ټولو عيمنتو څخه سالم، امان ورکوونکی، ساتونکی، په ټولو برلاسی. په زوره د خپل حکم نافذوونکی او د لویي څښتن، لویي کوونکی، پاک دی الله له هغه سرک نه چې خلک يې کوي، الله هغه ذات دی چې د هستوونې پلان جوړوونکی د هغه نافذوونکی او د هغه سره سم صورت جوړوونکی دی، د هغه ډېر غوره نومونه دي، هر څه چې په آسمانونو او ځمکه کې دي، د هغه په پاکی سره ستاينه کوي او هغه برلاسی او حکمت والا دی.

فعالیت: په پورتنیو آيتونو کې د الله تعالی ذکر شوي نومونه په خپلو کتابچو کې وليکئ.

حدیث شریف: په حدیث شریف کې راغلي: عن ابي هريرة أن النبي صلى الله عليه وسلم قال: (إن الله تسعة وتسعين اسماً - مائة إلا واحداً - من أحصاها دخل الجنة) (ژباړه: يقينا د الله تعالى (۹۹) نهه نوي نومونه دي، - يو کم سل - چا چې وشمارل (حفظ يې کړل) جنت ته به ننوزي. ځينو پوهانو د قرآن کریم په مختلفو برخو کې د الله تعالى ذکر شوي اسماء سره راتول کړي او همدا نه نوي ورڅخه جوړ شوي دي.

خو سمه وينا داده چې د الله تعالى اسماء په نه نوي کې منحصر نه دي، بلکې د الله تعالى اسماء له دي پرته نور هم ډېر دي.

په حدیث شریف کې عبد الله بن مسعود رضي الله عنه له رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه روايت کړی: «مَا قَالَ عَبْدُ قَطٍّ إِذَا أَصَابَهُ هَمٌّ وَحَزَنٌ اللَّهُمَّ أَيُّ عَبْدِكَ وَأَيُّ عَبْدِكَ وَأَيُّ عَبْدِكَ نَأْمِي بِيَدِكَ مَضٍ فِي حُكْمِكَ عَدَلٌ فِي قَضَاؤِكَ أَسْأَلُكَ بِكُلِّ اسْمٍ هُوَ لَكَ سَمِيَتْ بِهِ نَفْسُكَ أَوْ أُنزِلَتْ فِي كِتَابِكَ أَوْ عَلِمْتَهُ أَحَدًا مِنْ خَلْقِكَ أَوْ اسْتَأْذِنْتَ بِهِ فِي عِلْمِ الْغَيْبِ عِنْدَكَ أَنْ تَجْعَلَ الْقُرْآنَ رِبِيعَ قَلْبِي وَتُرَّ صَدْرِي وَجِلَاءَ حُرْبِي وَذَهَابَ هَمِّي إِيَّا أَذْهَبَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ هَمَّهُ وَأَبْدَلَهُ مَكَانَ حُرْبِهِ قَرَحًا»^(۱)

ژباړه: هېڅکله يو بنده چې خواشيتوب يا ضم ورته رسيدلی وي دا کلمات نه وايي مگر خنځگان او غم يې الله تعالى لري کوي او پر ځای يې خوبېي ورکوي: ای الله زه ستا بنده او ستا د بنده او مینځې زوی يم، زما تندي ستا په لاس کې دی، زما په هکله ستا حکم نافذ او قضا دي عادلانه ده، زه له تا څخه ستا په هر هغه نامه سوال کوم چې ځان دي پرې نومولی، يا دي په خپل کتاب کې نازل کړی، يا دي خپل کوم مخلوق ته وربودلی، يا دي د هغه پوهه يوازې له ځان سره په علم غيب کې ساتلي، چې ته دا قرآن زما د زړه سپرلی، د سيني رڼا، د خواشيتوب لري کورونکی او د خنځگان له منځه وړونکی وگرځوي.

نو له دي وينا څخه چې رسول الله فرماني: (او يا دي د هغه پوهه يوازې له ځان سره په علم غيب کې ساتلي)، څرگندېږي چې الله تعالى نور نومونه هم لري چې له ده پرته بل څوک ورباندې نه پوهېږي.

۱ متفق عليه، بخاری: ۲۵۸۵ شمېره، حدیث، مسلم: ۲۶۷۷ شمېره، حدیث.

۲ د احمد مستد ۷ توک ۳۴۱ مخ

د الله تعالی په اسمواو او صفاتو د ایمان گټې

۱- د الله تعالی پېژندنه، هغه څوک چې د الله تعالی اسماء او صفات وپېژني، د الله تعالی په هکله یې معرفت زیاتېږي، په الله تعالی باندې یې ایمان پخېږي، او د توحید عقیده یې پیاوړې کېږي.

۲- په اسماء حسنی سره د الله تعالی ستاینه، په ذکر کې له غوره ډولونو څخه ده: الله تعالی فرمایي: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْرًا كَبِيرًا﴾ [الاحزاب: ۴۱] ای مؤمنانو! الله یاد کړئ په کثرت سره.

۳- له الله تعالی څخه د ده د اسمواو په وسیله غوښتنه او دعا کول، الله تعالی فرمایي: ﴿وَاللَّهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ فَادْعُوهُ بِهَا﴾ او الله تعالی لره غوره نومونه دي نو په هغو سره یې راوبلئ.

۴- د دنیا او آخرت نېکمرغي.

د الله تعالی د صفتونو ډولونه

د الله تعالی صفتونه په دوه ډوله دي: ۱- ذاتي صفتونه ۲- فاعلي صفتونه

۱- ذاتي صفتونه هغو صفتونو ته ویل کېږي چې الله تعالی یې په ضد نه موصوفېږي، دغه صفتونه د الله تعالی له ذات سره لازمي دي او هېڅکله له الله تعالی څخه نه جلا کېږي. د الله تعالی ذاتي صفتونه له قدرت، ارادې، سمع، بصر، علم، حیات او کلام څخه عبارت دي.

۲- فاعلي صفتونه: هغو صفتونو ته ویل کېږي چې الله تعالی یې په ضد موصوفېږي، لکه: رحمت چې ضد یې غضب دی.

د الله تعالی فاعلي صفتونه ډېر زیات دي خو موز دله د بېلگې په ډول یو څو ذکر کوو: تخلیق (پیدا کول)، تزیین (رزق ورکول)، احیاء (ژوندي کول)، اعزاز (عزت ورکول) او داسې نور.

فعالیت: زده کوونکي دي د ذاتي او فاعلي صفتونو تر منځ توپیر بیان کړي.

۱. د الله تعالی د اسمو و شمېر څومره دی؟
۲. د الله تعالی د اسمو په هکله د قرآن کریم څو مبارک آیتونه ذکر کړی؟
۳. د الله تعالی د اسمو په هکله د نبی کریم ﷺ یو مبارک حدیث ذکر کړی.
۴. د الله تعالی په اسمو او صفاتو باندې د ایمان گټې بیان کړی.
۵. د الله تعالی صفات په څو ډوله دي؟
۶. د الله تعالی ذاتي صفات څو دي؟
۷. د الله تعالی فعلي صفات تعریف کړی.
۸. د الله تعالی د فعلي صفاتو یو څو مثالونه بیان کړی.

زده کوونکي دي د الله تعالی د اسمونو او صفتونو په اړه یوه مقاله ولیکي چې له لسو کړینو
کمه نه وي.

د الله تعالی ذاتي صفتونه (۱) قدرت او اراده

– قدرت او اراده د الله تعالی له کومو صفتونو څخه دی؟

– آیا الله تعالی د قدرت او ارادې په ضد سره موصوف کېدای شي؟

د قدرت تعریف

قدرت له هغه صفت څخه عبارت دی چې له امله یې یو څوک توانېږي چې د خپلې ارادې سره موافق کوم کار ترسره کړي او یا یې پرېږدي.^(۱)

قدرت د الله تعالی ذاتي صفت دی، الله تعالی په هر څه باندې په خپل ازلي او قدیمي قدرت سره چې د ده ازلي صفت دی، قادر دی. د ده پاره نوی قدرت نه پیدا کېږي او په ضد سره یې چې عاجز دی نه موصوفېږي.

د قدرت د اثبات دلائل

الله تعالی په قرآن کریم کې فرمایي: ﴿إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ [البقرة: ۱۰۹]
ژباړه: یقیناً الله تعالی په هر څه قادر دی.

په یو بل مبارک آیت کې الله تعالی فرمایي: ﴿وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعْجِزَهُ مِن شَيْءٍ فِي السَّمَاوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ إِنَّهُ كَانَ عَلِيمًا قَدِيرًا﴾ [فاطر: ۴۴] ژباړه: هېڅ شی د الله تعالی بېوسي کوونکی ندی، نه په آسمانونو او نه په ځمکه کې، هغه په هر څه باندې پوهېږي او په هر څه باندې قدرت لري.

د الله تعالی د قدرت پر صفت د ایمان حکم

د الله تعالی د قدرت پر صفت باندې ایمان راوړل فرض دی.

فعالیت: زده کوونکي دې د الله تعالی د قدرت د صفت په اړه یو له بل سره مباحثه وکړي.

۲ – د ارادې تعریف

د یو کار په پایلو کې له بڼه غور او فکر کولو وروسته د هغه کار د کولو او یا پرېښودلو قوی عزم او قصد ته اراده ویل کېږي.^(۲)

۱ – التعريفات - (۱ / ۲۲۱)

۲ – الفروق اللغوية - (۱ / ۳۵)

اراده او مشیت د الله تعالی ذاتی صفت دی، هېڅ شی د الله تعالی له ارادې پرته نه شي پیدا کېدای، بلکې هر شی که کوچنی وي او که لوی، که خیر وي او که شر، که گټه وي او که نقصان، ایمان وي او که کفر او داسې نور ټول د الله تعالی په ارادې سره پیدا کېږي، که ټول مخلوقات یو ډېر وړه شي ته د حرکت ورکولو لپاره را ټول شي، پرته د الله تعالی له ارادې څخه حرکت نشي ورکولای او الله تعالی د دې صفت په ضد سره چې مجبور تیا ده نه موصوفیږي.

د ارادې د اثبات دلایل

الله تعالی په قرآن کریم کې فرمایي: ﴿قَوْلًا لِّمَا يُرِيدُ﴾ [الروح: ۱۶] ژباړه: الله تعالی ښه سر ته رسوونکی د هغه څه دی چې اراده یې وکړي.
په بل مبارک آیت کې الله تعالی فرمایي: ﴿يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمْ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ﴾ [البقرة: ۱۸۵] ژباړه: الله تعالی تاسې ته د آسانی اراده لري او په تاسې باندې د سختۍ اراده نه لري.

په یو بل مبارک آیت کې الله تعالی فرمایي: ﴿إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ﴾ [یس: ۸۲] ژباړه: هغه څو چې کله د یو شي اراده کوي، نو د هغه کار همدومره دی چې ورته حکم وکړي چې شه او هغه کېږي.

عقلي دلیل

که چېرې الله تعالی د خپلې ارادې خاوند نه وای، نو بیا خو به د بل چا تر امر لاندې وای، او د بل چا تر امر لاندې والی د الله تعالی په حق کې نقص دی او نقص د الله تعالی په حق کې باطل دی، همدارنگه که چېرې الله تعالی د بل چا تر امر لاندې شي، نو بیا په قدرت سره نه موصوفیږي، ځکه قدرت تر هغه شي پورې تعلق نیسي کوم پورې چې اراده تعلق نیسي، نو ثابتې شوه چې الله تعالی مرید دی او اراده د الله تعالی ازلي صفت دی.

د الله تعالی د ارادې په صفت د ایمان حکم

د الله تعالی د ارادې په صفت باندې ایمان راوپل فرض دی.

د ارادې ډولونه

د اهل سنت و الجماعت علماوو اراده په دوه ډوله وپشلي ده:

لومړی: قدرې او کوني اراده.

دویمه: امرې او شرعي اراده.

۱. کوني اراده: دا اراده د مشیت سره مرادفه ده، ټولو موجوداتو ته شاملیږي، نو هر هغه څه چې منځ ته راځي، ټول د الله تعالی په اراده سره پیدا کېږي. دا اراده د الله تعالی پدې

قول سره ٿاٻڻه شوي ده چي فرمائي: ﴿فَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ وَمَنْ يُرِدْ أَنْ يُضِلَّهُ يَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيِّقًا حَرَجًا كَأَنَّمَا يَصْعَقُ فِي السَّمَاءِ﴾ [الأعام: ۱۲۵] ڙباوه: ڇا ته جي الله تعالیٰ د لارڻيون وٺي اراده وکري، د هغه سينه د اسلام لپاره پراڻيزي او ڇا ته جي په گمراهي کي د غورځولو اراده وکري، د هغه سينه تنگوي او داسي فشار پري راولي چي (څنگه د اسلام تصور په ذهن کي راگرځوي نو) داسي ورته معلوميري ته به وايي د آسمان لوري ته په سختي سره خپري.

همدارنگه الله تعالیٰ فرمائي: ﴿وَلَا يَكُنَّ اللَّهُ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ﴾ [البقرة: ۲۵۳] ڙباوه: خو الله تعالیٰ چي څه غواړي هغه کوي.

۲. ديني او شرعي اراده: له دي ارادي سره محبت او رضا لازمه ده، ځکه الله تعالیٰ فرمائي: ﴿يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمْ الْإِسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمْ الْفُسْرَ﴾ [البقرة: ۸۵] ڙباوه: الله تعالیٰ پر تاسي آسانتيا راوستل غواړي، سختي راوستل نه غواړي.

همدارنگه الله تعالیٰ فرمائي: ﴿مَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ وَلَٰكِنْ يُرِيدُ لِيُطَهِّرَكُمْ وَلِيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ﴾ [الانعام: ۶] ڙباوه: الله تعالیٰ نه غواړي چي څو څه درباندي تنگ کوي، هغه خو غواړي چي تاسي پاک او سوتره کړي او خپل نعمت پر تاسي پوره کړي، ښايي چي تاسي شکر ويستونکي شي.

فعاليت: زده کوونکي دي د ارادي د ډولونو په هکله يو له بل سره مباحثه وکړي.

چې پوښتي

- ۱- قدرت څه ته ويل کېږي؟
- ۲- د الله تعالیٰ د قدرت د اثبات دلايل ذکر کړئ.
- ۳- د الله تعالیٰ د قدرت په صفت د ايمان حکم څه دی؟
- ۴- اراده څه ته ويل کېږي؟
- ۵- د الله تعالیٰ د ارادي د اثبات دلايل ذکر کړئ.
- ۶- د الله تعالیٰ د ارادي په صفت د ايمان حکم بيان کړئ.
- ۷- د الله تعالیٰ اراده په څو ډوله ده؟ بيان يې کړئ.

کورني دنده

زده کوونکي دي د دوو صفتونو (قدرت او ارادي) په اړه يوه مقاله وليکي چي له شپږو کرښو کمه نه وي.

د الله تعالی ذاتي صفتونه (۲)

سمع، بصر، علم او حیات

- آیا تاسو پوهیږئ چې سمع، بصر، علم او حیات د الله تعالی صفتونه دي؟
- سمع، بصر، علم او حیات د الله تعالی له کومو صفتونو څخه دي؟
- آیا الله تعالی د نوموړو صفتونو په ضد سره موصوفیږي؟

سمع

د سمع تعریف

سمع په عربي ژبه کې د هغه قوت څخه عبارت دی چې آوازونه پري اورېدل کېږي، خو دلته له سمعي څخه د الله تعالی هغه ذاتي صفت مراد دی چې الله تعالی خپل ځان ته په قرآن کریم کې ثابت کړی او موزد یې په کیفیت نه پوهیږو.

سمع د الله تعالی ذاتي صفت دی، الله تعالی ټول آوازونه، په خپلې ازلي سمعي سره چې دده ازلي صفت دی اوري خو موزد یې په کیفیت نه پوهیږو، ډېر خفي شی هم د الله تعالی له سمعي (اورېدلو) څخه نه شي پېدلای، الله تعالی د دې صفت په ضد سره چې کوږوالی دی نه موصوفیږي.

بصر

د بصر تعریف

بصر د لیدلو له هغه قوت څخه عبارت دی چې په سترگو کې وجود لري او په هغې سره شکلونه، رنگونه، روښنایی، تیاري او داسې نور لیدل کېږي.

خو دلته له بصر څخه د الله تعالی هغه ذاتي صفت مراد دی چې الله تعالی په قرآن کریم کې د خپل ځان لپاره ثابت کړی او موزد یې په کیفیت نه پوهیږو.

بصر د الله تعالی ذاتي صفت دی، الله تعالی په خپل ازلي او قدیمي بصر سره چې د ده ازلي صفت دی ټول شکلونه او رنگونه ویني خو موزد یې په کیفیت نه پوهیږو، د الله تعالی له بصر (لیدلو) څخه ډېر کوچنی شی هم نشي پېدلای او د دې صفت په ضد سره چې ډوندوالی دی نه موصوفیږي.

د سميع او بصر د اثبات دلايل

الله تعالیٰ په قرآن کریم کې فرمایي: ﴿إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ﴾ [الحج: ۷۰] ژباړه: يقيناً الله تعالیٰ اورېدونکی او لېدونکی دی.

همدارنگه الله تعالیٰ په يوبل آيت کې فرمایي: ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾ [الشورى: ۱۱] ژباړه: «د کایناتو هېڅ شې هغه ته ورته نشته او هغه اورېدونکی او لېدونکی دی.»

علم:

د علم تعريف

علم هغې پوهې ته ويل کېږي چې له واقعيت سره مطابقت ولري. علم د الله تعالیٰ ذاتي صفت دی، الله تعالیٰ په ټولو موجوداتو باندې عالم دی او د ده له علم څخه ډېر واړه شيان هم نشي پېدلای، بلکې الله تعالیٰ په ښکاره او پټو ټولو شيانو باندې په خپل علم چې د ده ازلي او قديمي صفت دی عالم دی، او د دې صفت په ضد سره چې جهل دی نه موصوفېږي.

د علم د اثبات دلايل

الله تعالیٰ په قرآن کریم کې فرمایي دي: ﴿إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ﴾ [المنان: ۲۳] ژباړه: په باوري ډول الله د سينو په پټو رازونو پوهېږي. په يوبل آيت کې الله تعالیٰ فرمایي: ﴿وَعِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْبُرِّ وَالْبَحْرِ وَمَا تَسْمُتُ مِنْ وَرَقَةٍ إِلَّا يَعْلَمُهَا وَلَا حَبَّةٍ فِي ظِلْمَاتِ الْأَرْضِ وَلَا رَطْبٍ وَلَا يَابِسٍ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ﴾ [الأنعام: ۵۹] ژباړه: له هماغه سره د غيبو کلېگانې دي چې له هغه نه پرته بل څوک پرې نه پوهېږي، په وچه او لمده کې چې هر څه دي له ټولو څخه هغه خبر دی، له ونې څخه کومه رالوېدونکې پاڼه داسې نشته چې هغه پرې عالم نه وي. د ځمکې په تړونې پرودو کې کومه دانه داسې نشته چې هغه ورڅخه باخبر نه وي، وچ او لامده ټول په يو روښانه کتاب کې ليکل شوي دي.

حيات

د حيات تعريف

حيات د مرگ ضد دی او حيات د الله تعالیٰ ازلي او ذاتي صفت دی، الله تعالیٰ په خپل ازلي حيات سره حی (ژوندی) دی او د دې صفت په ضد سره چې مرگ دی نه موصوفېږي.

د حیات د اثبات دلایل

الله تعالیٰ په قرآن کریم کې فرمایلي دي: ﴿اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ﴾ [الفرقة: ۲۰۵] ژباړه: الله، له الله پرته بل هېڅوک د عبادت وړ نشته، هغه الله چې ژوندی او د کارونو تنظیمونکی دی.

همدارنگه الله تعالیٰ په یو بل آیت کې فرمایي: ﴿هُوَ الْحَيُّ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ﴾ [غافر: ۶۵] ژباړه: همغه تل تر نلله ژوندی دی، له هغه پرته هېڅ معبود نشته، تاسې همغه وپولئ د هغه لپاره د خپل دین په خالص گړځولو سره.

د پورتنیو صفتونو حکم

د الله تعالیٰ د سمع، بصر، علم او حیات په صفتونو باندې ایمان لرل واجب دی.

فعالیت: زده کوونکي دي د الله تعالیٰ د ذاتي صفتونو په هکله په ډله ایزه توګه مباحثه وکړي.

چې پوښتنې

۱. سمع، بصر، علم او حیات تعریف کړئ.
۲. د سمع، بصر، علم او حیات د اثبات دلایل ذکر کړئ.
۳. د سمع، بصر، علم او حیات د صفتونو حکم بیان کړئ.
۴. سمع، بصر، علم او حیات د الله تعالیٰ له کومو صفتونو څخه دي؟
۵. آیا الله تعالیٰ د نوموړو صفتونو په ضد سره موصوف کېدای شي؟

کورنۍ دنده

زده کوونکي دي د دغو څلورو صفتونو په اړه چې په لوست کې ولوستل شول یوه مقاله ولیکي چې له لسو کرښو ګڼه نه وي.

کلام د الله تعالی صفت دی

- آیا تاسو پوهیږئ چې کلام د الله تعالی صفت دی؟
- کلام د الله تعالی له کومو صفتونو څخه دی؟
- آیا الله تعالی د کلام په ضد سره موصوفیږي؟
- د دې پوښتنو څوابونه به په لاندې لوست کې ولولو.

د کلام تعریف

کلام په عربي ژبه کې هغه څه ته ویل کیږي چې له حروفو او صوت څخه مرکب شوی وي، خو دلته له کلام څخه د الله تعالی ذاتي صفت مراد دی چې هغه قدیم دی، په څرنگوالي باندې یې موزن نه پوهیږو او نفسي کلام هم ورته ویل کیږي.

د تعریف شرح

کلام د الله تعالی په ذات پورې قائم دی، په ضد سره یې چې گونگوالی دی نه موصوفیږي.

د کلام د اثبات دلائل

الله تعالی په قرآن کریم کې فرمایي: ﴿وَكَلَّمَ اللَّهُ مُوسَى تَكْلِيمًا﴾ [النساء: ۱۶۴] ژباړه: او له موسی (ع) سره الله تعالی په ځانگړي ډول خبرې وکړې. همدارنگه په یو بل مبارک آیت کې الله تعالی فرمایي: ﴿وَمَا كَانَ لِشَيْءٍ أَنْ يَكْلِمَهُ اللَّهُ إِلَّا بِوَحْيٍ أَوْ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِيَ بِلَاذِنِهِ مَا يَشَاءُ اللَّهُ عَلَيْهِ حَكِيمًا﴾ [الشوری: ۵۱] ژباړه: او هېڅ انسان ته دا نشته چې الله ورسره و خبرېږي، پرته له دې چې وحی به وي، یا له پردې هاخوا، یا کوم رسول و لېږي او هغه د ده په حکم سره څه چې غواړي وحی کړي، یقیناً هغه لوړ مرتبه حکمت والا دی.

د کلام په صفت د ایمان حکم

د الله تعالی د کلام پر صفت باندې ایمان راوړل او باور کول فرض دی.

قرآن کریم د الله تعالی کلام دی
قرآن کریم د الله تعالی کلام دی، الله تعالی د خپلو بندگانو د لارښوونې لپاره رالېلی دی، قرآن کریم د ټولو آسماني کتابونو وروستی کتاب دی له دې کتاب څخه وروسته به د قیامت تر ورځې پورې بل کتاب نه نازلېږي.

د قرآن کریم تعریف

قرآن د لغت له مخې د مصدر کلمه ده، د یو ځای کولو او تلاوت په معنی دی. لکه څرنګه چې الله تعالی فرمائي: ﴿**أَنْ عَلَيْنَا جَمْعَهُ وَقُرْآنَهُ فَإِذَا قُرْآنَهُ قَائِمٌ فَرْتَأَنَهُ**﴾ [القیامة: ۱۷۷-۱۷۸] ژباړه: بې شکه د هغه جمع کول او پر تا لوستل بې زموږ پر ذمه دي، نو کله چې هغه موزد ولوست، بیا بې ته ورپسي لوله.
په اصطلاح کې: قرآن کریم د الله تعالی کلام دی، پر حضرت محمد صلی الله علیه وسلم باندې په عربي ژبه نازل شوی، په صحیفو کې لیکل شوی، موز ته په تواتر، پرته له کومې شېبې را نقل شوی دی، تلاوت یې عبادت یې ګڼل کېږي، یو سل او څوارلس سورتونه لري.

په قران کریم باندې د ایمان حکم

پدې باندې یقین او باور کول فرض دي چې قرآن کریم د الله تعالی کلام دی، د ده پر ذات پورې قایم دی، که څوک د قرآن (د الله تعالی د کلام) له قدیم والي څخه منکر شي کافر کېږي.

د قران کریم نومونه

قرآن کریم په ډېرو نومونو یاد شوی دی چې ځینې یې په لاندې ډول بیانېږي:
قرآن: الله تعالی فرمائي: ﴿**شَهْرٌ رَمَضَانَ الَّذِي أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ**﴾ [البقرة: ۱۸۵] د رمضان میاشت هغه چې قرآن پکې نازل کړی شوی.
الکتاب: الله تعالی فرمائي: ﴿**ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ**﴾ [البقرة: ۱] ژباړه: دا هغه کتاب دی چې (هیڅ) شک پکې نشته، د متقیانو لپاره لارښوونه ده.
الحکیم: الله تعالی فرمائي: ﴿**تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ الْحَكِيمِ**﴾ [سونس: ۱] ژباړه: دا له حکمتونو څخه د یو ډګ کتاب آیتونه دي.

نور: الله تعالى فرمائي: ﴿وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكُمْ نُورًا مُبِينًا﴾ [النساء: ۱۷۴] ژباړه: او تاسو ته مو

خړگنده رڼا نازله کړې (چې قرآن دی).

الفرقان: الله تعالى فرمائي: ﴿يَبَارِكُ الَّذِي تَرَى الْفُرْقَانَ عَلَى عَبْدِهِ لِيَكُونَ لِلْعَالَمِينَ نَذِيرًا﴾

[الفرقان ۱ آيت] ژباړه: هغه ذات برکستاک دی چې فرقان يې د دې لپاره نازل کړ، تر څو د ټولو خلکو لپاره د وېرې خبر ورکولای وي.

الروح: الله تعالى فرمائي: ﴿وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِّنْ أَمْرِنَا﴾ [الشورى: ۵۲] ژباړه: او په همدې توگه موږ تاته هم په خپل امر سره روح راوړلو.

فعاليت: زده کوونکي دې د قرآن کریم نور نومونه هم ذکر کړي.

۱. کلام تعريف کړئ.
۲. د کلام د اثبات دلائل ذکر کړئ.
۳. د کلام پر صفت باندي د ايمان حکم بيان کړئ.
۴. قرآن کریم تعريف کړئ.
۵. د قرآن کریم د قدم په هکله د اهل سنتو نظر بيان کړئ
۶. پر قرآن کریم باندي د ايمان حکم بيان کړئ.
۷. د قرآن کریم نومونه له دليلونو سره ذکر کړئ.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د قرآن کریم په اړه يوه مفصله مقاله وليکي.

پر ملائکو ایمان

په تیرو درسونو کې موزد د الله تعالی پر وجود، وحدانیت، اسماوو او صفاتو باندې د ایمان په اړه پوره معلومات تر لاسه کړل، پدې لوست کې به ملائکو، باندې د ایمان په اړه بحث کوو.

د ملائکو تعریف

ملائکه د ملک جمع ده، په لغت کې استازي ته ویل کېږي.

د عقایدو د علم په اصطلاح کې ملائکې د الله ﷻ هغه نوراني او لطیف مخلوق دی چې د الله ﷻ له اوامرو څخه سرغړونه نه کوي.

د تعریف شرح

ملائکې د الله تعالی له غوره مخلوقاتو څخه دي، له نور څخه پیدا شوي دي، په سترگو نه لیدل کېږي، له ټولو گناهونو څخه معصومي دي، په هېڅ صورت د الله تعالی له اوامرو څخه سرغړونه نه کوي، بلکې هر کار چې الله تعالی ورته وفرمائي، هغه تر سره کوي، د نارینه یا ښځینه نسبت نه ورته کېږي، په هر ډول ښکلو شکلونو سره ځانونه مشکل کولای شي، د اوسېدلو ځای یې آسمانونه دي، له نفسي خوبتو او شهواتو څخه پاکي دي، خوراک، ښناک او خوب نه کوي.

د ملائکو د وجود د اثبات دلایل

د ملائکو وجود او خلقت د قرآن کریم په مبارکو آیتونو او د نبی کریم صلی الله علیه وسلم پر مبارکو احادیثو ثابت دی:

۱. قرآن کریم: الله تعالی د قرآن کریم په مختلفو آیتونو کې د ملائکو یادونه کوي ده، لکه خزنگه چې د النجم سورت کې فرمائي: ﴿إِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ لَيَسْمُونَ أُمَّةً لِكَيْ تَسْمِيَةَ الْأَتْنِيِّ﴾ [النجم: ۲۷] ژباړه: یقیناً کوم کسان چې آخرت نه مني هغوی به پرښتو باندې د ښځینه معبودانو نومونه بردي.

په یو بل مبارک آیت کې الله تعالی فرمائي: ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ فَاطِرِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ جَاعِلِ الْمَلَائِكَةِ رُسُلًا أُولَى أَجْذَعَةٍ مِّمَّنِي وَالَّذِي خَلَقَ وَرَبَّاعَ بَرِيدٍ فِي الْخَلْقِ مَا يَشَاءُ إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ [فاطر: ۱] ژباړه: ثا ستاینه د الله لپاره ده چې د آسمانونو او ځمکې جوړوونکی او د پیغام رسوونکو، پرښتو ټاکنوکی دی. (داسې پرښتي) چې د هغو دوه دوه درې درې او څلور څلور وزرونه دي، د هغه چې څنگه خوښه وي دخپل مخلوق په جوړښت کې زیاتوالی راوړي، پېسکه هغه پر هر څه قادر دی. همدارنگه الله تعالی د النحل سورت په

دويم آيت کي فرمايي: ﴿يُرِيكُمُ الْمَلَائِكَةَ بِالرُّوحِ مِنْ أَمْرِهِ عَلَىٰ مِنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ﴾ [التحل: ۲]
ژباړه: الله ﷻ دغه ملايکي او روح چي په خپل کوم بنده يي وضوړي د خپل حکم سره
بي نازلوي.
۲. حديث شريف

له نبي کریم صلی الله عليه وسلم څخه د ملائکو په اړه زيات احاديث روايت شوي دي
چي دلته په لنډ ډول يو حديث بيانوو: «عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ قَالَ مَا زَالَ يُرْصِنِي جِبْرِيْلُ بِالْحَجَارِ حَتَّىٰ ظَنَنْتُ أَنَّهٗ سَيُرِيئُهُ»^(۱) ژباړه: له حضرت عائشي
رضي الله تعالى عنها څخه روايت دی چي رسول الله صلی الله عليه وسلم وفرمايل:
جبرائيل عليه السلام به ما ته تل د گاونډي په هکله توصيه کوله تر دي چي ما ته دا
گومان پيدا شو چي يو گاونډی به له خپل گاونډي څخه ميراث وړي.

په ملائکو باندې د ايمان حکم

په ملائکو باندې ايمان راوړل، باور او يقين کول فرض دی، منکر يي د اسلام له کړۍ
څخه وتلی گڼل کېږي.

ملائکي له ټولو گناهونو څخه معصومي دي

د قرآن کریم زيات شمېر آيتونه د ملائکو پر عصمت دلالت کوي لکه څرنگه چي الله
تعالی فرمايي: ﴿لَا يَعْصُونَ اللَّهَ مَا أَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ﴾ [التحریم: ۲] ژباړه: په هغه
څه کي چي الله تعالی امر ورته کوي نافرماني يي نه کوي او هغه څه سرته رسوي چي
امر ورته کېږي.

همدارنگه په يو بل آيت کي فرمايي: ﴿يَسْبُحُونَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ لَا يَفْثُونَ﴾ [الانبیاء: ۲۰]
ژباړه: شپه او ورځ تسبیح وايي لقي نه کوي.

همدارنگه نور ډېر آيتونه شته چي د ملائکو په عصمت باندې دلالت کوي چي دلته په
همدي ذکر شويو آيتونو بسنه کوو.^(۲)

د ملائکو صفتونه

په قرآن کریم او نبوي سنتو کي د ملائکو ډېر زيات صفتونه ذکر شوي دي چي په لنډ
ډول يي ذکر کوو:
۱. ملائکي له نور څخه پيدا شوي دي.

۱- صحیح البخاری ت - (۱۵ / ۱۹۸)

۲- المواقف للامام عصفد الدين عبد الرحمن بن أحمد الايجي، (۳ / ۴۵۳).

۲. ملائکي په سترگو نه لیدل کېږي، خو که چېرې دوی چاته د خرگندېدو اراده وکړي نو لیدل یې شونې دي.
 ۳. ملائکي خپل ځانونه په بڼو او بڼکلو شکلونو سره متشکل کولای شي.
 ۴. الله تعالی ملائکي انبیاؤ ته د وحې او داسې نورو ارزښتناکو کارونو په سرته رسولو گمارلي دي.
 ۵. پرته له ستونزې څخه د ځمکې او آسمان تر منځ تگ او راتگ کولای شي.
 ۶. ځینې ملائکي د دوو، ځینې د دريو، ځینې د څلورو او ځینې له دې څخه د زیاتو وزرونو خاوندانې دي.
 ۷. له انسانانو څخه مخکې الله تعالی ملائکي پیدا کړي دي.
 ۸. ملائکي سره لدې چې معصومي دي او تل د الله تعالی عبادت کوي، خو بیا هم له الله تعالی څخه ډېرې وېرېږي.
 ۹. ملائکي الله تعالی ته ډېرې نږدې او مقربې دي.
 ۱۰. ملائکي د خارق العاده توان خاوندانې دي.
- ### د ملائکو دندې
- ملائکو ته الله تعالی ډېر لوی لوی کارونه او دندې ورسپارلي دي، دوی ته الله تعالی دا توان ورکړی چې ورسپارل شوي دندې په ښه توگه سرته ورسوي، د ملائکو دندو ډولونه په لاندې ډول بیانېږي:
۱. الله تعالی پیغمبرانو ته د وحې په رسولو باندې جبرائیل عليه السلام مکلف کړی دی جبرائیل عليه السلام د ټولو ملائکو څخه غوره او د الله تعالی په وړاندې معزز دی چې د (الروح الامین) په نامه سره یې یاد کړی دی.
 ۲. میکائیل عليه السلام ته د اورښتونو او نباتاتو د پالنې دنده ور سپارل شوې ده. میکائیل عليه السلام هم د الله تعالی په وړاندې لوړه مرتبه او لوی مقام لري، ځکه الله تعالی د جبرائیل په څنګ کې ذکر کړی دی.
 ۳. اسرافیل عليه السلام ته د قیامت لپاره د شپې وهلو دنده ورسپارل شوې ده.
 ۴. ملک الموت (عزرائیل) او د ده ملگرو ته د ارواحو د قبض دنده ورسپارل شوې ده.
 ۵. کرام کاتبین ته د خلکو د عملونو د لیکلو دنده ورسپارل شوې ده.

۱. نکیر او منکر ته په قبر کې له مړو څخه د پوښتنو کولو دنده ورسپارل شوي ده.

په ملائکو باندې د ایمان گټې

۱. د الله تعالی په عظمت پوهېدل.
۲. له مخلوق څخه د الله تعالی غنا، (که مور له الله تعالی څخه سرغړونه وکړو، نو د الله تعالی نور مخلوق شته چې د هغه عبادت وکړي او الله تعالی له دې ټولو څخه بې پروا او غني دی.
۳. له مؤمنانو سره د الله تعالی له محبت څخه خبرتیا، چې دا د دې لامل کېږي چې بنده گان د الله تعالی ډېر اطاعت او پیروي وکړي.
۴. د الله تعالی له قدرت او دده د لښکر له قوت څخه خبرتیا، دده په نصرت او مرسته ایمان راوړل چې دا په جهاد او دعوت کې د ثبات لامل کېږي.

فعالیت: زده کوونکي دې د ملائکو د عصمت او صفتونو په اړه یو له بل سره مباحثه وکړي.

۱. ملائکې تعریف کړئ.
۲. ملائکې له څه شي څخه پیدا شوي دي.
۳. د ملائکو د اثبات په اړه یو څو دلیلو نه ذکر کړئ.
۴. په ملائکو باندې د ایمان حکم بیان کړئ.
۵. د ملائکو صفات په لنډه ډول ذکر کړئ.
۶. د ملائکو دندې په لنډه ډول ذکر کړئ.
۷. پر ملائکو باندې د ایمان څو گټې بیان کړئ.

زده کوونکي دې د ملائکو په اړه یوه مقاله ولیکي چې له لسو کرښو کمه نه وي.

د احادیثو اهمیت

په تیرو ټولگيو کې مو ولوستل چې حدیث د پیغمبر ﷺ د اقوالو، افعالو، او تقریراتو څخه عبارت دی. پدې لوست کې غواړو چې د احادیثو اهمیت وپېژنو.

۱_ حدیث د الله ﷻ وحي ده
وحي په دوه ډوله ده

یوه جلي وحي چې له قرآن کریم څخه عبارت ده، او بله خفی وحي چې د پیغمبر ﷺ له احادیثو څخه عبارت ده، ځکه چې پیغمبر ﷺ به خپل اقوال او افعال دجبریل علیه السلام په لارښوونه ترسره کول. الله ﷻ فرمائي: ﴿وَمَا يَتْلُونَ مِنْ أٰهُرٰی اِنْ هُوَ اِلَّا وَحٰی بُرٰحِی﴾ [النجم: ۳، ۴].

ژباړه: او هغه {پیغمبر ﷺ} له نفسي خوا هاش څخه تاسې ته خبرې نه کوي، بلکې دا وحي ده چې پر هغه نازلېږي. نو حدیث چې د پیغمبر ﷺ خبرې دي او هم د الله ﷻ له طرفه پر خپل پیغمبر نازله شوي وحي ده، لکه چې پیغمبر ﷺ فرمائي دي: «اَلَا اِنِّیْ اُرِیْتُ الْاٰکِثَابَ وَمِثْلَهُ مَعَهُ» (۱)

ژباړه: ځان پوه کړئ! بیشکه ماته کتاب (قران کریم) راکړل شوی، د هغه په څیر نور څه هم راکړل شوي دي (یعنی احادیث) په همدې بناء د پیغمبر ﷺ احادیث د الله ﷻ خفي وحي ده.

۲_ د پیغمبر ﷺ پیروي.

لکه څرنگه چې دقرآن کریم د لارښوونو پیروي پر مسلمانانو فرض ده، همداسې د پیغمبر ﷺ د ستو، او احادیثو پیروي هم پر مسلمانانو لازمه ده، ځکه د الله ﷻ پیروي د رسول ﷺ په پیروي کې تعینې ده، لکه څرنگه چې د الله ﷻ محبت د پیغمبر ﷺ په محبت کې تعینې ده. نو څوک چې د پیغمبر ﷺ تابعداري او پیروي نه کوي او د الله ﷻ نږدیوالی په بله لاره کې لټوي، هیڅکله خپل مرام ته نه شي رسیدای. الله ﷻ فرمائي: ﴿قُلْ اِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللّٰهَ فَاتَّبِعُونِيْ يُحْبِبْكُمُ اللّٰهُ. . .﴾ [آل عمران: ۳۱]

ژباړه: ورته ووايه ای پیغمبر ما که چیرې په رښتیا دالله ﷻ سره مینه کوئ، نو زما پیروي وکړئ، الله به هم درسره مینه وکړي.

همداراز پیغمبر ﷺ فرمائي: «**مَنْ أَطَاعَنِي فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ وَمَنْ عَصَانِي فَقَدْ عَصَى اللَّهَ**»^(۱) ژباړه: چا چې زما پیروي وکړه په حقیقت کې یې د الله ﷻ پیروي وکړه، او چا چې زما نافرمانی وکړه هغه د الله ﷻ نافرمانی وکړه.

د پیغمبر ﷺ داقوالو، افعالو، او کړنو څخه سرغړونه لویه بد بختي، او گمراهي ده. الله ﷻ فرمایلي دي: ﴿وَمَنْ يُشَاقِقِ الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدَىٰ وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ لُوَلِّهِ مَا تَوَلَّىٰ وَنُصَلِّهِ جَهَنَّمَ وَسَاءَتْ مَصِيرًا﴾ [النساء: ۱۱۵]

ژباړه: او څوک چې د رسول ﷺ څخه سرغړونه کوي، وروسته له هغې چې سمه لار ورته څرگنده شي، د مؤمنانو له لارې پرته بله لارڅوښه کړي نو هماغه لوري ته به یې وروگرځو چې ده ورته مخه کړې ده، دوزخ ته به یې ورنناسو او هغه دورتلو بد ځای دی.

همداراز پیغمبر ﷺ فرمایلي دي: «**تُرِكَتُمْ فِيكُمْ أُمْرَيْنِ أَنْ تَتَّعِلُوا مَا تَمَسَّكْتُمْ بِهِمَا كِتَابَ اللَّهِ وَسُنَّةَ نَبِيِّهِ**»^(۲)

ژباړه: ما ستاسې لپاره دوه اساسه پرېښي دي هېڅکله به گمراه نه شي خو پورې چې تاسې پر هغې منگولې لگولې وي چې یو د الله ﷻ کتاب او بل د الله ﷻ د رسول سنت دي. د پیغمبر ﷺ پیروي داده چې د هغه ویناوې ومنل شي، لارښوونې یې عملي کړل شي، د ژوند په ټولو برخو کې د هغه دسیرت پیروي وکړل شي او د هغه پر ویناوو د هېچا وینا خوره ونه گڼل شي.

۳- حدیث دقرآن کریم شرحه ده

پیغمبر ﷺ په خپلو افعالو افعالو او تقریراتو سره قرآن کریم تفسیر او شرحه کړی دی. الله ﷻ فرمایلي دي: ﴿وَأَوْرَثْنَا نَبِيِّكَ الذِّكْرَ لَتَسْمِعَنَّ لِلنَّاسِ مَا نُورِلُ لَهُمْ﴾ . [النحل: ۴۴]

ژباړه: اواز ل کړی مو دی تاته ذکر {قرآن کریم} د دې لپاره چې ته بیان کړي خلکو ته هغه لارښوونې چې دوی ته رالیرل شوي دي.

۱- البخاری.

۲- موطأ امام مالک

له همدې امله كه چېرې دقرآن كريم په ځينو آيتونو كې اجمال پروت وو د پيغمبر ﷺ په احاديثو كې د هغې توضيح او تفسير بيان شوى دى لكه چې الله ﷻ فرمايلي دي:

﴿وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ﴾ [البقرة: ۸۳]

ژباړه: لمونځ قايم كړئ. پيغمبر ﷺ په خپلو احاديثو سره د لمانځه د درولو طريقه، د ركعتونو شمير، او د لمانځه وختونه په ځانگړي ډول بيان كړي دي.

۴- احاديث د شريعت دويم اصل او مصدر دى

په شريعت كې ځينې حكومونه له قرآن كريم څخه ثابت دي، خو ځينې نور يې د پيغمبر ﷺ په احاديثو ثابت شوي دي، لكه په ميراث كې دجدي (نیا) شپږمه برخه، د كافر او مسلمان ترمنځ له يو بل څخه د ميراث د نه وړلو حكم، د كورنيو خړو د غوښو خوړلو حرمت، د سرسايې وچوب، د ځينو وحشي ژوو حرمت او داسې نور.

كوم احكام چې په احاديثو ثابت دي دهغو حيثيت دقرآن كريم دحكومونو په څيردى الله ﷻ فرمايي: ﴿وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا﴾ [الحشر: ۷]

ژباړه: او څه چې پيغمبر تاسې ته در كړى هغه واخلي، اوله كوم شي څخه چې يې منعه كړې ياستې مه بې كوى. د پيغمبر ﷺ احاديث د بې شميره ټولنيزو، اقتصادي، سياسي، اخلاقي، او حقوقي مسايلو دويم مصدر دى.

۵- د احاديثو يادول

حديث يادول خورا لوى فضيلت لري، پيغمبر ﷺ هغه چاته چې احاديث په يادو يادوي، ورباندي عمل كوي، د عزت او لوى مقام دعا كړې ده او فرمايلي يې دي: «نَصَرَ اللَّهُ
امْرَأً سَمِعَتْ مِنَّا حَدِيثًا فَحَفِظَتْهُ حَتَّى يَأْتِيَ...»^(۱)

ژباړه: الله ﷻ دې تر او تازه لري هغه شخص چې زمونږ حديث واوري، بيا يې ياد كړي او هم يې نورو ته ورسوي.

فعاليت:

زده كوونكي دې په ډله ييزه توگه ځينې هغه احاديث له يادو ووايي چې په تېرو ټولگيو كې يې ياد كړي وو.

ڇي پوڻيتي

1. د خفي وحي په اړه دقرآن كريم دليل ذڪر ڪړئ.
2. احاديث د قرآن كريم شرحه ده دا څه معنلاري؟ واضحه ٻي ڪړئ.
3. دشريعت اصول او مصادر كوم كوم دي؟ نومونه ٻي واخلئ.
4. داحاديثو يادول څه فضيلت لري؟

د لوست د مهمو ٽڪو په نظر ڪي نيولو سره د حاديثو د اهميت په اړه مقاله وليکئ.

په چارو کې تدبير

عن انس رضی الله عنه أن رجلاً قال للنبي صلى الله عليه وسلم: أوصني يا رسول الله!
 ! فقال له النبي صلى الله عليه وسلم: (خُذِ الْأَمْرَ بِاللَّيْتِيبِ فَإِنَّ رَأْيَتَ فِي عَاقِبَتِهِ خَيْرًا
 فَأَمُضْ وَإِنْ خُفِتْ خِيَا فَأَمْسِكْ). [شعب الإيمان للبيهقي]

د راوي پېژندنه

انس بن مالک بن نضر ابو حمزه انصاري خزرجي رضي الله عنه پوره لس کاله د رسول الله صلى الله عليه وسلم په خدمت کې تېر کړي وو، او په وړو کوالي کې د بدر په غزا کې شريک شوی. په لمانځه کولو کې رسول الله صلى الله عليه وسلم ته ډېر ورته و. يو له هغو صحابه وو څخه دی چې زيات شمېر حديث پي روايت کړي دي. له ده څخه د روايت شميو احاديثو شمېر څه د پاسه دوه زره او دوه سوه احاديثو ته رسېږي. د پيغمبر صلى الله عليه وسلم له وفات نه وروسته د جهادونو او فتوحاتو په دور کې په بصره کې استوگن شو، او په بصره کې وروستی صحابي و چې د هجرت په سلم کال څه د پاسه سلو کلونو په عمر وفات شو.

د ځينو کلمو معنا

- ۱_ أوصي: د امر لفظ دی: ماته نصيحت وکړه.
- ۲_ خذ: د امر لفظ دی: واخله، ونیسه، وکړه.
- ۳_ الأمر: چاره، کار.
- ۴_ اللئيب: پایلو ته په پام لرني سره چارې سرته رسول.
- ۵_ فامض: د امر لفظ دی: پس ترسره پي کړه، سرته پي ورسوه.
- ۶_ خيا: د خیر ضد، ضلالت او بې لارې.
- ۷_ فامسك: د امر لفظ دی: ځان تری وساته، مه پي کوه.

د حديث ژباړه

له انس رضي الله عنه څخه روايت دی چې يو سړي پيغمبر صلى الله عليه وسلم ته وويل: ای د الله رسول! ماته نصيحت وکړه، نو رسول الله صلى الله عليه وسلم ورته وويل: کارونه په پوره خور او تدبير سره کوه، که

دي د کار په پایلو کې خیر او ښېگڼه لیده نو وړاندې څه او تر سره کوه یې، او که خرابي په نظر درتله نو ځان ترې وساته.

د حدیث حکمت

داسلام سپېڅلی دین تل د انسان د هوسا ژوند په هڅه کې دی. او ځای په ځای انسان ته پدې هکله لازمي او اړینې لارښوونې کوي.

تدبیر یا په کارونو کې سوچ، د چارو پر پایلو نظر لرل، احتمالي گټې او زیانونه سره مقایسه کول، هدفونه یاد ساتل او پدې توگه د چارو د لړۍ ژوره څارنه او وخت په وخت د هغو ارزونه هغه څه دي چې انسان ته د ژوند په چارو کې بری او موفقیت په برخه کوي، گټې یې خوندي او تر ممکنه حده د زیانونو مخه نیسي.

فعالیت:

د رسول الله ﷺ له سیرت څخه د هغه د کارونو څو بېلگې په گروپي شکل په گوته کړئ او د پلان او تدبیر نښې په کې وښایاست.

د حدیث شریف گټې

۱_ په نصیحت دصحابه وو ټینگار

صحابه کرام خپلو ځانونو او خپلو چارو ته متوجه وو، او تل د کمال په لټه کې وو. له پیغمبر ﷺ څخه به یې د ځانگړو توصیو او نصیحتونو غوښتنه کوله، او رسول الله ﷺ به هغوی ته هر اړخیز نصیحتونه کول چې وروسته په صحابه کرامو او تابعینو کې دغه کار یو نیک سنت وگرځید او چې کله به سره جلا کیدل او یا به پر سفر روانیدل نو یو بل ته به یې ویل: ماته نصیحت وکړه! او هغوی به د مینې او لورېنې نه په واک زړه ورته د خیر او نیکمرغي نصیحتونه کول.

۲_ د تدبیر غوښتنې

په چارو کې د تدبیر غوښتنه داده چې مخکې لدې چې انسان په کوم کار لاس پورې کړي لومړی دې د هغه کار په اړه پوره غور وکړي، له خپلو نږدې دوستانو او تجربه لرونکو کسانو سره مشوره وکړي، خپل نیت دې جوړ کړي، شرعي اصول او معیارونه دې په نظر کې ونیسي، موخې دې په گوته کړي، د هغه کار په وسایلو او امکاناتو دې

غور و کړي او له هغه وروسته دي په پاک الله توکل وکړي او په قوي هوه سره دي په کار پیل وکړي، چې دغې عمليې ته (کرنبنده)، (خطه) او (پلان) ویل کیږي.

۳_ چاري په غور او تدبیر سره سرته رسول او له تلوار څخه ځان ژغورل.

د بیړي، او وارخطایي په خلاف کارونه په تدبیر، آرام فکر، سرې سنيې، پیل او پایلو ته په پام لرني سره سرته رسول ستره هوښیاري ده چې رسول الله ﷺ پرې امر کړی دی. لکه چې ابوذر رضی الله عنه ته په خطاب کې فرمایي: (ای ابوذر! د تدبیر په څېر هوښیاري نشته!). د همدې لپاره اسلام د تدبیر او غور نسبت د الله لوري ته کړی او هغه یې د نبوت اویغمبری یوه برخه گرځولې، او بیړه یې د شیطان له لوري گڼلې: رسول الله ﷺ فرمایي: (تاني، درنگ او فکر کول د الله له لوري دي او بیړه د شیطان له لوري ده). او په بل حدیث کې فرمایي: بڼه رویه، په چارو کې غور او اعتدال د نبوت څلیرویشتمه برخه ده.^(۱)

۴_ د کاري جریان څارنه او ارزونه، او له موخو سره د هغه تطبیقول.

حدیث شریف د وروستی، جملي غوښتنه داده چې د کار په اوردو کې انسان وخت په وخت د کار جریان وڅاري چې څومره په خپل مطلوب مسیر باندې روان دی، که کار له پلان سره سم روان وو او له خپلو موخو سره تړلی او تړدي و نو کار باید دوام وکړي خو بشپړ او تکمیل شي، او که داسې نه وه، بلکې د وخت، مال او وسائلو ضیاع وه او ټاکل شوي اهداف ورڅخه نه ترلاسه کیدل نو باید کار ودرول شي.

۵_ تدبیر او توکل.

توکل یو شرعي امر دی او مسلمان ته ښایي چې تل په الله توکل وکړي. د توکل رښتینی او شرعي مفهوم دادی چې یو مسلمان د کار ټول شرایط، اسباب، وسایل برابر کړي، په کار پیل وکړی او بیا پایلې او نتایج یې الله پاک ته وسپاري، زړه نازړه نشي او په پوره عزم سره په کار پیل وکړي او سر ته یې ورسوي.

۱_ لاندې ڪلمي معنا ڪري:

آ_ التديير،

ب_ أمض،

ج_ غيا،

د_ أمسڪ،

۲_ د لوست حديث شريف په لنډه توگه ترجمه ڪري.

۳_ په چارو ڪي د تديير غوربنتي څه دي؟

کورنۍ دنده

د تديير په هڪله يوه مقاله وليکئ چي له اتو ڪرڻو ڪمه نه وي.

د سولې اهميت

عَنْ أَبِي الْمَرْدَدَاءِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِأَفْضَلِ مِنْ دَرَجَةِ الصِّيَامِ وَالصَّلَاةِ وَالصَّدَقَةِ؟» . قَالُوا: بَلَى . قَالَ: «إِصْلَاحُ ذَاتِ الْبَيْنِ . وَفَسَادُ ذَاتِ الْبَيْنِ الْخَالِقَةُ» . [سنن ابی داؤد]

د راوي پيژندنه

نوم بې عويمر دعامر زوی د خزرج له قبيلې څخه ؤ او په ابورداء يې شهرت درلود. ډير لوی فقيه صحابي ؤ. پيغمبر ﷺ ورته دحکيم الامة لقب ورکړی ؤ. کله چې مسلمانانو مدينې منورې ته هجرت وکړ، نو پيغمبر ﷺ دده او سلمان فارسي ﷺ ترمنځ د موخات (ورور گلوی) تړون وټاوه. په ټولو غزاگانو کې دروسل الله ﷺ سره ملگری و. حضرت عثمان ﷺ ددمشق قاضي مقرر کړی و. نوموړی دهجرت په (۳۲) کال دحضرت عثمان ﷺ دخلافت په دور کې په دمشق کې وفات شو.

د ځينو کلمو معنا

1. أَلَا أُخْبِرُكُمْ: آیا تاسو خبر نه کوم؟
2. بِأَفْضَلِ: په غوره عمل.
3. إِصْلَاحُ ذَاتِ الْبَيْنِ: دخلکو ترمنځ سوله راوستل.
4. الْخَالِقَةُ: ددين له منځه وړونکې.

د حديث ژباړه

له حضرت ابورداء ﷺ څخه روايت دی چې رسول اکرم ﷺ وفرمايل: ایا تاسې دداسې عمل څخه خبر نه کوم چې له روژې، لمانځه او صدقې څخه بې درجه لوړه ده؟ صحابه کرامو وويل: بلی (هوکی) یا رسول الله ایيا پيغمبر ﷺ وفرمايل: هغه عمل دخلکو ترمنځ سوله اوروغه راوستل دي، خپل منځي فساد اواختلاف دين له منځه وړي.

د حدیث حکمت

د اسلام له خصوصیاتو څخه یو هم د کورنیو، پر گڼو، قومونو، او نژادونو ترمنځ اتفاق، وروړو گډوډی، او یو له بل سره په کړنو کې دهم غړی رامنځ ته کول او ټینګول دی، هر هغه عمل چې دغه وحدت ته زیان رسوي اویا یې کمزوری کوي، د اسلام مقدس دین دهغه دله منځه وړلو ټولې لارې په ډیر دقت سره په گوته کړې دي، ترڅو مسلمانان د وروړونو او خویندو په څیر د مینې او اتفاق تر سیوري لاندې د خوشحالی شپې او ورځې تېرې کړي، یو له هغو اسبابو څخه چې ټولنیز وحدت ته گواښ دی د دوو یا زیاتو کسانو تر منځ اختلاف دی پیغمبر ﷺ په پورتنی حدیث کې د اختلاف له منځه وړل د ډیرو عباداتو په پرتله غوره او بهتر عمل گڼلی دی.

فعالیت

زده کوونکي دې د سولې د گټو په هکله په خپلو منځو کې مباحثه وکړي.

د حدیث شریف گټې

۱_ د سولې ارزښت د اسلام له نظره

د اسلام له نظره د سولې ارزښت له نقلي روژې، نقلي لمونځ او نقلي صدقې څخه غوره دی، ځکه چې په روژه او لمانځه کې یوازې فردی مصلحت پروت دی خو په سوله کې فردی او ټولنیز دواړه مصلحتونه پراته دي او هم په ټولنه کې د فساد د مخنیوي لار ده.

۲_ سوله یووالی رامنځ ته کوي

په دې حدیث شریف کې مسلمانان سولې ته هڅول شوي دي، د دې لپاره چې سوله هم وحدت او ملي یووالی تمبیلوي او هم د الله ﷻ په رسی، (قرآن کریم) باندې دمنگولو لگولو مقصد ترسره کړي. خپل منځي اختلافات په دین کې ډېره لویه نیمگړتیا ده، نو څوک چې د خلکو له منځ څخه د فساد او دښمنی د ورکولو هڅه کوي، دومره لوړه مرتبه لري چې د نقلي لمونځ کوونکو، روژې او خیرات ورکوونکو له مرتبې څخه لوړه ده.

۳_ خپل منځي اختلافات ديني ضرورته

د اختلاف دوام د خپلو خپلوانو سره د صله رحمې بړې کېدلو، د متقابل احترام له منځه تللو، د نيکو عملونو د نه قېلېدلو، د ظلم د دوام، په زورونو کې د کرکې او نفرت زياتېدلو، او د مقابل لوري په هکله د دسيسو په کار اچولو لامل گرځي چې دا ټول د اسلام له نظره ناروا کارونه دي او له دين او ديندارۍ سره په ټکر کې دي.

فعاليت

يو شمېر زده کوونکي دي د دوو کسانو ترمنځ د سولې راوستل تمثيل کړي.

۱- لاندې کلمې معنا کړئ:
آ_ أَفْضَلُ.

ب_ اِصْلَاحُ ذَاتِ النَّبِيِّ.
ج_ اَلْحَاكِمَةُ.

۲- په پررټني حديث کې ولې پر سوله دومره زيات ټينگار شوی دی؟
۳_ خپل منځي اختلافات څه زيانونه لري؟

د لوست د مهمو ټکو په پام کې نيولو سره د سولې د اهميت په اړه يوه لنډه مقاله وليکئ.

په کارونو کې آسانتيا

عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّهَا قَالَتْ: مَا خَيْرَ رَسُولٍ اللَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنَ أُمَّرَيْنِ قَطُّ إِلَّا أَحَدًا أَيْسَرَهُمَا مَا لَمْ يَكُنْ أَيْمَنًا، فَإِنْ كَانَ أَيْمَنًا كَانَ أَبْعَدَ النَّاسِ مِنْهُ، وَمَا أَنْتَقِمَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِنَفْسِهِ فِي شَيْءٍ قَطُّ إِلَّا أَنْ تُنْتَهَكَ حُرْمَةُ اللَّهِ فَيَنْتَقِمَ بِهَا لِلَّهِ عَزَّ وَجَلَّ. [متفق عليه]

د راوي پيژندنه

حضرت عايشه رضي الله عنها د حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه لور، د پيغمبر صلى الله عليه وسلم ميرمن او د مسلمانانو مور ده د هجرت په دويم کال پيغمبر صلى الله عليه وسلم ور سره واده وکړ، خورا فقيمه او عالمه ښځه وه، په ځانگړي ډول د پيغمبر صلى الله عليه وسلم د ژوندانه په هکله يې پوره معلومات درلودل، له پيغمبر صلى الله عليه وسلم څخه يې (۲۲۱۰) دوه زره دوه سوه لس حديثونه روايت کړي دي او د هجرت په ۵۸ کال کې وفات شوه.

د ځينو کلمو معنا

۱. مَا خَيْرٍ: واک او اختيار نه دی ورکړل شوی.
۲. بَيْنَ أُمَّرَيْنِ: په دوه کارونو کې.
۳. قَطُّ: هيڅکله.
۴. إِلَّا أَحَدًا أَيْسَرَهُمَا: مگر داچې د هغو اسان به يې غوره کاوه.
۵. أَبْعَدَ: ابعاد بعد له مادي څخه اخيستل شوی، دلري والي معنا لري.
۶. وَمَا أَنْتَقِمَ: انتقام اوبدله يې نه ده اخيستي.
۷. تُنْتَهَكَ: دانتهاک له مادي څخه اخيستل شوی چې: دپښو لاندې کولو معنا لري نه مراد ده.

۸. حُرْمَةُ اللَّهِ: دالله ﷻ اوامر، نواهي، او احکام.

د حديث ژباړه

حضرت عايشه رضي الله تعالى عنها فرمايي چې هيڅکله رسول الله صلى الله عليه وسلم ته په دوو کارونو کې ديوه د خوښولو اختيار نه دی ورکړل شوی، مگر ده صلى الله عليه وسلم به آسانه عمل ترې غوره کاوه، که چيرې گناه به پکې نه وه، خو که هغه به گناه وه نو تر ټولو خلکو نه زيات به يې ځان ترې لري ساتنه، او پيغمبر صلى الله عليه وسلم هيڅکله د خپل ځان لپاره له چا څخه ضحج نه دی اخيستي، مگر دا چې د الله ﷻ حقوق به تر پښو لاندې کېدل بيا به يې يوازې د الله ﷻ رضا په خاطر انتقام اخيسته.

فعالیت
زده کوونکي دې د ښوونکي په مرسته د اسلام په مبین دین کې د آسانې څو بېلګې وړایې.

د حدیث حکمت

رسول الله ﷺ خورا ډیر غوره صفات درلودل، لکه صفوه، صبر، استقامت، پراخه سینه، په ګرو وږو کې آسانې کول، د جفا کوونکو سره په غوره توګه برخورد کول او داسې نور چې ځینې یې په دې حدیث کې ذکر شوي دي.

د حدیث ګټې

۱_ د اسلام مقدس دین د آسانې دین دی
اسلامي تعليمات او ټول تکليفي احکام د آسانې او له مشقت څخه د لرېوالي پر اساس بنا دي چې په هر وخت او هر حالت کې پرې عمل کېدای شي. الله ﷻ خپل بندگان په داسې څه نه دي مکلف کړي چې له کولو یې ناتوانه وي، لکه چې الله تعالی فرمایلي دي: ﴿وَمَا جَعَلْ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ﴾ [الحج: ۷۸]

ژباړه: او الله ﷻ په دین کې پر تاسې څه سختي نه ده راوستې.
په بل ایت کې الله ﷻ فرمایي: ﴿يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُخَفِّفَ عَنْكُمْ وَخِزْيَانُ الْإِنْسَانِ ضَعِيفًا﴾ [النساء: ۲۸]
ژباړه: الله ﷻ غواړي چې له تاسې څخه درانه بارونه سپک کړي، ځکه چې انسان له یوسي او کمزوری پیدا کړی شوی دی. پیغمبر ﷺ پر دې اساس خپل امت ته په عملي بڼه وربښودلي دي چې دیني او دنيوي کارونه په داسې توګه سرته ورسول شي چې سختي پکې نه وي.

۲_ په ژوند کې د پیغمبر ﷺ پیروي

لکه چې پیغمبر ﷺ دشریعت د آسانیا اصل او قانون په خپلو عملي کړنو کې پلي کړي و، نو هر مسلمان ته ښایي چې د پیغمبر ﷺ پیروي وکړي، او په دیني او دنيوي کارونو کې آسانه او هغه چې تل یې د سرته رسولو وس ولري غوره کړي.

۳_ د حلم، صفوې، او صبر مقام

صبر او تېرېدنه د یو ریښتني مسلمان له غوره اخلاقي صفتونو څخه دوه صفتونه دي. هغه څوک چې د قدرت په وخت کې صفوه غوره او له انتقام اخیستلو څخه لاس واخلي او د نورو له ظلم او تیري څخه تېر شي په حقیقت کې یې د ښې کریم ﷺ د لارې او ستونز پیروي کړې ده.

الله تعالیٰ عفوہ کوونکی داسی ستایلی دی: ﴿وَالَّذِينَ ظَلَمُوا الظُّلْمَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللَّهُ يُحِبُّ
الْمُحْسِنِينَ﴾ [آل عمران: ۱۳۴]

ژباړه: اوپرهنیز گاران هغه کسان دي چې غوسه زغومونکي او د خلکو له (بلې) تېرېدونکي
وي، او الله (داسې) احسان کوونکي خوښوي.

۴_ د الله ﷻ احکامو ته په درنه سترگه کتل او د بې حرمتۍ څخه بې ځان ژغورل
قهر او غوسه گڼ اسباب لري چې ځينې يې ناسم او ځينې يې په دين کې ستايل شوي دي
چې په غيرت هم ورڅخه تعبير کېږي، غيرت هغه وخت د ستاينې وړ دی چې د الله ﷻ د
اوامرو، حدودو، او حکمونو تر پېنو لاندې کېدلو په وړاندې عکس العمل وي، نو پر داسې
مهال سستي کول د ايمان دکمزوری څخه پرته بل مفهوم نه لري، که څوک د الله ﷻ او د
رسول ﷺ حکمونو او ديني اساساتو او مقدماتو ته د سپکاوي او بې احترامۍ د جرم مرتکب
شي، بايد هغه ته جزا ورکړل شي، ځکه د داسې چا په حق کې بې پروايي لويه گناه ده.

فعالیت: زده کوونکي دي د ښوونکي په مرسته بر هغو مواردو چې غوسه پکې ستايل
شوي ده مباحثه وکړي.

چې پوښتي

۱. لاندي کلمي معنا کړئ:

الف: حَيٌّ:

ب: بَيْنَ أُمْرَيْنِ:

ج: أَيْسَرُهُمَا:

د: قَطُّ:

۲. د ښو اخلاقو څو مثالونه ذکر کړئ.

۳. د حرمة الله څخه څه مراد دی؟ واضح بې کړئ.

د بڅښنې په اړه يوه مقاله وليکئ چې له لسو کرښو کمه نه وي.

د ظلم مخنیوی

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: أُنْصِرْ أَخَاكَ ظَالِمًا أَوْ مَظْلُومًا، فَقَالَ رَجُلٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَلَيْسَ إِذَا كَانَ مَظْلُومًا أَوْ أُرِيتَ إِذَا كَانَ ظَالِمًا كَيْفَ أَنْصُرُهُ قَالَ تَخْرِجُهُ أَوْ تَمْنَعُهُ مِنَ الظُّلْمِ فَإِنَّ ذَلِكَ نَصْرُهُ. {رواه البخاري}

د ځينو عبارتونو معنا

- ۱- أَنْصِرْ أَخَاكَ: دخپل (مسلمان) ورو مرسته وکړه.
- ۲- تَخْرِجُهُ أَوْ تَمْنَعُهُ مِنَ الظُّلْمِ: له ظلم څخه به یې راوگرځوه.
- ۳- فَإِنَّ ذَلِكَ نَصْرُهُ: بې له شکه دغه مرسته ده، له هغه سره.

د حدیث ژباړه

د انس رضی الله عنه څخه روایت دی چې نبی اکرم صلی الله علیه و آله فرمایلي: د خپل وروړ سره مرسته وکړه، که هغه ظالم وي او که مظلوم. یوه سړي ورته وویل: ای د الله رسول! که چیرې مظلوم وي مرسته به یې وکړم، مگر که ظالم وي بیا یې څرنگه مرسته وکړم؟ رسول الله صلی الله علیه و آله وفرمای: له ظلم څخه یې راوگرځوه، بې له شکه دا مرسته ده، له هغه سره.

د حدیث سبب ورود

په مسلم شریف کې له جابر بن عبدالله رضی الله عنه څخه روایت دی چې د پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله په زمانه کې دوه کسان سره په جنگ شول یو یې مهاجر او بل یې انصاري وو. مهاجر آواز وکړ چې ای مهاجروا د مهاجر مرسته وکړئ، انصاري هم آواز وکړ چې ای انصاروا د انصاري مرستی ته راورسیرئ. پیغمبر صلی الله علیه و آله راووت او وېي وویل: داڅه د جاهلیت د زمانې خبرې کوئ؟! اصحابو وویل: په الله صلی الله علیه و آله قسم چې داسې نه ده. دې دوو کسانو یو بل سره ووهل، پیغمبر صلی الله علیه و آله وفرمایل: دا پروا نلري، باید هر یو له تاسو څخه د خپل وروړ سره که هغه ظالم او یا مظلوم وي مرسته کړي وای.

د حدیث حکمت

د ظلم او تیري ټول ډولونه حرام دي او له منځه وړل يې د هر مسلمان دنده ده، اسلام خلكو ته په عدل او انصاف امر كړی دی، له مسلمان څخه په كلكه غوښتنه كوي، چې په نيكو اخلاقو باندې ځان سمبال كړي، دا ځكه چې د هر ډول پرمختگ او قانونیت د پلي كيدلو اساس عدل او انصاف دی، څرنگه چې ظلم او تیري د ټولو بدمرغيو لامل دی، نو ځكه پيغمبر ﷺ په دې حدیث شریف كې د هر ډول ظلم مخنیوی لازم بللی دی. د دې حدیث له مخې له ظلم سره مبارزه يوه شرعي وجیبه ده، مسلمان مكلف دی چې له مظلوم سره مرسته وكړي، حق يې ورته واخلي او ظالم له ظلم كولو څخه منع كړي.

فما لیت

په ډله ییزه توگه د فردي او اجتماعي ظلمونو څو مثالونه وړایئ.

د حدیث شریف گټې

۱_ د ظلم او ظالم مخنیوی ضروري دی

په هره ټولنه كې زورور او كمزوری ژوند كوي، ظلم چې عموما د زورورو له خوا د ضعيفو او كمزورو په مقابل كې ترسره كيږي يو ناوړه خصلت دی. ظلم ټول انسانیت هلاكوي نو باید د مخنیوي لپاره يې ټول انسانان يو موثق شي، كه چيرې خلك د ظلم په وړاندې يو له بل سره مرسته ونه كړي، د ظالم لاس له ظلم څخه لنډ نه كړي مظلوم د ظالم له پنځو ونه ژغورل شي نو ظلم به دومره پراخه شي چې د ځمكې پرمخ به ژوندي انسانان تر خاورو لاندې او ولاړې آبادۍ به رانسكورې شي. نو مسلمان مكلف دی چې د ظلم په وړاندې ودربري او د ظالم مخنیوی وكړي.

۲_ له مظلوم سره مرسته لازمه ده

د هغو حقوقو له جملې څخه چې يو مسلمان يې پر بل لري د مظلوم سره مرسته كول دي، كه چيرې داسې څوك وليدل شي چې پر هغه ظلم او تیري كيږي، نو پرنورو مسلمانانو لازم دي چې د هغه سره د هرې ممكنې وسيلې له لارې مرسته وكړي، او له ظلم څخه يې وژغوري، دا هغه حق دی چې داسلام مقدس دين ټول مؤمنان پرې مامور كړي دي.

۳_ له ظالم سره مرسته يعني څه؟
 کله چې د ظالم لفظ ذکر شي فکر کيږي چې ظالم هغه خوک دی چې يوازې پر نورو تيری او تجاوز کوي مگر داسې نه ده، ځکه ظالم هغه چاته هم ويل کيږي چې پر خپل ځان ظلم کوي، لکه شرک، کفر، ځان وژنه، صغيره او کبيره گناهونه، چې دا پر خپل ځان او نفس يو ډول ظلم دی. نو لازمه ده چې د هر ډول ظالم لاس له ظلم څخه ونيول شي، ترڅو د دنيوي او اخروي سزاگانو څخه نجات ومومي، له گناه څخه د ظالم ژغورنه په حقيقت کې له ظالم سره مرسته کول دي.

فعاليت

د ظلم څخه لاس نيونه څرنگه کيږی؟ د ښوونکي په مرسته يې په گروپي شکل سره لارې چارې په گوته کړی.

چې پوښتي

- ۱- د حديث راوي معرفي کړی.
- ۲- لاندې کلمې معنا کړی:
 ا - اُنصُرُ أَخَاكَ
 ب - تَخْرُجُهُ أَوْ تَمْنَعُهُ مِنَ الظَّلمِ
 ج - فَإِنَّ ذَلِكَ نَصْرُهُ
 ۳_ ظالم چاته ويل کيږي؟

پورتني حديث په يادو زده کړی او هم لوست په خپلو کتابچو کې وليکئ.

د غضب درملنه

عن عطية قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «إِنَّ الْأَعْرَبَ مِنَ الشَّيْطَانِ وَإِنَّ الشَّيْطَانَ خَلِقَ مِنَ النَّارِ وَأَمَّا نَفْسُ النَّارِ بِالْمَاءِ فَأَيُّهَا غَضِبَ أَحَدُكُمْ فَلْيَتَوَضَّأْ». [سنن أبي داود]

د راوی پېژندنه

عطية د عروة زوی د بنو سعد له قبلي څخه د رسول الله ﷺ يو جليل القدر صحابي وو، له روایاتو څخه وروسته يې له پيغمبر ﷺ سره ملاقات کړی، او له هغه مبارک څخه يې ځينې احاديث هم روايت کړي، په شام کې يې مېشته غوره کړه او اولادونه يې په بلقاء سيمه کې او سېدل.

په ځينو رواياتو کې د عطية بن سعد او په ځينو نورو کې د عطية بن عمرو په نامه ياد شوی. د ده لمسی عروة د محمد بن عطية زوی د عمر بن عبدالعزيز لخوا د يمن والي ټاکل شوی وو.

د ځينو کلمو معنا

- ۱- الْأَعْرَبُ مِنَ الشَّيْطَانِ: قهر او غوسه د شيطان له خوا وي.
- ۲- خُلِقَ مِنَ النَّارِ: له اور څخه پيداشوی.
- ۳- نَفْسًا: مړ کيږي
- ۴- فَلْيَتَوَضَّأْ: اودس دي وکړي.

د حديث ژباړه

د عطية عوفي رضي الله عنه څخه روايت دی چې پيغمبر ﷺ فرمايلي دي: بي له شکه غوسه د شيطان له طرفه وي او شيطان له اور څخه پيدا شوی دی او اور په اوبو مړ کيږي هر کله چې له تاسو څخه څوک غوسه شي نو اودس دې وکړي.

د حديث حکمت

د غوره اخلاقو له جملې څخه يو هم د قهر او غوسې څخه ځان ساتل دي، ځکه قهر او غوسه د شيطان له وسوسو څخه پيدا کيږي او شيطان د انسان ازلي دښمن دی، پيغمبر ﷺ موږ ته د شيطان له دسيسو څخه د خلاصوالي ټولې لارې راپه گوته کړي دي، چې له هغو څخه يو له غوسې څخه ډډه کول دي، ځکه غوسه انسان ډيرو ناوړو کارونو ته اړ باسي چې په نتيجه کې دده د ناکامۍ لامل کيږي.

فعاليت

زده کوونکي دې د غوسې د ضررونو په هکله يو بل ته معلومات ورکړي.

د حدیث گڼې او احکام

- ۱- غضب کمزوري او زخم قوت دی
ډیر ژر غوسه کېدل د انسان د کمزورتیا نښه ده، لکه چې د غضب په مقابل کې زخم د قوت نښه ده، دا ځکه چې د غوسې پر وخت انسان پر خپلو حواسو کنټرول له لاسه ورکوي، که دا حالت دوام ومومي ډیرې ناخوالې رامنځ ته کوي، هغه څوک چې د غضب په حساسه لحظه کې خپل ځان اداره کړي، یقیناً ځان یې د بدبو څخه وژغوره او هم یې دغضب په مقابل کې خپل قوت څرگند کړ.
- ۲- د غوسې پروخت خپل ځان اداره کول بریالیتوب دی
کله چې انسان غوسه شي، نو حیواني طبیعت پرې غالب شي، د انسان په باطن کې د شر قوه برلاسی مومي چې په نتیجه کې بشري نفس د خپلو غوښتنو تابع کوي، د الله ﷻ د اوامرو مخالفت ته یې اړ باسي او له نیکو څخه یې منع کوي، په داسې حالت کې انسان ته په کار ده چې له خپل نفس سره مبارزه وکړي، د خپل نفس د کنټرولولو په نیت اودس وکړي چې همدا د نفس د کنټرول تر ټولو غوره لاره ده.
- ۳- د غوسې بدې پایلې
غوسه دبد اخلاقي سرچینه اویوه وژونکې وسله ده، که چیرې په ژوند کې د غوسې لار تعقیب کړای شي نو گڼې فردي او ټولنیزې ستونزې ورڅخه راولاړېږي.
- ۱- د غوسې فردي زیانونه
غوسه ډیر مادي، معنوي، روحي او دیني ضررونه لري، دا هغه مهال په ډاگه کیږي چې کله د غوسه ناک شخص حالت ته وکتل شي: رنگ یې بدلېږي، د بدن وینه یې په جوش راځي، د وجود غړي یې بې واکه کیږي، په خبرو کې یې گډوډي رامنځ ته کیږي، ژبه یې په سپکو ویناوو پیل کوي، کله کله ورڅخه د فسق او کفر الفاظ هم صادريږي دا ټول هغه څه دي چې دده دین او بدن دواړه زیانمنوي.
- ب- د غوسې ټولنیز ضررونه
غوسه د خلکو په زړونو کې کرکه او نفرت پیدا کوي چې په نتیجه کې د وگړو ترمنځ اختلافات راپاروي، مسلمانان یوله بل څخه جلا کوي، دښمني زیاتوي، ژوند تریخ کوي او د ټولنو د برادۍ سبب گرځي.
- ۴- د غوسې لاملونه
په دې حدیث شریف کې د غوسې لامل شیطان ښودل شوی دی، دا په دې معنا چې د کوم انسان زړه د الله ﷻ له ذکر او یاد څخه خالي وي نو په هغه زړه کې شیطان ځای نیسي، شیطان دده پر زړه او ټول جسم باندي مسلط کیږي، آن تردې پورې چې د انسان زړه او ټول بدن د شیطان د وسوسو تابع شي بیا کبړ، په خلکو ټوکي او مسخري کول، په مال، ځان، نسب او چوکۍ غرور کول او داسې نور خوږونه د انسان په زړه کې ځای ونیسي، او تل د خلکو د هرې کړنې په مقابل کې ډیر ژر په قهر کیږي، نو پر هر مسلمان

لازم دي چي تل خپله رابطه له خپل رب سره کلکه او خپل زړه د الله ﷻ په يادولو ژوندی وساتي خو د شيطان د دسيسو او وسوسو ښکار نه شي.

هـ د غوسې مخنيوی او درملنه

غوسه د نورو ناروغيو په څير يو ډول ناروغي ده، د اسلام مقدس دين ددغي خطرناکي ناروغي، د علاج او مخنيوي لارې رانښودلې دي، چي ځيني بي په لاندې ډول دي:

- 1- پرهه چا لازمه ده چي ځان په ښو اخلاقو سمبال کړي، غوره صفتونه خپل عادت وگرځوي، لکه صبر، زغم، په ژوند کي ثبات، په ويناوو او کړنو کي فکر کول او داسې نور.

۲- د غوسې پر وخت د(اعوذ بالله من الشيطان الرجيم) ويل.

۳- خپل حالت بدلول: که چيري د غوسې پر وخت انسان ولاړ وي بايد کيني او که ناست وي ډډه دي ووهي، ځکه چي په ولاړه کي انسان انتقام او اقدام ته تيار وي، او کله چي کيني او يا ډډه ووهي، د غوسې جوش بي کميږي.

۴- اوردس کول: دا هغه درملنه ده چي په دي حديث کي بي ذکر شوی دی، دا ځکه چي غوسه د انسان په وجود کي حرارت او گرمي پيدا کوي او وينه په جوش راولي خو اوردس يا غسل په جسم کي سوږوالی راولي او د وينې حرارت راټيټوي. همدا راز اوردس د عبادت هغه برخه ده چي په کي د الله ﷻ ذکر او ياد ترسره کيږي، دا هرڅه شيطان سپکوی او تېښتي ته بي اړ باسي.

فعاليت

زده کوونکي دي د غوسې د له منځه وړلو په هکله يو بل ته معلومات ورکړي.

چې پوښتي

- 1- لاندې کلمي معنا کړئ:
 - الغضب من الشيطان:
 - خلق من النار:
 - ثلماً:
 - فليتوضأ:

۲- د غضب اسباب په لنډه توگه بيان کړئ.

۳- د غضب درملنه او علاج څه دی؟ په لنډه توگه بي بيان کړئ.

کورنۍ دنده

لوست په خپلو کتابچو کي وليکئ او حديث په يادو زده کړئ.

غوره خلک

عن جابر قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «خيرُ الناسِ أئمةهُمُ للنَّاسِ»
[مسند الشهاب القضاعي]

د راوي پيژندنه

نوم بي جابر او د پلار نوم بي عبد الله، د مديني منوري د خورج له قبيلي څخه وه، پلار او زوی دواړه جليل القدره صحابه وو، پيغمبر ﷺ ورته په يوه شپه کې پنځه ويشت ځله د مغفرت دعاء کړې وه، د بدر او احد څخه پرته بي په ۱۹ غزاگانو کې د رسول الله ﷺ سره برخه اخيستي ده، په خپل وخت کې د مديني منوري لوی مجتهد او مفتي وه، د هجرت په (۷۸) کال بي له فاني دنيا څخه سترگي پټې کړې.

د ځينو کلمو معنا

۱- خيراالناس: غوره له خلکو څخه.

۲- ائمةهم: زيات خير رسوونکي له دوی څخه.

۳- للناس: دخلكو لپاره.

د حديث ژباړه

جابر ﷺ فرمايي چې رسول الله ﷺ فرمايلي دي: په انسانانو کې غوره هغه څوک دی، چې نورو خلکو ته زيات خير او گټه رسوي.

د حديث حکمت

د ځينو خلکو په آند بڼه او غوره کس هغه دی چې د بڼه نسب، د پير ثروت او قدرت څښتن وي، خو پيغمبر ﷺ له نورو خلکو سره نيکي کول، خلکو ته مادي او معنوي گټې رسول د غوره والي معيار گڼلې دی، دا ځکه چې د اسلام مقدس دين د خير او ښکېني دين دی.

فعاليت

زده کوونکي دې په گروپي شکل له خلکو سره د نيکي کولو يو څو مثالونه ووايي.

د حديث شريف گټې

۱- د الله تعالی مرسته

د الله ﷻ پر وړاندې خلک په يو ډول ندي، هغه څوک چې د خلکو سره په روا کارونو کې مرسته کوي د هغه سره د الله ﷻ مرسته مل وي او مينه يې ورسره زياته وي، نو بايلد مورا د خلکو سره په نيکو کارونو کې مرسته وکړو څو د الله ﷻ مرسته او مينه مو په برخه شي.

۲- ښېگڼه څه ته وايي؟

پيغمبر ﷺ انسانان دي ته هغوی چي له نورو سره ښکي وکړي، هغوی ته خیر ورسوي، خوښي وروښيي او د هغوی څخه ضمونه او تکلیفونه لري کړي. مثلاً که چیري څوک وږی وي ډوډی، وړکړي، که څوک پروروی وي د پور په ادا کولو کي ورسره مرسته وکړي، له ناروغ سره د علاج په برخه کي همکاري وکړي او ناپوهانو ته د زده کړي لاره هواره کړي. پيغمبر ﷺ د داسې خصالتونو څښتنانو ته د الله ﷻ د کوټک او محبت زیری ورکړی دی.

فعالیت

زده کوونکي دي په ډليزه توگه ښه او بد خوښونه په گوته کړي.

څې پوښتي

- ۱- لاندې کلمي معنا کړئ:
 - خیر الناس:
 - انفعهم:
 - للناس:
- ۲- حدیث لنډه معنا وړایاست.
- ۳- غوره خلک څوک دي؟

- ۱- حدیث شریف له معنا سره په یادو زده کړئ.
- ۲- (په ښوونځي کي د خیر او کټي کارونه) تر عنوان لاندې لنډه مقاله ولیکئ.

د ایمان خصلتونه

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «الإِيمَانُ بَضْعٌ وَسَبْعُونَ شُعْبَةً فَأَفْضَلُهَا قَوْلُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَدْنَاهَا إِمَاطَةُ الْأَذَى عَنِ الطَّرِيقِ وَالْحَيَاءُ شُعْبَةٌ مِنَ الْإِيمَانِ». [متفق عليه]

د راوي پیژندنه

عبدالرحمن بن صخرالدوسي چې پر ابو هريره يې شهرت درلود، د هجرت په اووم کال د خيبر له غزا څخه مخکې د دیرشو کالو په عمر د اسلام په مبارک دین مشرف شو، په همدغه غزا کې يې برخه هم واخيسته، کله چې مدینې منورې ته ورسېد، په نبوي جومات کې يې د علم د زده کړې په غرض په اصحاب صفة کې شامل شو، له همدې امله يې له رسول الله ﷺ څخه (۵۳۷۴) حدیثونه روایت کړي دي.

دغه جلیل القدر صحابي په تقوی او پرهیزگاری- مشهور او د قوي ذکارت خاوند و، چې د هجرت په اته پنځوسم (۵۸) کال کې وفات شو.

د ځينو کلمو معنا

- ۱_ الإِيمَانُ: باور او د زړه کلک تصديق.
- ۲_ بَضْعٌ: په عربي ژبه کې له دريو څخه تر نهو پورې عدد ته وايي. برخه.
- ۳_ شُعْبَةٌ: غوره يې.
- ۴_ أَفْضَلُهَا: کوچنی، او ټيټه يې.
- ۵_ أَدْنَاهَا: لري کول
- ۶_ إِمَاطَةُ: زيان رسوونکي شيان.
- ۷_ الْأَذَى: د حديث ژباړه

له حضرت ابو هريره ؓ څخه روایت دی چې پیغمبر ﷺ فرمایلي دي: ایمان د څه د پاسه او یا خوبونو څخه عبارت دی چې غوره يې د (لااله الا الله) کلمه ويل دي، ټيټه درجه يې له لاري څخه د زيان رسوونکو شيانو لري کول دي او حياء د ایمان يوه برخه ده.

فعالیت

زده کوونکي دي په لارو کې د ضروري شيانو مثالونه په گروپي شکل وپېښي.

د حدیث گڼې

۱_ دایمان خصالتونه

پیغمبر ﷺ ایمان د داسې ونې سره تشبیه کړی چې ډبر ښاخونه ولري ځینې یې اوچت، ځینې یې متوسط، او څه یې ټیټ وي، دا په دې معنا چې ایمان د ډیرو خصالتونو او خوبیونو څخه عبارت دی چې د ژوند له اوچتي سطحې څخه پیل او د ژوند تر ټیټې سطحې پورې ځانگړي احکام او سپیڅلي لارښوونې لري چې د بېلگې په ډول یې په دې حدیث کې د عقیدې په برخه کې کلمه طیه، د ټولنیز ژوند په برخه کې د لارې پاکول، او د اخلاقو په برخه کې د حیا ذکر راغلی دی.

۲_ د توحید کلمه

د توحید کلمه د (لا اله الا الله محمد رسول الله) څخه عبارت ده چې د الله ﷻ په الوهیت او وحدانیت دلالت کوي، د ټولو ادیانو او پیغمبرانو د دعوت اساس او بنسټ په دې مبارکه کلمه ولاړ دی نو پر هر مسلمان لازم دي چې د دې کلمې په معنا ځان پوه کړي، پر غوښتنو یې عمل وکړي او تر سوري لاندې یې ژوند تېر کړي. (لا اله الا الله) یوازې د ژبې کلمه نه ده، او نه یوازې مفکوره ده، بلکې په الله ﷻ د ایمان عنوان دی، علم او عمل دی، د عقیدې، شریعت او د ټولني د هوسا ژوند د متضمن نظام نوم دی.

۳_ د لاله الا الله فضیلت

(لااله الا الله) داسې ستره کلمه ده چې په ویلو یې انسان د اسلام په مبارک دین کې داخلېږي، له تېرو گناهونو څخه داسې پاکېږي لکه چې د مور څخه نوی زېږېدلی وي او له هلاکیدو څخه نجات مومي. پیغمبر ﷺ فرمائي: «مَنْ كَانَ آخِرُ كَلِمَةٍ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ دَخَلَ الْجَنَّةَ»^(۱) ژباړه: د چا چې اخرنۍ وینا (لااله الا الله) وي جنت ته به داخل شي. پیغمبر ﷺ فرمایلي دي: «لَوْ أَنَّ السَّمَاوَاتِ السَّبْعَ وَالْأَرْضِينَ السَّبْعَ وَضَعْنَ فِي كَفِّهِ وَوَضَعَتْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ فِي كَفِّهِ مَالَتْ هُنَّ لِأِلَهِ إِلَّا اللَّهُ»^(۲)

۱- سنن أبی داود.

۲- الدعاء للطرائق

ژباړه: که چېرې اووه اسمانونه او اووه طبقي زمکه دنلي په يوه پله کې واچول شي او د (لااله الاالله) کلمه د تلې په بله پله کې واچول شي، نو هرومرو به کلمه طيه پرې درنه وي.

۴_ د (لااله الا الله) غوښتنه:

د دې کلمې تقاضا په الله ﷻ، د هغه پر ملايکو، د هغه په رسولانو او د هغه ﷺ پر کتابونو ايمان درلودل دي. همدا راز د الله ﷻ او د هغه دلېل شوي پيغمبر ﷺ اتباع او بيروي کول، يوازي د الله ﷻ څخه ويره او د هغه سره محبت، د مافوق الاسباب اميد يوازي د الله ﷻ څخه کول، له الله ﷻ څخه د حاجتونو غوښتل، يوازي الله ﷻ ته عاجزي او سر توتول، د هغه د نعمتونو شکر اداء کول او د مصيبت پر وخت يوازي له هغه څخه مرسته غوښتل دي.

۵_ له لارو او سرکونو څخه د زيان رسونکو شيانو لري کول
په نظافت او پاکوالي د اسلام سپېڅلي دين ډېر ټينگار کړی او هغه يې د ايمان نيمايي برخه گڼلې دی. د دې لوست په حديث شريف کې د لارو پاک ساتلو ته د ايمان يوه څانگه ويل شوې ده، چې دا د چاپيريال د پاک ساتلو په ارزښت دلالت کوي.
د دې حديث شريف په بنسټ د هر مسلمان دا دنده ده چې د لارو په پاک ساتلو کې خپله ټوله هڅه وکړي او له هر هغه څه څخه چې لارويانو ته د زيان رسولو او د لارې د ککړتيا لامل گرځي ځانونه وساتي.

۶_ حياء د ايمان يوه برخه ده

حياء له داسې خصلمت څخه عبارت ده چې انسان له ناوړه کارونو، سپکو عاداتو او پوڅو ويناوو څخه ژغوري، حياء ځکه د ايمان برخه گڼل شوې چې د حق لورې ته بلنه کوي او د خيږ خوا ته انسانان هڅوي.

حياء سراسر خيږ دی پيغمبر ﷺ فرمايلي دي: «الْحَيَاءُ خَيْرٌ كُلُّهُ»

ژباړه: حياء ټوله خيږ ده.

خوکه چیري حیاه د زده کړې مانع وگرځي، یا د خپل حق د غوښتنلو په لار کې خنډه شي او یا هم د حق ویلو مانع وگرځي، نو بیا دا حیاه نه بلکې د انسان په کمزورۍ دلالت کوي.

۱- ابوهریره رضی الله عنه څوک و؟

۲- لاندې کلمې معنا کړئ:

- الإیمان:
- بیض:
- شُعْبَةٌ:
- إِمَامَةٌ:
- الأَدَى:

۳- د توحید غوښتنې څه دي؟

۴- له لارې څخه د زیان رسوونکو توکو لري کول څه اهمیت لري، په اړه یې لنډ معلومات ور کړئ.

د حیاه په اړه لنډه مقاله ولیکئ.

توصیپ

عَنْ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- قَالَ: «لَيْسَ مِنَّا مَنْ دَعَا أَلْسَى عَصِيْبِيَّةً وَلَيْسَ مِنَّا مَنْ قَاتَلَ عَلِيَّ عَصِيْبِيَّةً وَلَيْسَ مِنَّا مَنْ مَاتَ عَلَى عَصِيْبِيَّةٍ». [سنن أبي داود]

د راوی پېژندنه

نوم يې جبير او د بلار نوم يې مطعم د قريشو له قبيلې څخه وه، ډير حلیم او په علم الانساب کې يې خورا زياته پوهه درلوده. يو له هغو کسانو څخه و چې هغه پاڼه يې څيرې کړه کومه چې د بنو هاشم او بنو مطلب د مقاطعې په غرض قريشو لیکلې وه، هغه شخص و چې قريشو د بدر د بنديانو په سر د خيرو لپاره د استازي په توگه د پيغمبر ﷺ حضور ته ليرلی و، کله چې د پيغمبر ﷺ خوا ته راضي او د (الطور) سورت تلاوت يې واوريد، نودده په زړه يې زياته اغيزه وکړه، همغه و چې د حدیبي له سولې وروسته يې اسلام ومانه. نوموړی د هجرت په (۵۸) کال کې وفات شو.

د ځينو کلمو معنا

۱- لَيْسَ مِنَّا: زمونږ له ډلې، (دين) څخه نه دی.

۲- مَن دَعَا أَلْسَى عَصِيْبِيَّةً: څوک چې قوم پرستی، نژاد پرستی... ته بلنه کوي.

۳- مَن قَاتَلَ عَلِيَّ عَصِيْبِيَّةً: څوک چې د قوم پرستی، نژاد پرستی... لپاره جنگيږي.

۴- مَن مَاتَ عَلَى عَصِيْبِيَّةٍ: څوک چې د قوم پرستی، نژاد پرستی په لاره کې مړ شي.

د حديث ژباړه

له جبير بن مطعم رضي الله عنه څخه روايت دی چې پيغمبر صلى الله عليه وسلم فرمايلي دي: زمونږ له ډلې څخه نه دی هغه څوک چې تعصب ته بلنه کوي، زمونږ له ډلې څخه نه دی، هغه څوک چې د عصيت په خاطر جگړه کوي او زمونږ له ډلې څخه نه دی هغه څوک چې د عصيت په فکر مړ شي.

د حديث حکمت

عصيت (تعصب کول له قبيلې، قوم، ژبې، نژاد، سيمې او داسې نورو سره) هم د جاهليت دزمانې راپاتې ميراث دی چې تل بشریت گواښوي او آرامې ټولني ړنگوي، له همدې امله پيغمبر صلى الله عليه وسلم په کلکو الفاظو سره ناروا او حرامه پدیده گڼلې ده. نو په هر مسلمان باندې لازمه ده چې د ايمان له غوښتنې سره سم د جاهليت له دې ناوولي پديدې سره په هر شکل کې چې وي مبارزه وکړي.

د حدیث شریف گهي

۱_ تعصب د جاهليت شعار

له خپلي کورنۍ، قبيلې، نژاد، ژبې او سيمې څخه په ناحقه دفاع، او ملاتړ کولو ته تعصب ويل کيږي.

له اسلام څخه مخکې به خلکو له خپلو خپلوانو، کورنيو او قبيلو څخه په حق او باطل دواړو حالتونو کې دفاع کوله، دا کار لوی زړورتوب او شجاعت گڼل کېده، کله چې د اسلام مبارک دين څرک وواهه، نو د نورو ظالمانه جاهلي رسمونو په څير يې د قوم پرستۍ، او نژاد پرستۍ لمنه هم ورتوله کړه، عصيت يې کلک و غنده، خلکو ته يې امر وکړ چې په اسلام کې يو له بل سره د مرستې اساس يوازي پر عدالت او تقوی ولاړ دی. **اللّٰهُ ﷻ فرمايلي دي: ﴿وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْاِثْمِ وَالْعُدْوَانِ﴾ [المائدة: ۲]** ژباړه: او يو له بل سره په نيکۍ او تقوی کې مرسته وکړئ، د گناه او ظلم په کارونو کې يو له بل سره مرسته مه کوئ.

۲_ په اسلام کې د برترۍ معيار

په جاهلي دور کې د عصيت په خاطر په پټو سترگو جنگونه کول، يو د بل پر خلاف دسيسې جوړول، په قوم، نسب او حسب فخر کول لوی وياړ بلل کېده، مگر اسلام تواضع، د ژوندانه په چارو کې يوله بل سره مرسته او نېک عملونه د برترۍ معيار وټاکه، خلکو ته يې په ډاگه کړه چې په مسلمانانو کې هغه څوک غوره دی چې له الله ﷻ څخه ډېر وږيږي او د تقوا خاوند وي. **الله ﷻ فرمايلي دي: ﴿إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاهُمْ﴾ [الحجرات: ۱۳]**

ژباړه: بېشکه د الله ﷻ په وړاندې په تاسو کې هغه څوک ډېر غوره دی چې له الله ﷻ څخه ډېر وږيږي.

له تقوا پرته په مال، نسب، حسب او د پلرونو او نيکونو په ميرانو وياړ کول هيڅ ارزښت نه لري.

۳_ عصيت ته بلنه حرام عمل دی

اسلام عصيت ته بلنه په بشپړه توگه حرامه کړې ده، که هغه بلنه قبيلوي رنگ ولري، که اقليمي، سستي او يا ژبنۍ بڼه ولري، ځکه چې عصيت ته بلنه د نژادونو، قومونو او پرگنو ترمنځ نفرت پيدا کوي، اسلامي ورور گلوي له منځه وړي، او انساني ټولنه چې بنياد يې په يوالي ولاړ دی بربادوي، خلک د ځان غوښتنې په بد مرض اخته کوي.

د عصیت د رښو په ویستلو سره له ټولني څخه ظلم او د نورو په حقوقو تجاوز کمیري او د انسانانو ترمنځ د مرستې، مینې او محبت اړیکې لا پیاوړې کیري. الله ﷻ د جاهلیت د زمانې د ناخوالو اړوي اتفاقې لري کولو په هکله فرمایي:

﴿وَأَذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِيَعْمَرِهِ إِخْوَانًا﴾

[آل عمران: ۱۰۳].

ژباړه: اود الله ﷻ هغه نعمت یاد کړئ کله چې تاسې په خپلو کې دښمنان وئ، یسایي ستاسو د زړونو ترمنځ مینه واچوله نودده د نعمت په برکت سره وروپه شوی.

۴_ د عصیت لپاره جگړه

پیغمبر ﷺ جاهلیت له بیخه ویستلی، د هغه زهرجنه ماده یې له منځه وړې، لکه خرنگه چې عصیت ته د بلني ټول ډولونه یې حرام کړي، همدا راز د عصیت په بناء جگړه کول یې هم حرام کړي دي.

پیغمبر ﷺ فرمایلي دي: «**رَمِنَ قَوْلٍ تَحْتَ رَايَةِ عَمِيَّةٍ، يَفْضِبُ لِلْمَصِيَّةِ، وَيَقَاتِلُ لِلْمَصِيَّةِ فَاليس من أمي**»^(۱)

ژباړه: څوک چې د عصیت د بیرغ لاندې مړ شي، څوک چې د عصیت په خاطر په غوسه کیري او څوک چې د عصیت په لاره کې جنگیري زما له امت څخه نه دی.

۵_ د جاهلیت مرگ

څوک چې په پټو سترگو د عصیت په خاطر په ژبه، لاس او نورو وسیلو سره مبارزه او جگړه کوي، په دې لاره کې مړ شو، نو دده مرگ د جاهلیت د زمانې د مړو په څیر ناوړه مرگ دی.

۶_ د جاهلیت له عصیتونو سره مبارزه:

د دې لوست د حدیث شریف او د قرآن کریم او د پیغمبر اکرم ﷺ د سنتو د نورو نصوصو په بنسټ، له هر ډول عصیتونو سره (که هغه قومي، سیمه ایز، ژبني، نژادي او داسې نور وي) جهاد او مبارزه کول د هر مسلمان دنده او شرعي رسالت دی، ځکه عصیت ډېره خطرناکه او هلاکوونکې ناروغي ده، چې په ټولنه کې د امنیت ټینګښت او اسلامي وړو وړو کولوي کمزوري کوي او د خلکو تر منځ د دښمنیو او کرکیچ پیدا کېدلو لامل گرځي.

فعالیت

د ښوونکي په مرسته دې زده کونکي د جاهلیت د زمانې د شخړو او جنگونو په هکله معلومات سره شریک کړي.

۱. د حدیث راوي څوک دی معرفي يې کړئ.
۲. لاندې کلمې معنا کړئ:
 - ۱- لَيْسَ مَنَا:
 - ب- مَنْ دَعَا إِلَى عَصِيَّةٍ:
 - ج- مَنْ قَاتَلَ عَلَى عَصِيَّةٍ:
 - د- مَنْ مَاتَ عَلَى عَصِيَّةٍ:
۳. قوم پرستي د اسلام له نظره څه حکم لري؟
۴. که څوک د عصیت په خاطر جنگيږي او په دې لاره کې مېر شې، د ده مرگ د اسلامي شریعت له مخې څه حکم لري؟

کورنۍ دنده

د لوست حدیث په یادو زده کړئ.
(په اسلام کې د برترۍ معیار) تر عنوان لاندې لس کرښې مقاله ولیکئ.

د مؤمن شان (حالت)

عن صهيب بن سنانٍ - رضي الله عنه -، قال: قال رسول الله - صلى الله عليه وسلم -
 «عَجَبًا لِأَمْرِ الْمُؤْمِنِ إِنَّ أَمْرَهُ كُلَّهُ لَهُ خَيْرٌ وَلَيْسَ ذَلِكَ لِأَحَدٍ إِلَّا لِلْمُؤْمِنِ: إِنَّ أَصَابِيَهُ سَرَّاءُ شُكْرٍ
 فَكَانَ خَيْرًا لَهُ، وَإِنْ أَصَابِيَهُ ضَرَّاءُ صَبْرٍ فَكَانَ خَيْرًا لَهُ». [رواه مسلم]

د راوي پیژندنه

نوم يې صهيب الرومي د پلار نوم يې سنان بن مالک دی، لاکوچنی و چې روميانو د
 موصل په ځينو برخو حمله وکړه او دی يې له ځانه سره په اسارت بوت، دروميانو په منځ
 کې رالوی شو، له دې کبله په رومي مشهور و. له لومړنيو مؤمنانو څخه و.
 په ټولو غزاگانو کې يې له رسول الله ﷺ سره ونډه اخیستې وه. د هجرت په اته دیر شلم
 (۳۸) کال په مدينه منوره کې وفات شو.

د ځينو کلمو معنا

۱. عَجَبًا: تعجب دی (يعنی زه تعجب کوم)
۲. لِأَمْرِ الْمُؤْمِنِ: دمؤمن حالت (ژوند) ته.
۳. إِنَّ أَمْرَهُ كُلَّهُ لَهُ خَيْرٌ: دده ټول ژوند دده لپاره خیر دی.
۴. إِنَّ أَصَابِيَهُ سَرَّاءُ: که ورته خوشحالي ورسیري.
۵. إِنَّ أَصَابِيَهُ ضَرَّاءُ: که ورته ضرر او تکلیف ورسیري.
۶. فَكَانَ خَيْرًا لَهُ: نودده لپاره خیر دی.

د حدیث شریف ژباړه

له صهيب رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ فرمايلي دي: د مؤمن حالت د
 تعجب وړ دی! دده ټول ژوند دده لپاره خیر دی چې دا خیر د هېچا لپاره نشته مگر يوازې د
 مؤمن لپاره دی. که خوشحالي ورته ورسیري شکر باسي نو دا ورته خیر دی، او که ضرر او
 يا کوم تکلیف ورته ورسیري نو صبر پرې کوي چې دې کې هم د ده لپاره خیر دی.

د حدیث حکمت

هر انسان په ورځني ژوند کې له مختلفو حالاتو سره مخ کېږي، کله خوښي او سوکالي،
 کله پریشاني او تکلیفونه چې دا دواړه حالته اکثره د انسان په عادي ژوند مستقيماً منفي
 اغېز لري او په ډیرو وختونو کې د باطني ناروغيو لامل گرځي، لکه ځان لوی گڼل،

غزور او داسې نور همدا راز ځينې وخت ناهيلي، انديښنې، د زړه نا آرامي او داسې نور حالات ورته پيښيري.

پيغمبر ﷺ به دې حديث كې د دغو دوو ډولونو ناروغيو د درملني لپاره دوه مهم بنسټونه ښودلي دي: يو دا چې د خوبنې او نعمت پر مهال د الله ﷻ شکر پرځای كول او دويم د ستونزو او پرېشاني پر مهال له صبر څخه كار اخيستل دي. كه چيري انسان دغه دوه لورې خوبونه په خپل ژوند كې پلي كړي، نو نه يوازې دا چې د ژوند هره لحظه به يې په راحت او ډاډه تيريري، بلكې د ژوندانه په هر ډگر كې به تل بريالی وي.

د حديث شريف گڼې

۱- انسان ازمويل كيري

انسان د ژوند په هره شېبه كې تر آزمېښت لاندې وي، كله د خير او راحت په آزموينه كې وي لكه بڼه صحت، مال، اولاد. . . او كله د كړاوونو، لكه مرگ، مرض، فقر او داسې نورو ستونزو سره مخ وي. الله ﷻ فرمايي: ﴿رَبُّدُّكُمْ بِالسَّيِّئِ وَالْخَيْرِ قِسْمًا﴾ [الانبيا: ۳۵] ژباړه: اوموږ به بدو، او ښو (حالاتو كې) ستاسې آزمېښت كوو.

نوڅوك چې په الله ﷻ ايمان نه لري ارو مرو په دغه امتحان كې له ناكامۍ سره مخ كيږي، يوازې مؤمن دي چې په الله ﷻ د كلك ايمان له برکته په دغه آزمېښت كې كاميابيږي، دا ځكه چې مؤمن په دې كلك باور لري چې خير او شريازې د الله ﷻ له لوري دي، په هر حال كې خپل كارونه الله ﷻ ته سپاري او له هغه څخه مرسته غواړي.

۲- د نعمت او خوبنې حالت

بڼه ژوند د الله ﷻ هغه ستر نعمت دی چې له كبله يې د بنده زړه خوشحاليږي. خوشحاله ژوند يوازې په مالدارۍ پورې تړلی نه دی، بلكې د الله ﷻ نور معنوي نعمتونه هم شته چې انسان ورته اړتيا لري، لكه امنيت، روغتيا، وخت او داسې نور. بنده ته ښايي چې ورباندې خوښي ښكاره كړي او د الله ﷻ شکر پرځای كړي.

۱- مال او دولت

د الله ﷻ له نعمتونو څخه يو نعمت سرمايه او شتمني ده، لكه تقدي پيسې، د كر او كښت ځمكه، تجارت، صنعت او داسې نور.

د مال او دولت له لارې انسان خپل، دیني او دنیوي همدفونه ترلاسه کوي او هم د دنیا ښکلا او ښایست دی. الله ﷻ فرمائي: ﴿الْمَالُ وَالنَّسْوَانُ زِينَةُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا﴾ [الکھف: ۴۶]
ژباړه: مال او اولاد د دنيایي ژوند ښکلا ده.

ب - روغتیا

صحت هم د نورو نعمتونو په څیر ارزښتناک نعمت دی، روغ بنده په ډیره آسانی سره خپل دنیوي او اخروي کارونه سرته رسوي، خورا زیات فضیلتونه یې په برخه کېږي، د نورو نعمتونو ښه احساس کوي او ورڅخه خوند اخلي بالعکس ناروغ انسان د هر ډول نعمت له احساس څخه محروم وي. پیغمبر ﷺ یوه سوري ته داسې نصیحت وکړ: «اغْتَنِمْ خَمْسًا قَبْلَ خَمْسٍ، شَبَابَكَ قَبْلَ هَرَمِكَ، وَصِحَّتَكَ قَبْلَ سَقَمِكَ.»^(۱)

ژباړه: پنځه شیان د پنځو نورو د راتلو څخه مخکې غښت وگڼه: خپله جواني د خپل زړښت له راتلو څخه مخکې غښت وگڼه، خپله روغتیا له ناروغۍ څخه مخکې غښت وگڼه. . . .

ج - امنیت

امنیت د الله ﷻ له نعمتونو څخه داسې ارزښتناک نعمت دی چې د انسان ځان، کورنۍ، مال، عزت او ابرو، مادي او معنوي مصالح په کې له ګواښونو څخه خوندي وي. نور نعمتونه د دې نعمت تر سیوري لاندې پایښت لري، که چیرې امنیت نه وي نو انسان له هېڅ ډول نعمت څخه گټه نه شي اخیستلای. الله ﷻ د مکې پر خلکو د خپلو پیروزینو په لړ کې یوه پیروزینه امنیت هم حساب کړی او فرمایي یې دی: ﴿فَلْيَعْبُدُوا رَبَّ هَٰذَا الْاٰلِهَۃِ الَّذِي اٰطَعْتَهُمْ مِنْ جُوعٍ وَاَمْتَهُمْ مِنْ خَوْفٍ﴾ [قریش: ۳، ۴]
ژباړه: نو په کار ده (قریشو ته) چې د دې کور د پروردگار عبادت وکړي د هغه ذات چې دوی ته یې خوراک ورکړ پس له لوړې څخه، او امنیت یې ور په برخه کړ پس له وېرې څخه.

یعنی پر دوی لازم وو چې د امنیت د نعمت شکر یې ادا کړی وای او یوازې د یو الله ﷻ عبادت یې کولای.

۱- المستدرک للحاکم

د- فارغ وخت

فارغ وخت هم د نورو نعمتونو په څېر خورا ستر نعمت دی، مگر خلک ورڅخه غافل دي، په عېت تېرېدو ېې هېڅ پروا نه کوي، حال دا چې د انسان او وخت ترمنځ يوه چوپه مسابقه روا نه ده. تاواني انسان هغه دی چې د ځان او نورو لپاره له وخت څخه گټه پررته نه کړي.

۳- پر نعمتونو شکر ويستل

شکر د عربي ژبې لفظ دی، د نعمت تصور او د هغه اظهار ته وايي. ضد ېې کفران دی چې له نعمت څخه سترگو ېټولو او هيرولو ته ويل کېږي.

کله چې بنده ته کومه خوشحالي او خیر ورسېږي او په زړه کې په دې کلکه عقیده ولري چې دا هرڅه د الله ﷻ له خوا دي، بل څوک د خیر او شر مالک نه دی او دغه حقيقت په ژبه او عمل کې څرگند کړي همدا شکر بلل کېږي. خو دا د شکر ټيټه مرتبه ده او لوړه مرتبه ېې کومه ټاکلې اندازه نه لري. د الله ﷻ پر نعمتونو شکر ويستل واجب دی.

۴- د شکر ډولونه

سره له دې چې شکر ادا کول کومه ټاکلې اندازه نه لري، خو بيا هم ځينې ډولونه ېې په لاندې ډول بيانېږي:

آ- په زړه کې د شکر اداء کول

په زړه کې د نعمت تصور او يادونه داده چې د نعمت لوړونکي ذات سره د هغه د رالېږلي کتاب او پيغمبر ﷺ سره د زړه له کومې مينه او محبت ولري او دغه محبت په عمل کې ثابت کړي نو همدې ته په زړه کې د شکر ادا کول ويل کېږي.

ب- په ژبه شکر ادا کول

د نعمتونو په مقابل کې د الله ﷻ ثناء او صفت بيانول د ژبې شکر بلل کېږي، په ژبه شکر د زړه هغه احساسات بيانوي چې د بنده په زړه کې پراته دي. په ژبه د الله ﷻ د احساسونو شکر ادا کول ځکه اړين دي چې له يوې خوا د احساسونو د حقيقي مالک حق پر ځای کول دي او بل پلو د خپل بڼه حالت نورو ته ښکاره کول دي دا په دې معنا چې د ټولو احساسونو او نعمتونو ښوونکی او مالک يوازي يو الله ﷻ دی، له الله ﷻ پرته بل هېڅوک

د خير يا شر واک نه لري، همدا راز د نعمتمنو په لاس ته راوړلو کې بنده هېڅ واک نلري، دا يوازې د الله ﷻ پيرزوينه ده او بس داسې نه لکه چې قارون ويلي وو: ﴿قَالَ إِنَّمَا أُورِثُهُ عَلَىٰ عِلْمٍ عَنِّي﴾ [القصص: ۷۸]

ژباړه: قارون وويل: دا خو ماته د هغې پوهې له کبله راکړل شوي چې زه يې لرم.

ج – په اندامونو شکر اداء کول

په اندامونو شکر اداء کول د الله ﷻ د نعمتونو قدرداني کول دي. د نورو شکرونو په پرتله دا ډول شکر ډير ارزښتناک دی، ځکه په اندامونو شکر ويستل د شکر عملي بڼه ده او په شريعت کې زيات احکام داسې دي چې که عملي بڼه ونه لري، نو کوم اهميت نه لري لکه لمونځ چې د اندامونو صدقه او شکر تمثيولي، که عملاً اداء نه شي، په زړه کې يې د کولو اراده هېڅ ارزښت نه لري.

هـ د شکر گټې

شکر د الله ﷻ پر احسانونو له اعتراف څخه عبارت دی، چې بنده يې له پوره اداء کولو څخه ناتوانه دی. شکر ويستل د شکر کورنکي لپاره ډيرې گټې او ټپې پايې لري چې ځينې يې په لاندې ډول دي:

آ- شکر د قيامت په ورځ د الله ﷻ د دیدار سبب دی
له هر څه لومړی شاکر بنده ته د قيامت پر ورځ د الله ﷻ دیدار په برخه کيږي. دا هغه لاسته راوړنه ده چې مسلمان يې تل هيله لري.

ب - الله ﷻ ته د نږدېوالي احساس
شاکر انسان د دې خبرې احساس کوي چې الله ﷻ د خپلو بندگانو څخه په ده احسان او مهرباني کې ده نو همدا شان اميد دی چې ده به دده د گناهونو بښنه هم وکړي او توبه او عبادات به يې قبول کړي.

ج - شکر مسلمان ته اطمينان او روحي راحت وربښي
د الله ﷻ پر نعمت شکر ويستل مسلمان ته تل پاتې اطمينان وربښي. کله چې بنده په دې خبره عقیده ولري چې د هر ډول خير او نعمت حقيقي مالک يوازې يو الله ﷻ دی، انسان يې يوازې د دې لپاره د دغه نعمت مجازي مالک گرځولی چې د الله ﷻ له نعمت څخه په هغه شان گټه واخلي څرنگه چې الله ﷻ يې غوښتنه کړي.

ڇي پڙهيندي

- ۱- د حديث راوي شوڪ دى؟ معرفي ٻي ڪري.
- ۲- شڪر ڇهه ته واپي، او ٻه ڇو ڊوله دى؟
- ۳- شڪر ويسئل ڇهه گچي لري؟

گورفي دنده

لوسٽ ٻه خپلو ڪتابچو ڪي وليڪي.

پر تڪليفو صبر

(د تير لوست دوام)

«... .. وَإِنْ أَصَابَتْهُ ضَرَاءٌ صَبِرْ فَكَانَ خَيْرًا لَّهِ»

دا يو څرگند حقيقت دی چې انسان په ژوند کې له ستونزو سره مخ کېږي، مالي او بدني زيانونه ور اوږي خو مسلمان دا ټول د الله له لوري امتحان بولي او په صبر يې مقابله کوي، د دن ورځې لوست مو د صبر په هکله دی.

د صبر حقيقت

که چېرې مؤمن ته کوم ضرر، تکليف او غم ورسېږي نو پرې صبر کوي، ژړا، چېغې او شکايت نه کوي، بلکې د مصيبت او غم اجر له الله ﷻ څخه غواړي، تل د خان لپاره په مصيبت کې د استقامت دعاء کوي، چې په نتيجه کې الله ﷻ ورته اجر ورکوي.

د صبر اهميت

په قرآن کریم او احاديثو کې مسلمان صبر ته هڅول شوی دی، لکه چې الله ﷻ فرمايي: **﴿وَأَسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ﴾** [البقره: 45] ژباړه: او مرسته وغواړئ له (الله ﷻ څخه) په صبر او لمانځه سره.

په بل ځای کې فرمايي: **﴿إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ﴾** [البقره: 153] ژباړه: بې شکه الله ﷻ (په مرسته کې) له صابرينو سره ملګری دی. په بل ځای فرمايي: **﴿وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ﴾** [البقره: 155] ژباړه: او زبړی ورکړه صبر کورونکو ته. صبر دانسان له دوامداره مبارزې څخه عبارت دی، انسان تل د ډول ډول دښمنانو سره په مبارزه کې ښکېل وي. په دغه مبارزه کې د انسان کاميابي په صبر پورې تړلې ده، يوازې صبر دی چې انسان پرې خپل هدف ته رسېږي، صبر د دښمن په مقابل کې د قوي ډال حثيت لري، نو مؤمنانو ته ښايي چې د ګراوونو پر وخت صبر وکړي، او له بې صبرۍ څخه ځان وژغوري، ځکه چې الله ﷻ مسلمانان په صبر ازمايي. الله ﷻ او پيغمبر ﷺ مؤمنانو ته په صبر امر کړی، او صبر کورنګي يې ستايلي دي:

﴿وَالصَّابِرِينَ فِي الْآسَاءِ وَالضَّرَّاءِ وَحِينَ الْبَأْسِ﴾ [البقره: 177]

ژباړه: او مؤمنان هغه کسان دي چې په کړاوونو، رنځونو او د جگړې پر مهال

صبر کونکي وي.

۷- د صبر ډولونه

صبر په درې ډوله دی:

۱- صبر د الله ﷻ په طاعت.

۲- صبر په مصیبت.

۳- صبر له معصیت څخه.

۱- صبر په طاعت

د الله ﷻ د اوامرو په پرځای کولو او له نواهيو څخه یې په ځان ژغورلو کې تکلیف او په بشري نفس باندې یوډول سختي راوستل دي. له دغې سختۍ سره باید داسې مقابله وشي، څو انسان پر خپل لوری د بېمن برلاسی شي چې هغه نفس او شیطان دي. الله ﷻ فرمایلي دي: ﴿إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ﴾ [یوسف: ۵۳] ژباړه: بیشکه نفس حتماً (انسان ته) په بدۍ امر کوي. همدا راز فرمایي: ﴿وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوَىٰ فَيُضِلَّكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ﴾ [ص: ۲۱] ژباړه: او په هوس پسې مه ځه چې بیا به دي د الله له لارې واړوي.

د شیطان په اړه فرمایي: ﴿إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمْ عَدُوٌّ فَاتَّخِذُوهُ عَدُوًّا﴾ [فاطر: ۱] ژباړه: بې شکه شیطان ستاسې د بېمن دی نو په دېمنۍ یې ونیسئ.

دا درې واړه انسان ته گمراهي او نفسي غوښتنې بڼایسته کوي او د الله ﷻ له اطاعت څخه یې لرې باسي نو مسلمان ته لازم دي چې د دوی د مبارزې لپاره خپله مالا کلکه وتړي ترڅو ورباندې غالب شي، نفس دي ته وادار کړي چې د الله ﷻ اوامرو ته غاړه کېږدي او هم خپل خواهاشات د شریعت تابع کړي. په دې کار کې صبر، زغم او د سختیو گاللو ته اړتیا ده، نو څوک چې خپل نفس د الله ﷻ د حکمونو تابع کړي او له گناهونو څخه یې وژغوري، نو په حقیقت کې په خپل پټ دېمن برلاسی شو.

۲- په مصیبتونو صبر کول

په مصیبتونو صبر د الله ﷻ فیصلو ته غاړه له ایښودلو او د مصیبت په هکله مخلوق ته د شکایت نه کولو څخه عبارت دی. کوم مصیبتونه چې انسان ته رسېږي ډیر زیات دي، چې ځینې یې په لاندې ډول دي:

د خپلوانو او دوستانو پر مهربني صبر تر ټولو ډیر سخت غم او مصیبت د اولاد، مور، پلار او دوستانو مهربنه ده، د دې خلکو د مرگ پر وخت صبر ځکه ضروري دی چې په دې کې له خپل رب سره د انسان د اړیکو قوت او نږدېوالی څرگندېږي.

د خلکو په اذیتونو صبر

دا شونې ده چې انسان د داسې خلکو له ضرر سره مخ شي چې د شریعت او اخلاقو له حدودو څخه د باندې وي، پدې صورت او تر هغه ځایه چې له شرعي اصولو څخه مخالفت نه وي شوی هغه څوک چې ضرر ورته رسېدلی وي باید صبر وکړي او د هر وړه ضرر په وړاندې د انتقام غوښتنه ونه کړي، خو دا باید په یاد ولرو چې دلته صبر د تل لپاره د ظلم او ضرر قبولو په معنا سره نه دی، بلکې له صبر څخه مراد د حلم او برده باری له داېرې څخه نه وتل دي.

په ناروغۍ کې صبر

ناروغي داسې مصیبت دی چې هر انسان ورسره مخ کېږي، صبر کول پرې د مؤمن د گناهونو د رژیمو لامل گرځي. پیغمبر ﷺ چې د ام العلاء پوښتني ته ورغی او ورته یې وویل: «أَبَشْرِي يَا أُمَّ الْعَلَاءِ، فَإِنَّ مَرَضَ الْمُسْلِمِ يُذْهِبُ اللَّهُ بِهِ خَطَايَاَهُ، كَمَا تُذْهِبُ النَّارُ حَبَشَ الْذَهَبِ وَالْفِضَّةِ»^(۱)

ژباړه: خو شحاله شه ای ام العلاء! کله چې مسلمان ناروغ شي الله ﷻ د ده گناهونه داسې پاکوي لکه اور چې د سرو او سپینو زرو خیري پاکوي.

۳- صبر له مصیبت څخه

له الله ﷻ څخه د وېرې او د هغه د لویۍ په خاطر، د هغه پاک ذات څخه د جیاه په نیت له گناهونو څخه ځان ژغورل، د هر وړول ناروا او سرکشي څخه ځان ساتل له مصیبت څخه صبر بلل کېږي.

له معصیت څخه صبر ځکه ضروري دی چي له گناهونو څخه ځان ساتل په هر مسلمان فرض دي، په دې ډول صبر سره مؤمن د خپل ایمان قوت ساتي، ځکه په گناهونو او نا فرمانیو سره د مؤمن ایمان کمزوری کېږي. مسلمان باید د حرامو شهورتونو او گناهونو په وړاندې مقاومت وکړي او د نفس او شیطان غوښتنو ته تسلیم نه شي، همدغه مقاومت د گناهونو په وړاندې له صبر څخه پرته بل څه نه دي.

څې پوښتي

- ۱- صبر تعریف کړئ.
- ۲- د صبر اهمیت وواياست.
- ۳- په ناروغتیا کې صبر کول څه فایده لري؟
- ۴- له گناهونو څخه د صبر کولو څو مثالونه وواياست.

کورفي دنده

د لوست مهم موضوعات په خپلو کتابچو کې وليکئ.

د مسلمان حقوق

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: « حَقُّ الْمُسْلِمِ عَلَى الْمُسْلِمِ سِتٌّ ». قِيلَ: مَا هِيَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: « إِذَا لَقَيْتَهُ فَسَلِّمْ عَلَيْهِ وَإِذَا دَعَاكَ فَأَجِبْهُ وَإِذَا اسْتَصْحَكَ فَأَنْصَحْ لَهُ وَإِذَا عَطَسَ فَحَمِدِ اللَّهَ فَسَمِّتْهُ وَإِذَا مَرَضَ فَعُدَّهُ وَإِذَا مَاتَ فَأْتِ بِهُ ». [رَوَاهُ مُسْلِمٌ]

د ځينو عباراتو معنا:

1. لَقَيْتَهُ فَسَلِّمْ عَلَيْهِ: چې ورسره مخامخ شوي نو سلام پرې واچوه. چې يې ديملمستيا بلنه درکړه نو قبوله يې کړه.
2. دَعَاكَ فَأَجِبْهُ: چې درڅخه د نصيحت خوښتنه وکړي، نصيحت ورته وکړه.
3. اسْتَصْحَكَ فَأَنْصَحْ لَهُ: چې وپرنجیده او (الحمدلله) يې ووايه. نوروته په (پر حرمک الله) دعاء وکړه.
4. عَطَسَ فَحَمِدِ اللَّهَ: چې ناروغ شو نو پوښتنه يې وکړه.
5. فَسَمِّتْهُ: چې مړشو نو د جنازې لمانځه ته يې ورشه.
6. مَرَضَ فَعُدَّهُ: چې مړشو نو د جنازې لمانځه ته يې ورشه.
7. مَاتَ فَأْتِ بِهِ: چې مړ شو نو د جنازې لمانځه ته يې ورشه.

د حديث ژباړه

له حضرت ابو هريره رضي الله عنه څخه روايت دی چې پيغمبر ﷺ فرمايلي دي: د يو مسلمان پر بل مسلمان شپږ حقونه دي. پوښتنه وشوه چې اى د الله رسول! هغه کوم حقونه دي؟ پيغمبر ﷺ وفرمايل: کله چې ورسره مخامخ شوي نو سلام پرې واچوه، کله چې د ميلمستيا بلنه درکړي نو هغه قبوله کړه، کله چې درڅخه د نصيحت خوښتنه وکړي نو نصيحت ورته ورکړه، او چې کله وپرنجيري او الحمدلله ووايي نو ورته په (پر حرمک الله) دعاء وکړه، چې کله ناروغه شي پوښتنې ته يې ورشه او چې کله مړشو نو د جنازې لمانځه ته يې ورشه.

د حديث حکمت

دغه حديث شريف د مسلمانانو يو پر بل باندي ځيني حقونه بيانوي، چې د دې حقونو مراعاتول د ټولني د وگړو تر منځ د وروړگلوی او منډې د اړيکو په ضمني کولو کې

اساسي نفس لوپوي، په هر مسلمان باندې لازمه ده چې د نورو خلكو د حقونو په پيژندلو او مراعاتولو سره په ټولنه كې د يووالي او وحدت د ټينگښت لامل و گرځي.

د حديث گټې او حكومونه

۱- د مسلمان د حق پيژندنه

له حق څخه مراد هغه څه دي چې سرته رسول بې فرض، واجب، سنت او يا مستحب وي. دلته ورڅخه مطلب د مسلمانانو تر منځ د خواخوږۍ، هغه اخلاقي نظام دی چې يو مسلمان د بل مسلمان د متقابل درناوي په بناء پري مكلف دی.

۲- د اسلام اچولو حق

له ټنو اخلاقو څخه يو سلام اچول دی، كله چې يو مسلمان د بل مسلمان سره مخ شي بايد په سلام اچولو سره خپله ليدنه پيل كړي.

غوره مسلمان هغه دی چې د سلام په اچولو كې لومړی شي، سلام اچول د اسلام خصوصيت، د پيغمبر ﷺ سنت او ځواب وركول يې واجب دي.

۳- هغه ځايونه چې سلام پكې نه اچول كېږي

په سلام اچولو كې سنت طريقه دا ده چې وړوكی به پر لوی سلام اچوي، پر لاره تېرېدونکی به پر ناست سلام اچوي، لږ خلك به په ډيرو سلام اچوي، مگر ځينې داسې حالات شته چې سلام اچول پكې غوره نه دي لكه:

- پر لمونځ كوونكي.
- د قرانكريم پر لوستونكي.
- د علم د زده كړې پر حلقه.
- پر واعظ او خطيب باندې.
- پر مؤذن چې په آذان مصروف وي.
- پر هغه چا چې په قضاء حاجت ناست وي، يا په حمام كې وي.
- د ډوډۍ خوړلو يا اوبو څښلو پر وخت، كه چيرې سلام اچوونكي په خوراك كې ورسره گډون نه خواړي.
- هغه څوك چې په گناه يا بې گټې كارونو كې مشغول وي.

۴_ د بلني (میلستیا) منل
که یو مسلمان بل مسلمان ته د کوم مناسبت په بناء لکه واده، عقیقه او یا بی له کوم مناسبت نه میلستیا بلنه ورکړي نو پر بل شوي لازم دي چې دعوت یې ومني، ځکه پیغمبر ﷺ فرمائي: **”مَنْ دَعَاكُمْ فَأَجِبُوهُ“**. ژباړه: که څوک مو میلستیا ته دعوت کړي بلنه یې ومني.

دا ځکه چې د دعوت په منلو سره د مناسبت خوشحالي زیاتیري، که مناسبت نه وي نو د بلني شکر په ترسره کیري، که بلني ته ځواب ورکړای شي د زړه د بدوالي لامل گرځي او نیکو اړیکو ته زیان رسیري. خو که چیرې په میلستیا کې ناروا عمل ترسره کېده نو مسلمان باید له داسې دعوت څخه ډډه وکړي او له گناه څخه ځان وساتي.

۵_ نیکه مشوره ورکول

که څوک له چا څخه په کارونو کې مشوره وخواړي نو لازم دي چې ورته نیکه مشوره ورکړي. که چیرې په کولو کې یې گټه وه باید ورته وهڅول شي او که پکې د ضرر ویره وه باید ورڅخه وژغورل شي. د مشورې ورکولو پر مهال باید داسې مشوره ورکړي چې د هغه دنیوي او اخروي سرلوري پکې نغښتي وي. په کار ده چې په مشورې ورکولو کې د هر ډول قولونې او غوږه مالې څخه ډډه وشي، ځکه چې دا په مشوره ورکولو کې خیانت دی.

۶_ عطسي (پرنجی) ته ځواب ورکول

د پرنجی په ذریعه الله ﷻ د انسان له مغزو څخه زیان رسوونکي مواد بهر ته راوباسي، چې دا په بنده باندي د الله ﷻ لوی احسان دی، بنده ته ښايي چې د الله ﷻ د دغه نعمت شکر اداء کړي او پر ژبه **(أُحْمَدُ لِلَّهِ)** ووايي. بل مسلمان وروړو باید له اوریدلو سره سم ورته دعاء وکړي، او ووايي: **(رَبِّحُمَاكَ اللَّهُ)** الله ﷻ دي پر تا ورحمیري. له دې څخه وروسته پر پرنجی کونکي لازم دي چې د خپل مسلمان وروړو ځواب په **(بِهْدِيكُمْ اللَّهُ وَيُصْلِحْ بَالَكُمْ)** سره ورکړي. نو څوک چې د پرنجی پر وخت د الله ﷻ ستاینه ونه کړي نو د دعاء مستحق هم نه دی، ځکه چې ده له دوو نعمتونو څخه ځان بې برخې کړي، یو د الله ﷻ د ستاینې **(أُحْمَدُ لِلَّهِ)** ویلو څخه، او بل د مسلمان وروړو له دعاء **(رَبِّحُمَاكَ اللَّهُ)** څخه.

۷- د ناروغ پوښتنه

د مسلمان له حقونو څخه يو هم د ناروغ په حالت کې د هغه پوښتنه کول دي خصوصاً که ناروغ د خپلوانو يا دوستانو څخه وي چې د دوی د ناروغۍ پوښتنه د نورو په نسبت ډيره ضروري ده.

د ناروغ ليدل او د هغه د حال پوښتنه ډير لوی فضيلت لري. که څوک د مريض تر څنگ کياست، پر ده د الله ﷻ خاص رحمت رانازليرې او ملايکي ورته د مغفرت دعاء کوي. که څوک د کوم ناروغ پوښتنې ته ورشي بايد هغه ته تسلي او ډاډه ورکړي، هغه ته د صحت مننۍ دعاء وکړي او ورته پر مرض د صبر توصيه وکړي.

۸- د مسلمان په جنازه کې برخه اخيستل

يو له هغو وجايو څخه چې مسلمان يې پر غاړه لري داده چې د بل مسلمان د نيکبختۍ په فکر کې اوسي. کله چې مسلمان مړ شي نو د هغه د اعمالو دروازه وتړل شي او د نورو دعاوو ته ډير محتاج شي، نو له دې امله پر نورو مسلمانانو د ده حق دی چې په ډله بې الله ﷻ ته سوال او زاری وکړي چې د ده گناهونه وړوښيي او راتلونکي ژوند يې بيا پسته کړي. د مسلمان په جنازه کې په گډون کولو سره د مړي، او د مړي د خپلوانو حقوق ادا کيږي او هم په جنازه کې گډون کوونکي ته لوی اجر په برخه کيږي. پيغمبر ﷺ فرمايي دي: «مَنْ أَتَى جَنَازَةَ مُسْلِمٍ إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا وَكَانَ مَعَهُ حَتَّى يُصَلَّى عَلَيْهَا وَيُؤْتِيَ مِنْ دَفْنِهَا فَإِنَّهُ يَرْجِعُ مِنَ الْأَجْرِ بِقِرَاطَيْنِ كُلِّ قِرَاطٍ مِثْلُ أُخْذٍ وَمَنْ صَلَّى عَلَيْهَا ثُمَّ رَجَعَ قَبْلَ أَنْ تُدْفَنَ فَإِنَّهُ يَرْجِعُ بِقِرَاطٍ»^(۱)

ژباړه: څوک چې د ايمان په بناء او د ثواب په نيت د مسلمان په جنازي پسې روان شي، تر هغې ورسره وي چې د جنازي لمونځ پرې وکړي او هم يې له دفن کولو څخه فارغ شي، نو بې شکه ده ته د سرو زرو د دوو دینارونو په اندازه ثواب په برخه شو چې د هر دینار وزن د احد د غره په اندازه دی، او چا چې ورباندې د جنازي لمونځ وکړ، بیا ورڅخه له دفن کولو مخکې راستون شو نو د يو دینار په اندازه ثواب ورکول کيږي.

فعالیت

که مسلمان موشی نو د کومو کارونو ثواب پس له مرگه ورته رسیری؟ زده کوونکي دي په ډله ډله بڼه توگه پورتنی سوال ځواب کړي.

۱- لاندي کلمي معنا کړئ:

۱- **وَإِذَا غَضِبَ فَمِنْ عِنْدِ اللَّهِ:**

ب - **فَشَمْتُهُ:**

ج - **وَإِذَا مَرَضَ فَمِنْ عِنْدِهِ:**

د - **وَإِذَا مَاتَ فَآتِيَهُمْ:**

۲- د سلام اچولو گڼې وړايست.

۳- د ناروغ زيارت کوونکي بايد کوم کارونه وکړي؟

۳- د جنازي لمونځ څه حکم لري ؟

د لوست حديث په يادو زده کړئ، او د لوست گڼې په کتابچو کې وليکئ.

دوه مخي

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ تَجِدُونَ النَّاسَ مَعَادِنَ فَخَيَّرْتَهُمْ فَوَجَدْتَهُمْ فِي أَلْبَانِيَّةٍ خَيْرًا مِنْهُمْ فِي الْأَسْنَامِ إِذَا فَتَحْتُمُوهَا وَتَجِدُونَ مِنْ خَيْرِ النَّاسِ فِي هَذَا الْأَمْرِ أَكْرَهُهُمْ لَهُ قَبْلَ أَنْ يَبْعَ فِيهِ وَتَجِدُونَ مِنْ شَرِّ النَّاسِ ذَا الْأَوْجَانِ الَّذِي يَأْتِي هَوَاءَ بَرَجِهِ وَهَوَاءَ بَرَجِهِ. [متفق عليه]

د ځينو کلمو معنا

- ۱_ مَعَادِنٌ: د معدن جمع ده، کانونه.
- ۲_ خَيَّرَ: غوره کسان.
- ۳_ الْأَلْبَانِيَّةُ: له اسلام څخه مخکي زمانه.
- ۴_ إِذَا فَتَحْتُمُوهَا: چې پوهه او فقاقت تر لاسه کړي.
- ۵_ أَكْرَهُهُمْ: تر ټولو بد گونځکي.
- ۶_ شَرِّ النَّاسِ: د شرير جمع ده، د خیار ضد دی، بد خلک.
- ۷_ ذَا الْأَوْجَانِ: دوه مخي.
- ۸_ هَوَاءَ: هغوی.

د حدیث ژباړه

له ابو هريره رضي الله عنه څخه روايت دی، چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: تاسو به خلک د کانونو او معدنونو د زيرمو په څير ومومئ، نو څوک چې له هغوی څخه له اسلام نه دمخه په جاهليت کې غوره وو هغوی به په اسلام کې هم غوره وي، پدې شرط چې پوهه او فقاقت تر لاسه کړي. تاسو به د منصوبونو او مسووليتونو په اړه غوره خلک هغه ومومئ چې خان منصب او مقام ته رسول ډېر بد گڼي مگر دا چې منصب او مقام ورته وسپارل شي او ده نه وي غوښتي. تاسو به تر ټولو شرير او بد خلک دوه مخي ومومئ چې ځينو خلکو ته په يو مخ ورځي او ځينو نورو ته په بل مخ.

د حدیث حکمت

په دې مبارک حدیث کې رسول الله ﷺ لومړی هغه انساني لوړ ارزښتونه په گوته کړي چې په هر وخت کې د انسانیت په خیر، د ټولني په ګټه او د ټولو په وړاندې غوره او مطلوب دي، بیا یې هغه ناوړه صفات ذکر کړي چې د انساني لوړو ارزښتونو پر خلاف د انسانیت په تاوان او د ټولني په ضرر دي، هر څوک یې بد او ناوړه ګڼي.

د حدیث شریف ګڼي

۱_ انسانان داسې دي لکه طبيعي زېرمې

رسول الله ﷺ انساني پر ګڼي له طبيعي زېرمو او کانونو سره ورته بللي دي، فرمایي: «تَجِدُونَ النَّاسَ مَعَادِنَ» خلک به د طبيعي زېرمو په څېر ومومي، چې ځيني یې اصیل او ځيني یې کم اصله وي، ځيني یې ډېر ارزښتناک او ډېر قيمتي وي، ځيني یې بیا ارزښت او قیمت نلري، ځيني کانونه د سرو زرو وي، ځيني د سښو زرو وي. انسانان که چیرې په سمه توګه تربیه او په ګټور لارو کې استخدام کړل شي نو په ټولنه کې به تر ټولو غوره اوبار ارزښته بڼه پیلاکړي.

۲_ که څوک له اسلام څخه مخکې هم د نېکو اخلاقو او انساني فضايو خاوند وي او له اسلام راوړلو څخه وروسته هم دغه غوره خوږونه په هغه کې موجود وي نو د دې حدیث شریف له مخې دغه سړی له غوره خلکو څخه شمېرل کېږي، د اسلام سپېڅلی دین هغو انساني غوره او نیکو خوږونو ته چې د بشري فطرت له مخې په انسان کې پیدا شوي وي وده او پراختیا ورکوي.

۳_ هغه څوک چې دیني پوهه ولري

د اسلام له نظره غوره والی هغه مهال بشپړ دی چې دیني پوهه ورسره ملګري وي یعنې دیني پوهه د غوره والي اساسي برخه ده.

پینځمې ﷺ فرمایي: «مَنْ يُرِدُ اللَّهَ بِهِ خَيْرًا يُفْقَهُهُ فِي الدِّينِ»^(۱)

ژباړه: چاته چې الله ﷻ د خیر اراده وکړي، نو فقاقت او په دین کې پوهه ور په برخه کړي.

۴_ د منصب په اړه غوره خلک

پیغمبر ﷺ فرمایي چې د منصبونو او مسؤولیتونو په اړه غوره خلک هغه دي چې ځان منصب او مقام ته رسول تر ټولو بد گڼي، ځکه چې یو خو په طبعي توگه عهده او منصب تکلیف او کړاو لري. خو تر ټولو غوره خلک هغه دي چې عهده او منصب یو امانت او مسؤولیت گڼي، د هغه د حق ادا کولو څخه په ویره کې وي او اندېښنه ورسره وي چې هسې نه دغه امانت ترې ضایع شي.

خو که چاته له غوښتنې او تمې پرته منصب او مقام ور وسپارل شي، نو په دې صورت کې منصب په غاړه اخیستل د غوره والي خلاف ندی، نه په کې کوم ډول کراهت شته بلکې ملا به ورته کلکه تړي او له خلکو سره په مشوره او د الله تعالی په توکل به یې پر مخ بیایي، یقیناً چې الله تعالی به ورسره مرسته کوي رسول الله ﷺ فرمایي: «**مَنْ أَيْتَمَى الْقَضَاءَ وَسَأَلَ فِيهِ شَفَعَاءَ وَكَلَّ إِلَى نَفْسِهِ وَمِنْ أَجْرِهِ عَلَيْهِ مَلَكٌ يُسَدِّدُهُ**»^(۱)

ژباړه: چاچې قضاء او منصب وغوښت، په واسطو او سپارښتونو یې تر لاسه کړنو خپل ځان ته به وسپارل شي، د الله ﷻ لخوا به مرسته ورسره نه کېږي، که څوک دمنصب منلو ته اړ کړای شو او د مسلمانانو لخوا ور وسپارل شو، نو الله ﷻ به یې مرستې ته پرېنښي راولېږي. د اسلام له سیاسي او حکومتي اخلاقو څخه دادي چې باید د اهلیت او کفایت له مخې منصب او عهدې ته وړاندې کړای شي، نه داچې خلک خپله ورته په دروغو او رښتیاوو کمپاین وچلوي. که چاته منصب او چوکۍ د مسلمانانو د اعتماد پر اساس ورکړل شوه، نو الله پاک به ورسره مرسته وکړي.

۵_ دوه مخی انسان

ذوال جهنم هغه چاته وايي چې هرې ډلې ته د هغوی د خوښۍ او خوشحالی خبرې کوي، داسې ورته خرگندوي چې دی ددوی خواخوږی او له مخالفینو سره یې وران دی. چې دغه تعامل او چلن د منافقت، دروغو او غوره مالي زیربڼده ده.

د انسان په زړه او سینه کې چې نېک نیتونه او پخې ارادې وي نو چلن او سلوک یې په عمومي توگه له ټولو سره اصولي، متوازن او یو شان وي.

دوه مخي ډير بل صفت دی، دوه مخي انسان سربيره پردي چي په ټولنه کي د نفاق، کرکي او دښمنۍ تخم کړي، په خپله د ځان لپاره هم ډبري نوري ناخوالي رامنځته کوي، خپل عزت له لاسه ورکوي او د نورو په وړاندي يې آبرو کپړي. د اسلام مبارک دين دغه ناوړه صفت په کلکه غندلی او مسلمانان يې ترې په ټينگه منع کړي دي.

۱- د دوه مخي انسان سزا

امام بخاري له ابو هريره رضي الله عنه څخه د رسول الله صلى الله عليه وسلم دغه حديث هم نقل کړی:

« لا يَنْبَغِي لِدِي الرَّجُلَيْنِ أَنْ يَكُونَ أَمِيًّا »^(۱)

ژباړه: دا شونې نه ده چي له دوه مخي څخه امين شخص جوړ شي. په همدې توگه د عمار بن ياسر څخه روايت دی چي رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: څوگ چي په دنيا کي دوه مخونه ولري د قيامت په ورځ به د اور دوه ژبي ولري.

فعاليت

زده کوونکي دي په دوو ډلو ووېشل شي او د دوه مخي د بلو پايلو په اړه دي مباحثه وکړي.

۱. د حديث ترجمه وواياست.
۲. د منصب په اړه غوره ځلاک څوگ دي؟
۳. ذوالوجهين څوگ دی؟
۴. د ذوالوجهين سزا بيان کړئ.

د سيرت له معتبر کتاب څخه د عمر بن عبد العزيز (رح) دخلافت منلو کيسه ولولئ او په خپلو کتابچو کي يې وليکئ.

د خوب آداب

عن اَبِرَاءِ بْنِ عَازِبٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ لِي رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَا آتَيْتَ مَضْجَكَ فَتَوَضَّأْ وَضُوءَكَ لِلصَّلَاةِ ثُمَّ اضْطَجِعْ عَلَى شِقِّكَ الْأَيْمَنِ وَقُلْ: اللَّهُمَّ أَسَلْتُ نَفْسِي إِيَّاكَ وَقَرَّضْتُ أَمْرِي إِيَّاكَ وَأَلْبَجْتُ ظَهْرِي إِيَّاكَ رَهْبَةً وَرَغْبَةً إِيَّاكَ لَا مَلْجَأَ وَلَا مَنجَا مِنْكَ إِلَّا إِيَّاكَ آهَمْتُ بِكَتَابِكَ الَّذِي أُنزِلَتْ وَبِنَبِيِّكَ الَّذِي أُرْسِلْتُ فَإِنَّا مَتُّ مَتًّا عَلَى الْفِطْرَةِ [صحيح البخاري]

د راوي پيژندنه

نوم يي براء، د پلار نوم يي عازب او د انصارو د اوس له قبيلي څخه و. پلار او زوی دواړه جليل القدره صحابه وو. د بدر د فزا پر مهال د عمر د کموالي له کبله ورته پيغمبر ﷺ په غزا کې د گډون اجازه ور نه کړه، خو د هجرت په دريم کال يي د احد په غزا کې برخه واخيسته، د دې غزا په شمول يي د پيغمبر ﷺ سره په خوارلسو غزاگانو کې برخه اخيستي وه. د هجرت په دوه اويايم (۷۲) کال د عبدالله ابن الزبير ؓ د خلافت پر وخت په کوفه کې وفات شو.

د ځينو کلمو معنا

۱. مَضْجُكَ: سنا د خوب ځای.
۲. اضْطَجِعْ: ډډه ولاگوه.
۳. عَلَى شِقِّكَ الْأَيْمَنِ: په نښي اړخ باندې.
۴. أَسَلْتُ نَفْسِي إِيَّاكَ: سپارلی مې دی خپل خان تاته.
۵. وَقَرَّضْتُ أَمْرِي إِيَّاكَ: او پرېښی مې دی خپل کار تاته.
۶. وَأَلْبَجْتُ ظَهْرِي إِيَّاكَ: او تکیه کړې مې ده خپله ملا تاته. (يعنی پرتا مې خپل خان سپارلی).
۷. رَهْبَةً وَرَغْبَةً إِيَّاكَ: سنا له ويرې اوستا په هيله تاته رجوع کوم.
۸. لَا مَلْجَأَ: د تېښې ځای نشته.
۹. وَلَا مَنجَا مِنْكَ إِلَّا إِيَّاكَ: سنا له عذابه د پناه اخيستو ځای نشته مگر يوازې ته يې.
۱۰. الْفِطْرَةُ: د اسلام په دين.

د حدیث ژباړه

د حضرت براء بن عازب رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې پیغمبر صلی اللہ علیه و آله و سلم راته وویل: کله چې دې د خوب ځای ته د تللو اراده وکړه نو د لمانځه د اوداسه په څیر اودس وکړه، بیا په ښي اړخ ډوډه ووهه او دا دعا ووايه: ای الله صلی اللہ علیه و آله و سلم خپل ځان مې تا ته تسلیم کړی دی او خپل کار مې تاته سپارلی دی (يعني پر تا مې توکل کړی دی) او خپله ملا مې سنا ساتي او حفاظت ته تکیه کړه په داسې حال کې چې سنا له عذابه ویرېږم او سنا د رضامنډۍ امید لرم. نښته ځای د تښتې، نښته دی خلاصون سنا له عذابه، مگر یوازې ته یې. ایمان مې راوړی په هغه کتاب چې تا نازل کړی دی، ایمان مې راوړی په هغه پیغمبر چې تا رالیرلی دی، که چیرې (په همدې شپه کې) مړ شوي، نو خاتمه به دې د اسلام په دین وي.

د حدیث حکمت

پدې حدیث شریف کې ښې کریم صلی اللہ علیه و آله و سلم د خوب څښي اداب بیان کړي دي، اسلام د ژوند کولو لپاره مکمل او هر اړخیز نظام او قانون دی، د بشر لپاره د ژوند په ټولو برخو کې ښکاره او ځانګړې لارښوونې لري، نو له دې امله دا د تعجب خبره نده چې پیغمبر اکرم صلی اللہ علیه و آله و سلم مسلمانانو ته د خوب په اړه لارښوونې کړې دي.

د حدیث گڼې او احکام

۱- خوب ته د بدن اړتیا

انسانان د ورځې له خوا کار کوي او د کار له امله یې بدن ستړی او ستومانه کیږي، جسم یې آرامی، ته اړتیا پیدا کوي الله صلی اللہ علیه و آله و سلم د خپلو بندګانو د راحت لپاره شپه رالیرلي ده چې په کې ویده شي، ترڅو ستړتیا یې ختمه او بدن یې د سبا د کار لپاره چمتو وي. الله صلی اللہ علیه و آله و سلم فرمایي: ﴿هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ لِيَسْكُنُوا فِيهَا﴾ [يونس: ۱۲۷]

ژباړه: الله صلی اللہ علیه و آله و سلم هغه ذات دی چې پیدا کړې یې ده، شپه ستاسې لپاره چې آرام پکې وکړئ. خوب د الله صلی اللہ علیه و آله و سلم نعمت دی، پکار ده چې د دې نعمت شکر پرځای کړل شي د دې نعمت د شکر ادا کول، په دې کې چې مسلمان د خوب پر وخت د خوب آداب مراعت کړي.

۲- خوب هم عبادت کېدای شي

سره له دې چې خوب انساني ضرورت دی، خو که چیرې مسلمان په دې نیت ویده شي چې د الله صلی اللہ علیه و آله و سلم عبادت او بندګي لپاره یې بیا ذهن او جسم تازه والی پیدا کړي، ترڅو د

الله ﷺ عبادت په ښه شان ترسره کړي، په مسنونو طریقو ویده او بیا راپاڅیږي نو په دې صورت کې خوب چې یو عادت دی، په عبادت بدلېږي.

۳- له ویده کېدو څخه مخکې اودس کول

خوب ډیر آداب لري چې ځینې یې په دې حدیث شریف کې ذکر شوي دي چې یو یې له خوب څخه مخکې اودس کول دي. مسلمان ته په کار ده چې په طهارت او اوداسه ویده شي ترڅو په خوب کې د شیطان له شر او وسوسو څخه په امن کې وي.

۴- په ښي اړخ ویده کېدل

د خوب له آدابو څخه دا هم دي چې باید بنده په ښي اړخ ویده شي او پر مخې ویده کېدل مکروه دي.

۵- د ویده کېدو پر وخت مسنون اذکار لوستل

کله چې مسلمان د ویده کېدو اراده وکړي، باید مسنون اذکار ولولي، لکه دآیه الکرسي لوستل، د اخلاص سورت او د معوذتینو لوستل او داسې نور صحیح اذکار چې د احادیثو په کتابونو کې ذکر شوي دي، کله چې له خوبه راپاڅیږي نو باید له خوب څخه د راپاڅیدو دعاء ووايي، لکه: «**اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي رَزَقَنِي رُزُقِي، وَعَافَانِي جَسَدِي، وَادَّنٰ لِي بَدَنِي**»^(۱)

. ژباړه: ثناء او ستاینه ده هغه ذات لره چې زما روح یې بیا ماته راوگرځاوه، زما بدن یې روغ وساته، اوما ته یې د خپل ذکر فرصت راپه برخه کړ دا ځکه چې خوب د مرگ په څېر دی، هر کله چې الله ﷻ له بنده څخه نیم روح واخلي، هغه ورته بیا وروښيي، بنده لره ښايي چې شکر پرې وباسي.

۶- پر وخت ویده کېدل

د خوب له آدابو څخه دا هم دي چې انسان باید پر وخت ویده شي او له یې خوښی څخه ځان وژغوري.

پیغمبر ﷺ د ماسخوتن له لمانځه څخه مخکې ویده کېدل او د ماسخوتن له لمانځه څخه وروسته مجلس کول بد گڼل. البته که چیرې ناسته او مجلس د علماوو، نیکانو او حاجتمندو سره وي، یا د علمي مطالعې په خاطر وي، بیا کوم باک نه لري، په دې شرط چې د سهار لمانځه ته په پاڅیدو کې کوم خنډ رامنځ ته نه شي. پر وخت ویده کېدل

ڌيري فائدي لري، يوه داچي په وخت ويده كيدلو كې د پيغمبر ﷺ پيروي عملي كيري بل دا چي د شپي په خوب سره ذهن او د بدن ضري پوره راحت مومي چي د ورځي خوب دغه خاصيت نه لري. همدا راز كه څوك پر وخت ويده شي سهار له خوبه د پاڅيدو پر مهال بنده تر او تازه وي او لمانځه ته په مينه او آساني سره تللاي شي.

څې پوښتي

- ۱- د حديث راوي څوك دی معرفي يې كړی.
- ۲- لاندې كلمي معنا كړی:
 - أَسَأَمْتُ نَفْسِي إِلَيْكَ:
 - وَأَلْبَابُ طَهْرِي إِلَيْكَ:
 - أَلْ مَلْحَأَ:
 - وَلَا مَنِيحَا مَنِكَ إِلَّا إِلَيْكَ:
 - الْفَطْرُؤُ:
- ۳- پيغمبر ﷺ صحابي ته د خوب كوم آداب ورپه گوته كړي وو ؟
- ۴- پر وخت ويده كېدل څه گڼي لري؟

کورنۍ ډنډه

د خوب د آدابو په برخه كې لس كرتبي مقاله وليكي.

اسلام د ژوندانه نظام

هر مسلمان پر دې باور لري، چې الله تعالى زموږ پيدا کونکى او څښتن دى، د بشر د لارښوونې لپاره يې وخت پر وخت پيغمبران راستولي، چې جناب محمد ﷺ تر ټولو وروستى پيغمبر دى، د اسلام کامل دين يې راوړى خو خلکو ته سمه عقیده، غوره اخلاق او د ژوندانه د هرې برخې لارې چارې وښيي او حلال او حرام ورته بيان کړي. اسلام د ژوندانه ټولو برخو ته ورشامل دى، لکه څرنگه چې يې باورونه، خوښونه او عبادات بيان کړي، همدا ډول د کورني ژوند، سياست، اقتصاد، امنيت، تعليم او د ژوند د ټولو برخو لپاره ځانگړى نظام لري.

په هر مسلمان لازمه ده چې د اسلام ټولې برخې وپيژني، باور پرې ولري او عمل ورباندې وکړي.

فعاليت

د قرآن او سنتو لاندېنى هر يو عبارت د وگړو د ژوندانه په کومې برخې پورې اړه لري؟
وېي لولئ او په نوبت پکې مباحثه وکړئ.

۱ - الله تعالى فرمايې: ﴿وَأَقِمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ﴾ [النور: ۵۱] لمونځ برپا کړئ او زکات

ورکړئ.

۲ - ﴿إِنَّ اللَّهَ يُأْمُرُ بِالْعَمَلِ﴾ [النحل: ۹۰] بيشکه الله تعالى په عدل امر کوي.

۳ - ﴿وَأَعْوِزُوا لَهُمْ مِمَّا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ﴾ [انفال: ۱۰] د دوى (سره د جنگ) لپاره هغه

پياوړتيا چې په توان کې مو وي برابره کړئ.

۴ - ﴿وَأْمُرُهُمْ شُرَكَائِهِمْ﴾ [الشورى: ۳۸] او د مسلمانانو چارې په خپل منځ کې په مشوره وي.

۵ - رسول الله ﷺ فرمايې: «الحكمة ضالة المؤمن أيمها وجدها فهو أحق بها» حکمت د مؤمن ورکه ده، هر چېرې يې چې پياوړي، دى تر نورو د هغې په لاس ته راوړلو ډير حقداره دى.

گرانو زده کورونکو! مونږ او تاسو د توحيد د کلمې په منلو له الله تعالی سره دا تړون کړی، چې د بندگي او ژوند نظام به ستا منو او د بل چا نظريات او طرحې به چې د دين پر خلاف وي نه منو.

په قرآن کریم کې راغلي: ﴿أَيَحْسَبُ الْإِنْسَانُ أَنْ يُتْرَكَ سُدًى﴾ [القيامة: ۳۱] آیا انسان گمان کوي چې سربله (بې واګو) دي خوشې کړای شي.
نو انسان د علم د کم والي له امله د الله تعالی له لوري لارښوونو ته اړتیا لري.
خرنګه چې الله تعالی په هر څه پوره علم لري او ټول انسانان د ده بندگان دي، نو هغه قوانين چې ده موندلې ته رالېږلي دي له نیمګړتیا او تېري څخه پاک دي او په هغې کې هېڅ ډول نیمګړتیا او تېری نشته.

۱. د اسلام دين درې سترې برخې لري: عقیده، اخلاق او احکام، یو یو مثال د هر یوه لپاره بیان کوئ.
۲. ((د اسلام دين د ژوند د هرې برخې لپاره احکام لري)) دا عبارت شرحه کړئ.
۳. له کلمې طبيې سره د لوست اړیکه بیان کوئ.
۴. آیا له تاریخي پېښو څخه د انسانانو یو پر بل د ظلمونو مثالونه بیانولی شئ؟

د اسلام اقتصادي نظام

د دې لپاره چې د اسلام اقتصادي نظام وپېژنو، نو باید د هغه تعریف او بنسټيزې ځانگړتياوې بيان کړو.

تعريف:

د اسلام اقتصادي نظام د قرآن او سنتو له لارښوونو او د اسلام پوهانو له نظرياتو څخه عبارت دی چې د وگړو لپاره د مال د لاس ته راوړلو او مصرفولو لارې چارې بيانوي.

په قرآن کریم کې راضي: ﴿لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ﴾ [النساء: ۲۹] په خپل

منځ کې يو د بل مال په ناروا مه سره خورئ.

له پورتنې آيت څخه جوړېږي چې وگړي مال درلودلی شي، په نورو لازمه ده خو د هغه درناوی وکړي، او په ناروا بې ورڅخه وانخلي.

همدا راز په قرآن او سنتو کې سوډ، قمار، رشوت او ټگي حرام بنودل شوي او د بيعي (پلورلو پېرودلو) اجارې، شريکونو او نورو معاملاتو لپاره احکام او شرطونه ټاکل شوي، دزکات، صدقاتو، بيت المال او ميراث په هکله په تفصيل سره احکام بنودل شوي، د امت علماو د قرآن او سنتو دا لارښوونې شرحه کړي او د نورو مالي معاملاتو احکام بې هم د قرآن او سنتو په رڼا کې بيان کړي، چې دا ټولې لارښوونې او احکام د اسلام اقتصادي نظام تشکيلوي.

په اوسني نړۍ کې مطرح اقتصادي نظامونه:

په اوسني نړۍ کې د اسلام پر اقتصادي نظام سربېره دوه نور اقتصادي نظامونه هم مطرح دي چې خلک بې پروې کوي: کاپيټاليزم او سوسياليزم.

کاپيټاليزم

چې پانگه والی نظام او آزاد بازار هم ورته وايي د غربي کلتور اقتصادي اړخ دی، چې وگړو ته اقتصادي وگړ کې په زياته آزادي ورکولو ولاړ دی او په دې هکله د دولت چارې محدودې گڼي، د دې نظام پر بنسټ سوډ او قمار جواز لري، او افراد کولی شي چې له وپرو لارو زياته پانگه لاس ته راوړي.

سوسیالیزم (تولید اقتصاد)
 دا نظام له وگړو څخه د آزاد کاروبار کولو حق اخلی، د تولید وسایل یوازې دولتي گڼي، وگړو ته د خصوصي ملکیت درلودلو حق نه ورکوي، ټول خلک باید دولت ته کار وکړي او له دولت څخه د خپلو اړتیاوو په اندازه مال تر لاسه کړي، د وگړو یو له بل سره مزدوري کولو ته اجازه نه ورکوي.

فعالیت

شاگردان دي د پررتینو معلوماتو په رڼا کې په لاندې صورتونو کې د درې واړو اقتصادي نظامونو نظر بیان کړي او څلور صورتونه دي نور هم په صنف کې مطرح کړي.

عمل	د اسلام له نظره	د کاپیټالیزم له نظره	د سوسیالیزم له نظره
۱- سود خوړل			
۲- له فرد سره ډریروري کول			
۳- دولتي ماموریت			
۴- زکات ورکول			

۱. د اسلام اقتصادي نظام تعریف کړئ.

۲. د کاپیټالیزم او سوسیالیزم مهم عناصر راوپیژنئ.

د ښوونکي او د کلي د امام په مرسته د قرآن کریم درې اقتصادي توصیې ولیکئ.

د اسلامي اقتصاد ځانگړتیاوې

څرنگه چې په اوسنۍ نړۍ کې درې ډوله اقتصادي نظامونه مطرح دي، پانگوالي، سوسیالستي او د اسلام اقتصادي نظام، نو موږ باید د دې نظامونو سترې ځانگړتیاوې وپېژنو، ترڅو یې یو له بل څخه بېل کړای شو، دا ځانگړتیاوې په لاندې توگه بیانېږي:

۱- د اسلام اقتصادي نظام د اسلامي دین یوه برخه ده، خو سرمایه داري او سوسیالستي نظامونه د بشر له فکر څخه راوتلي، په هغو کې دیني لارښوونو ته ځانگړې پاملرنه نه ده شوې.

۲- دوه ډوله ملکیت

په اسلامي اقتصاد کې ملکیت په دوه ډوله دی، خصوصي ملکیت او ټولنیز ملکیت، هر وگړی کولی شي په روا لارو چارو د مال خاوند شي، همدا راز دولت هم ملکیت لري چې د بیت المال په نامه یادېږي، په اسلام کې نه په فرد باندې پر روا اقتصادي کړو وړو څه بندیز شته او نه پر دولت، په دې توگه که د خلکو مصلحت غواړي چې دولت باید په اقتصادي چارو کې شریک شي دا کار کولی شي، خو په سرمایه داري نظام کې اصل دا دی چې دولت باید یوازې امنیت راولي او اقتصادي کړنې ونلري، تجارت، تولید، ترانسپورت، آبادي، تعلیم او کرڼه باید ټول خصوصي وي.

په سوسیالیزم کې د دې پر خلاف پورتنۍ ټولې چارې باید دولت سرته ورسوي او وگړي باید یوازې له دولت سره په تعامل کې وي، هېڅوک باید خصوصي ملکیت ونلري.

فمايیت

د کتابونو او د مضمون د ښوونکي په مرسته د رسول الله ﷺ او راشدو خلفانو د زمانې د بیت المال په هکله نور معلومات تر لاسه کړئ.

۳- اقتصادي مقیده آزادي

په اسلام کې هر وگړی اختیار لري، کوم کاروبار چې وغواړي، هغه سر ته ورسوي، په عامو حالاتو کې له دولت څخه اجازې اخیستلو ته اړ نه دی، نو په اقتصادي چارو کې آزادي لري.

خو دا آزادي مطلقه او بې واگو نه ده پريښودل شوي، بلکه نورو ته د ضرر د نه رسولو او له نورو سره د مرستې لپاره څه بندیزونه او مکلفيتونه ورباندې لگېدلي، لکه د سود، قمار او ټاکنې حرموالی او د زکات، عشر او مالياتو لزوم.

خو په سرمايه داري نظام کې فرد ته په اقتصادي چارو کې مطلقه آزادي ورکړل شوې، او په سوسياليستي نظام کې له فرد څخه آزادي اخيستل شوې ده.

۴- ټولنيز خوندي توب

په اسلام کې دولت د ټولني په نمايندگي دنده لري، چې دوگړو لپاره دومره کارو وبار پيدا کړي چې د هغوی د خوندي توب لپاره بسنه وکړي، که يو څوک د مرض، معيبيت، ماشومتوب او يا بوجاتوب له کبله په کار کولو قادر نه وي، نو دولت بايد د هغوی د خوندي توب لپاره دومره څه ورکړي چې لږ تر لږه بې ژوند ورباندې روان شي. که څه هم په سوسياليزم کې د ټولنيز خونديتوب اصل شته، خو په کاپيټاليزم کې دا مسأله د يو اصل په ډول شتون نه لري، ځکه په دې نظام کې هېڅوک له بل سره په مرسته کولو ملکف نه دي.

۱- د اسلامي، سرمايه داري او سوسياليستي اقتصادي نظامونو رابطه له دين سره بيان کړئ.

۲- د خبرگوني (خصوصي او دولتي) ملکيت په هکله د درې ډوله مطرحو نظامونو نظر بيان کړئ.

۳- اقتصادي مقيده آزادي څه ته وايي؟

۴- ټولنيز خوندي توب شرح او د درې وړو مطرحو اقتصادي نظامونو نظر د هغه په هکله بيان کړئ.

د اسلامي اقتصاد پیښگي

دا منل شوي خبره ده چې په اقتصادي نظامونو کې هغه خوره دی چې وگړو ته زیاته بشپړازي او پرمختګ ورپه برخه کړي، له کړاوونو، ناخوالو او ظلمونو څخه یې وژغوري، ولسونه په ښه توګه له خپلو وسائلو (ځمکې، معدنونو، اوبو) څخه ګټه واخلي او خپل عایدات په عادلانه توګه په لومړیتوبونو کې ولگوي.

هغه اقتصادي نظام ناسم دی چې د پرمختګ مخه ونیسي او یا هم سرمایې د محدودو خلکو په لاس کې وغورځوي، چې عام ولسونه په خوښه او ناخوښه بیا د هغوی غلامان وګرځي، په پایله کې د وگړو تر مینځ دښمني راپاروي او د ټولني د افرادو تر مینځ د حسد او بیلنون لامل وګرځي.

که څه هم د کاپیټالیزم لومړنی شعار چې د فرد آزادي ده په ظاهره ښه برېښي، خو په عمل کې یې نتیجه دا شوه چې د افرادو تر مینځ یې په پانګو کې واټن زیات کړ، ځینې خلک د سود قمار او نورو ناروا معاملو له کبله زیات مالداره شول او ځینې نور د ډیرې بې وزلۍ له امله د مجبورۍ په حالت کې د هغوی تر اغیز لاندې راغلل، څرنگه چې په دې نظام کې د زکات او صدقاتو قانون نشته، د دولت واک هم محدود دی او د مالدارو خلکو مالونو کې تصرف نشي کولی، نو د پانګه والو او فقیرو خلکو تر مینځ فاصله پیدا کيږي او نا امني او دښمني خپریږي.

فعالیت

سرمایه د لږو خلکو لاس ته په ورتلو سره، عام خلک د هغوی په مقابل کې څنګه ځان مجبور ګڼي؟ بحث پرې وکړئ.

په سوسیالیزم کې څرنگه چې خصوصي ملکیت نشته او هر څوک دولت ته کار کوي، هیچا ته د هغه د عمل عرض نه ورکول کیږي، که لږ کار وکړي او که ډیر، که ښه کار وکړي نو ښت پکې راولي او که یې کاره، یوازې د اړتیا په اندازه مال ورکول کیږي، نو خلک کوښښ نه کوي او پرمختګ مینځ ته نه راځي.

په اسلام کې د پورته دواړو نظامونو عیبونه نشته، ناروا کاروبار چې په لږ وخت کې د ډیرې سرمایې د ټولولو سبب ګرځي لکه سود او قمار حرام ګڼل شوي دي. که یو څوک ډیر مال په روا توګه تر لاسه کړي، د هغه په مرګ د ده مال د میراث د قانون پر بنسټ

و وپشل شي، هر چا ته لږ لږ ورسيري، نو که دا نظام په سمه توگه عملي شي د پانگه والو او فقيرانو تر مينځ واټن کميري، د زکات او صدقاتو له امله د دوی تر مينځ خواخوږي پيدا کيږي او په ټولنه کې د دښمنۍ په ځای مينه ټينگيږي.

فعاليت

په قرآن کریم کې راغلي ﴿کَي لَا يَكُونَ دُونَهُ بَيْنَ الْأَغْنِيَاءِ مَبْكُم﴾ [الغیر: ۷] د دې لپاره چې (دا مال يوازې) ستاسو د غنيانو تر مينځ لاس په لاس نه وي. د دې آيت په هکله مباحثه وکړئ.

همدا راز په اسلام کې خصوصي ملکيت د پولو دښته شتون لري، خلک د خپل کار گڼي په خپله تر لاسه کوي، نو په کار کې کوبښښ او ابتکار کوي، بلدي توگه ټولنه د پرمختگ په لوري روانيږي له همدې کبله په نړۍ کې د سوسيالستي اقتصاد سترې نمونې په شوروي اتحاد کې دوه لسيزي وړاندې سقوط وکړ. له ۲۰۰۷ ميلادي کال څخه راپدېخوا سرمايه داري اقتصاد هم له سختو ستونزو سره مخ دی. سره له دې چې دا دواړه نظامونه اوس له خپلو بنسټيزو ځانگړتياوو څخه تېر شوي او د اسلامي اقتصاد لور ته د تجربو په کولو نژدې شوي، سوسيالستانو خصوصي ملکيت ومانه، کاپيټالستانو دولتي ملکيت او په اقتصادي چارو کې د دولت فعال رول ومانه.

۱. د اقتصاد کوم ډول نظامونه کامياب او غوره وي، او کوم ډول نظامونه ناکاره گڼل کيږي.
۲. په سرمايه داري نظام کې ستره ستونزه داده چې دولت په اقتصادي چارو کې له مداخلې څخه منع شوی، د دې اصل ناوړه پایلې څه دي او اسلام په دې هکله څه حکم کوي ؟
۳. په اسلامي اقتصاد کې تر ډېرې اندازې داسې تدابير نیول شوي چې د وگړو تر مينځ سرمايه عادلانه توزيع شي، په دې تدابرو کې د ځينو نومونه واخلي.

تهه و ښتم لوست

د میراث د علم اساسات

د میراث تعریف

د میراث علم هغه اصول او قواعد دي چې د هغو په وسیله د میت (مړي) له متروکي څخه د هر وارث حقوق پېژندل کېږي.

موضوع: د میراث د علم موضوع د میت متروکه ده.

غرض: د دې علم غرض په متروکه کې د مستحقینو د حقوقو پېژندل دي، ترڅو د متروکي هر مستحق د مړي له متروکي څخه خپله برخه واحلي او یو پر بل باندي ظلم ونه کړي.

د میراث د علم خوره والی

د میراث علم ته نیم علم ویل شوی دی، رسول الله ﷺ فرمایي: **«تَعَلَّمُوا الْفَرَائِضَ وَعَلَّمُوهُ قِبَاةً نَصْفُ الْعِلْمِ...»** ^(۱)

ژباړه: د فرائضو علم (میراث) زده کړئ، هغه نورو ته ورزده کړئ، ځکه هغه نیم علم دی.

د میراث ارکان

میراث درې ارکان لري چې عبارت دي له مورث، وارث او موروث څخه:

مورث: هغه مړي ته ویل کېږي چې مال یا حق برېږدي.

وارث: هغه څوک دی چې د میراث مستحق وي.

موروث: پاتې مال یا ترکي ته ویل کېږي.

د میراث شرطونه: میراث لاندې شرطونه لري.

۱- د مورث مړینه.

۲- د وارث ژوند وروسته د مورث له مړینې څخه.

۱- دغه حدیث حاکم په خپل مستدرک کې ذکر کړی دی.

په اسلام کې میراث

له اسلام څخه مخکې عربانو، میراث هغه چاته ورکاوه چې وسله یې پورته کولی شوی او په جگړو کې یې گهرون کولای شوی، ښځو او ماشومانو ته میراث نه ورکول کېده، ښځې نه یوازې دا چې له میراث څخه یې برخې وې، بلکې دوی په خپله هم په میراث وړل کېدې او له خپلو ټولو حقونو څخه محرومې وې.

د اسلام د مبارک دین په راتلو سره، عدالت تامین شو، د ټولني د افرادو تر منځ اړیکې د دوستۍ او وروړولۍ پر بنسټ بنا شوي.

په اسلام کې میراث خپلوانو ته د نژدیوالي او اړتیا له مخې ورکول کېږي، نو په هغه صورت کې چې نژدې خپل موجود وي، لږې خپل له میراث څخه محرومېږي، لکه لمسی چې د زوی د شتون په صورت کې له میراث څخه یې برخې وي.

د نارینه وو برخه ځکه په میراث کې د ښځو له برخې څخه زیاته وي چې د نارینه وو اړتیا هم زیاته وي، هغوی د اولادونو او ښځو نفعه په څاړه لري.

د متروکي متعلق حقوق

مخکې یاده شوه چې د میراث د علم موضوع د مړي متروکه ده، د مړي په متروکي پورې لاندې څلور حقونه تړلي دي:

۱- د مړي تکفین او تجهیز:

تکفین یوازې کفن ورکولو ته وايي او تجهیز عام دی، ځکه تجهیز هر هغه څه ته ویل کېږي چې د مړي په ښخولو پورې اړه لري لکه کفن ورکول، قبر کدل، ښخول او داسې نور.

۲- د مړي پورونه:

که له تکفین او تجهیز څخه پاتې شي، د مړي پورونه به ورڅخه اداء کوي.

۳- د مړي وصیت:

که مړي وصیت کړی وي، نو د هغه وصیت به د قرض له اداء کولو څخه وروسته د پاتې متروکي په درېیمې برخې کې جاري کېږي.

۴- د وارثانو حق:

له تکفین او تجهیز، دین او وصیت څخه وروسته پاتې مال پر وارثانو باندې وېشل کېږي او وارثان به لاندې ډلو وېشل شوي:

ذوي الفروض (د فرض خاوندان): ذوي الفروض هغه کسان دي چې په قرآن عظيم الشان کې ټاکلي برخې لري.

عصبه: عصبه هغه خپلوان دي چې مړي ته يې د پلار له لوري نسبت کېږي او له ذوی الفروضو څخه پاتې مال دوی ته ورکول کېږي.

ذوی الارحام: هغه خپلوان دي چې ذوی الفروض او عصبه نه وي، لکه ماما. دپورتنیو مستحقینو د نشتوالي په صورت کې د مړي مال، ذوي الارحام ته ورکول کېږي. مو صی له: چې په ټول مال ورته وصیت شوی وي او له پخوانیو وارثانو څخه یو هم موجود نه وي نو ترکه ده ته ورکول کېږي.

بیت المال: د پورته ذکر شوو اشخاصو د نشتوالي په صورت کې د مړي مال بیت المال ته ورکول کېږي.

څې پوښتي

- ۱- د میراث د علم تعریف، غرض او موضوع ووايست.
- ۲- د مړي متروکې پورې څو حقونه تړاو لري، بیان یې کړئ.
- ۳- له اسلام څخه پخوا عربو کې د بڼڅو او ماشومانو د میراث حالت څه و؟
- ۴- که چیرې څوک د خپل ټول مال وصیت وکړي او مړ شي، بډې باره کې څه ډول عمل اجرا کېږي؟
- ۵- د مړي وارثان په ترتیب سره بیان کړئ.

د میراث په هکله قرآني لارښوونې (۱)

په قرآن کریم کې د یر احکام په اجمالي ډول ذکر شوي او ځینې په تفصیل سره راغلي، له هغې جملې نه د میراث احکام دي، الله ﷻ په خپل مبارک کتاب قرآن عظیم الشان کې د میراث احکام په پوره تفصیل سره په دريو آیتونو کې بیان کړي، چې مونږ یې دلته په دريو لوستونو کې له ژباړې او تفصیل سره بیانوو.

﴿يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثَىٰ ۚ فَإِن كُنَّ نِسَاءً فَوَاحٍ مِّمَّنْ فَهِنَّ مِثْلًا مَّا تَرَكَ وَإِن كَانَتْ وَاحِدَةً فَلَهَا النِّصْفُ وَلِأَبَوَيْهِ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِّمَّهِمَا النِّصْفُ إِن كَانَ لَهُ وَلَدٌ فَإِن لَّمْ يَكُن لَّهُ وَلَدٌ وَوَرِثَهُ أَبَوَاهُ فَلِلْمُتَّكِلِ مِمَّا تَرَكَ إِنْ كَانَ لَهُ بَنَاتٌ بَٰلِغَاتٌ وَيَا حَيْثُ وَجَدْتُمُ الْوَرَثَةَ وَالْأَقْرَبَ لَكُمْ نَفَعًا فَرِيضَةً مِّنَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا﴾
[النساء: ۱۱]

ژباړه: ستاسې د اولادونو په باب الله تعالی تاسې ته لارښوونه کوي، چې د نارینه برخه د دوو ښځو په اندازه ده، که (د مړي وارثان) له دوو نه زیاتې لوني وي، نو هغوی ته دې د ترڅو له دريو نه دوه برخې ورکړای شي او که صرف يوه لور وارثه وي نو نیمایي ترکه د هغې ده.

که د مړي اولادونه وي نو د هغه مور او پلار هر یو ته دې د ترڅو شپږمه برخه ورکړل شي او که یې اولاد نه وي، وارثان همدا مور او پلار وي نو مور ته دې دریمه برخه ورکړل شي.

که د مړي وروڼه او خویندی وي نو مور به د شپږمې برخې حقداره وي (دا ټولې برخې به) هغه وخت بېلېږي چې د مړي وصیت پلې او پور یې اداء شي. تاسې نه پوهیږئ چې ستاسې د مور پلار او ستاسې له اولاد نه کوم د گڼې له پلوه درته ډېر نژدې دي، دا برخې الله ټاکلي دي، په يقيني توگه الله عالم او د حکمت څښتن دی.

فعالیت

د پورتني آیت ژباړه په دقیق ډول وگورئ، چې د چا میراث پکې ټاکل شوی، د کومو شرطونو په اساس د خپلو ټاکلو برخو مستحق گرځي.

پورتی آیت د لاندی کسانو بریخی بیانوی:

- ۱_ د نارینه اولاد برخه د بنځینه اولاد په پرتله دوه برابره ده.
- ۲_ له زامنو څخه پرته ځانته د لویو برخه:
الف: نیمايي: که لور یوه وي.
ب: دوه دریمي: که لوبه له یوې څخه ډیرې وي.
کتنه: که د لویو پر ځای ځانته خور یا خویندې وي، همدا بریخی ورکول کیږي.
- ۳_ د مور او پلار لپاره ټاکلې برخه:
الف: شیرمه: مور او پلار هر یو ته دهمې د اولاد (که نارینه وي یا بنځینه) د شتون په صورت کې.
ب: د همې د اولاد د نرلو په صورت کې مور ته درېمه برخه ورکول کیږي او پلار
عصه گرځي.
ج: د وروڼو د موجودیت په صورت کې مور شیرمه برخه اخلي که پلار وي او که نه وي. (۱)

فعالیت

پورتی، لیکلې ته وگورئ او د هر یو صورت لپاره د آیت برخه ذکر کوئ.

- ۱- مور په کوم حالت کې درېمه برخه مال اخلي؟
- ۲- لور ته څه وخت نیمايي مال ورکول کیږي؟
- ۳- مور او پلار څه وخت د مال شیرمه برخه وړي؟
- ۴- پلار کوم وخت عصه گرځي؟

پورتی آیت حفظ کوئ.

۱- که پلار وي وروڼه میراث ته وړي، خو د مور برخه له دریمې څخه شیرمې ته راگموي، که پلار نه وي او اولاد هم نه وي، نو وروڼه په خپله عصه گرځي، په دې حالت کې هم د مور برخه له دریمې څخه شیرمې ته راگموي.

د ميراث په هکله قرآني لارښوونې (۲)

د نساء سورت په (۱۲) آيت کې الله ﷻ فرمايي:

﴿وَلَكُمْ نَصْفُ مَا تَرَكَ آزْوَاجُكُمْ إِن لَّمْ يَكُن لَّهُنَّ وَلَدٌ فَإِن كَانَ لَهُنَّ وَلَدٌ فَلَكُمْ الرُّبْعُ مِمَّا تَرَكَنَّ مِن بَعْدٍ وَنَصِيبٌ لِّبَنَاتِكُمْ إِذَا قُتِلَتِ امْرَأَةٌ مِّن لَّدُنَّ أَهْلِهَا وَإِن كَانَ لَهُنَّ بَنُونَ فَلِلَّذِينَ تَرَكَتِ امْرَأَةٌ مِّن لَّدُنَّ أَهْلِهَا الرُّبْعُ

ژباړه

ستاسې ښځو چې څه پريښي دي، د هغه نيمایي برخه تاسې ته رسيري که اولاد يې نه وي، که يې اولاد وي بيا د ترکي څلورمه برخه ستاسې ده، البته که وصيت يې کړی وي د وصيت د پوره کېلو او پور له اداء وروسته.

ښځې به ستاسې د ترکي نه د څلورمې برخې حقداري وي، که تاسې يې اولاده وي، که ستاسې اولادونه وو بيا ستاسې د ترکي نه د هغوی اتمه برخه ده، وروسته له وصيت د پوره کولو نه چې تاسې وصيت کړی وي او وروسته د پور له اداء کولو نه.

او که هغه نارينه يا ښځينه (چې د هغه ميراث بايد ووېشل شي) يې اولاده هم وي، مور او پلار يې هم ژوندي نه وي، خو د (مور له طرفه) يې يو ورور يا يوه خور موجوده وي نو ورور او خور هر يوه ته به شپږمه برخه رسيري. او که دوی له يوه نه زيات وي نو د ټولې ترکي په درېمه برخه کې برخه وال دي، کله چې سرته رسيدلی وصيت پوره شي او پور اداء شي، پدې شان چې زيان رسونکي نه وي، دا د الله له لوري حکم دی او الله پوه باخبره او زغمناک دی.

فعاليت

پورتنی آيت وگورئ او لاندې شيان ترې راوباسئ.

- ۱- د ښځې ټاکل شوي برخه د شرطونو سره.
- ۲- د خاوند ټاکل شوي برخه له شرطونو سره.
- ۳- پرته له دې دواړو د بل چا د ميراث په هکله پکې څه ويل شوي؟ بيان يې کړئ.

پوررتي آيت كريمه کي د لاندې کسانو برخي ذکر شوي:

۱- د بنځي لپاره په قرآن کریم کې دوه ډوله برخي بيان شوي.

الف: اتمه: د مړي د اولاد د شتون په صورت کې.

ب: څلورمه: د مړي د اولاد د نه موجودیت په صورت کې.

۲- د مېړه لپاره په قرآن کریم کې دوه ډوله برخي بيان شوي.

الف: نيمایي: د بنځي د اولاد د نه شتون په صورت کې.

ب: څلورمه: د بنځي د اولاد د شتون په صورت کې.

۳- د کلاله له ميراث څخه د مورني وروڼو او خویندو برخي:

کلاله: هغه نارينه يا بنځينه شخص ته ويل کېږي چې ژوندی پلار او اولاد ونه لري، د ميراث ویش يې په لاندې ډول دی:

الف: شپږمه: که مړی يو مورنی وروړر يا خور ولري.

ب: دريمه: که مورني وروڼه يا خویندې او يا دواړه ډلې له يو څخه زیاتي وي.

کنه: مورني وروڼه او خویندې د پورته ډول ميراث مړي په مال کې برابره برخه لري.

چې پوښتي

۱- بنځه له مېړه څخه څومره ميراث وړي؟ په تفصيل سره يې بيان کړئ.

۲- مېړه د بنځي په مال کې څومره حقدار دی؟ روښانه يې کړئ.

۳- د ميراث ویش به له وصیت او دين څخه وړاندې تر سره کېږي که څنگه؟

۴- مورنی اولاد د ژوندي مثال په ورکولو سره روښانه کړئ.

۵- د مورني اولاد ميراث د قراني لارښوونو په رڼا کې بيان کړئ.

۶- مورنی وروڼه څه وخت ميراث وړي؟

کورنۍ ډنډه

پوررتي آيت حفظ کړئ.

د میراث په هکله قرآني لارښوونې (۳)

د النساء سورت په (۱۷۶) آیت کې الله جل جلاله فرمایي:

﴿يَسْتَفْتُونَكَ قُلُوبُ الْمُؤْمِنِينَ أَكَلُوا مِنْ ثَمَرِهِمْ فَأَنزَلْنَا فِيهِمْ آيَاتِنَا لِيَتَذَكَّرُوا أَلَّا يُخْلِفُوا مِيثَاقَ اللَّهِ لَبِيسًا وَمَا يُخْلِفُونَكَ لَأِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ غَلِيبٌ ﴿١٧٦﴾

ژباړه

خلک له تا څخه (د کلاله په باب) فتوی غواړي ووايه: الله تاسې ته د کلاله په هکله فتوی درکوي.

که څوک بې اولاده ومري (او پلار يې هم نه وي) او د هغه يوه خور وي، نو هغه به د مري نيماني ترکه واخلي، که خور يې اولاده ومري نو ورور به د هغې وارث وي. که د مري وارثان دوه خویندې وي، نو هغوی به د ترکې له دريو نه د دوو برخو حقداري وي، که ډېر وروڼه او خویندې وي، نو د هر نارينه به د هري ښځې په تناسب دوه چنده برخه وي.

الله تاسې ته حکمونه تشریح کوي چې تاسې لار ورکوي نه شي او الله په هر شي پوه دی.

فعالیت

د پورتني آیت په رڼا کې لاندې پوښتنې ځواب کړئ:

- ۱- کلاله څه ته وايي؟
- ۲- یوه خور چې ځانته وي څومره میراث وړي؟
- ۳- که خویندې له یوې څخه زیاتي وي او ورور ونلري، نو څومره میراث وړي؟
- ۴- وروڼه او خویندې که سره یو ځای شي، ورور د خور په نسبت څومره برخه اخلي؟

د بې اولاده سړي یا ښځې چې مور او پلار يې هم مړه وي د میراث ویش: داسې څوک که مورنی وروړه، وروڼه، خور او یا خویندې ولري، نو د میراث برخې يې په لاندې ډول دي:

۱- د خویندو برنځي: که له پورته ډول میراث څخه یوازې پلارنی خویندې پاتې وي،

برنځي ېې په لاندې توگه دي:

الف: نیمایي: که چېرې د مړي نه یوازې یوه پلارنی خور پاتې وي.

ب: دوه دریمې: که د مړي خویندې له یوې څخه ډېرې وي.

۲- که له دې ډول مړي څخه پلارني^(۱) وروڼه او خویندې دواړه پاتې وي، نو د میراث په وېش کې نارینه ته دوه او ښځینه ته یوه برخه ورکول کېږي.

د میراث مړي میراث په هغه صورت کې چې وروڼه او خویندې ورڅخه په گډه پاتې وي وروړ د خور دوه برابره برخه اخلي، یعنې یو وروړ په درې افغانیو کې دوه افغانی اخلي. ۳- که خور او اولاد ونه لري، وروړ یې وارث دی.

څې پوښتنې

۱- کلاسه چا ته ویل کېږي؟

۲- د هغې درېیمې برنځي خاوندان څوک دي، چې سړي او ښځې پکې د میراث په وېش کې برابر دي؟

۳- وروړ د خور په اندازه څومره برخه اخلي؟

۴- د شپږمې برنځي خاوندان په گوته کې.

کورنۍ دنده

پورتنۍ آیت حفظ کړئ.

۱ له پلارني وروړ يا خور څخه دوه ډوله وروڼه او خویندې مراد دي، سگنې او یواځې له پلار څخه.

دري د پرشم لوست

ذوي الفروض او د هغوی برخي

په قرآن کریم کې د ذوی الفروض لپاره شپږ برخي بيان شوي دي:

- ۱- نصف (نیمه) $(\frac{1}{2})$
- ۲- ربع (خلورمه) $(\frac{1}{4})$
- ۳- ثمن (اتمه) $(\frac{1}{8})$
- ۴- ثلثان (دوه پردري) $(\frac{2}{3})$
- ۵- ثلث (دریمه) $(\frac{1}{3})$
- ۶- سدس (شپږمه) $(\frac{1}{6})$

د میراث په علم کې نصف، ربع او ثمن په لومړي ډول، ثلث، ثلثان او سدس په دوهم ډول یادېږي.

ددې معلومو برخو خاوندان او مستحقین دولس (۱۲) کسان دي چې خلور يې نارینه او اته يې ښځينه دي.

د میراث په مسایلو کې د هر یوه له پاره مختلف حالات دي او په بیل بیل حالت کې هر یوه ته بېله برخه ټاکل شوې ده. نوضروري ده چې د هر یوه حالت په مختصره توګه ذکر شي، ترڅو ګران زده کوونکي د میراث له مهمو او زیاتو پېښوونکو مسایلو څخه خبر شي.

فعالیت

د ذوی الفروضو دا پورته څرګندې برخي له قرآن کریم څخه راوکارئ

د نارینه وو احوال

هغه نارینه چې معلومي برخې لري څلور تنه دي:

۱- پلار:

پلار درې حالته لري:

الف: که له پلار سره د مړي زوی یا د مړي د زوی زوی که څه هم تری رابنګنه وی موجود وي، نو په دې حالت کې پلار ته سدس (۱/۳) ورکول کېږي.

ب: که له پلار سره د مړي لور یا دمړي دزوی لور (که څه هم تری رابنګنه وي) موجود وي نو په دې حالت کې پلار ته سدس (۱/۳) او د عصوبت برخه دواړه ورکول کېږي.

ج: که د مړي اولاد (۱) نارینه وي او که ښځینه) او یا له هغه نه کښته موجود نه وي، نو په داسې حالت کې پلار یوازي عصبه دی او معلومه برخه په دې حالت کې نه ورکول کېږي بلکې ټول مال وېږي.

۲- صحیح نیکه ۲:

نوموړی د پلار د نشوالی په صورت کې د پلار په ټول دی مګر په څوصورتونو کې ورسره توپیر لري چې دمیراث په کتابونو کې یې تفصیل موندل کېږي.

۳- چېرې د مړي پلار او نیکه دواړه پاتې شي. د نیکه حق ساقط او مال ټول د پلار دی. ۴- اخیافي (مورنی) ورور او خور: څرنگه چې اخیافي ورور او خور د میراث په تقسیم کې سره یو شان دي او کوم فرق نه لري، نو د دواړو احوال یو ځای ذکر کېږي که څه هم په حقیقت کې هر یو یې جلا صنف گڼل کېږي او درې احواله لري:

الف: که یو اخیافي ورور یا یوه اخیافي خور وي برخه یې شپږمه (۱/۶) ده.

ب: که دوه یا زیات وي دریمه برخه (۱/۳) اخلې. نارینه او ښځې یې په استحقاق او تقسیم کې یو شان دي.

ج: که د مړي زوی یاله هغه نه ښکته پاتې شي اخیافي ورور او خور ساقطېږي.

۴- زوج (میره) دوه حالته لري:

۱- د اولاد کلمه نارینه او ښځینه دواړو زیرندو ته شامله ده.

۲- صحیح نیکه هغه دی چې مړی ته په نسبت کې یې ښځه نه وي راغلي او که راغلي وي فاسد جد بلل کېږي او فاسد جد له ذوی الارحامو څخه گڼل کېږي.

الف: که چیري د هغه مړه شوي بنځه اولاد ولري، نو مېړه ته د بنځي د متروکي څلورمه (۱) ورکول کېږي.

فعالیت

د میراث د آیټونو څخه هغه برخه ذکر کړئ چې د بنځي او خاوند میراث پکې له شرطونو سره ټاکل شوی.

ب: او که مړه شوي بنځه اولاد ونه لري نومېړه ته یې نیمایي (۲) متروکه ورکول کېږي.

فعالیت:

د نصف، ربع او ثلث خاوندان څوک دي؟

۱. د وارثانو لپاره ټاکل شوي برخي څو دي بیان یې کړئ؟
۲. پلار څو احواله لري واضح یې کړئ؟
۳. صحیح جلد تعریف کړئ؟
۴. د اخيافي خویندو او وروڼو احوال ولیکئ.
۵. زوج څو احواله لري بیان یې کړئ؟

څلور د پېرشم لوست

د بېنځينه ذوي الفروضو احوال

هغه بېنځني چې څرگندي برخې لري اته (۸) دي:

(۱) بېنځه (ماندپه):

بېنځه هم د مېړه په شان دوه حالته لري:

الف: که له مېړه څخه زوی یا لور پاتې نه وي. بېنځي ته د مېړه له مال څخه څلورمه $\left(\frac{1}{4}\right)$ برخه رسېږي.

ب: که له مېړه څخه زوی یا لور پاتې وي، بېنځي ته د مېړه له مال څخه اته $\left(\frac{1}{8}\right)$ برخه ور رسېږي.

که له مېړي څخه له يوې نه زياتې بېنځي پاته شي، دوی ټولې په همغه ټاکلي برخه $\left(\frac{1}{4}\right)$ یا $\left(\frac{1}{8}\right)$ کې سره شريکي دي.

۲- لور:

لور درې حالته لري:

الف: که له مېړي څخه يوه لور پاتې شي د متروکې نيمايي $\left(\frac{1}{2}\right)$ برخه په ميراث وړي.

ب: دوو يا زياتو لوڼو ته د متروکې دوه ثلثه $\left(\frac{2}{3}\right)$ ورکول کېږي.

ج: که چېرې له مېړي څخه زامن او لوڼي دواړه پاتې شي، نو بيا لوڼي عصبه گرځي او يو ورور د دوو خوښندو اندازه اخلي. دمثال په توگه: که يو هلک او يوه نجلی پاتې شي د متروکې $\left(\frac{2}{3}\right)$ د هلک او $\left(\frac{1}{3}\right)$ د نجلی حق کېږي.

فعاليت: پورتي حالات عملاً په ټولگي کې تمثيل کړئ.

۳- د زوی لور:

که له مېرې څخه زوی اویا دوه لوفې پاتې وي، نو د زوی لور له میراث څخه محرومېږي او په نورو صورتونو کې میراث ورکول کېږي چې تفصیل یې د میراث په کتابونو کې ذکر دی.

۴- سکه خویندې (هغه چې د پلار او مور دواړو څخه وي):

سکه خویندې پنځه احواله لري:

الف: یوې ته نیمایي ورکول کېږي.

ب: دوه یا زیاتو ته ثلثان (۲/۳) ورکول کېږي.

ج: که سکه ورور ورسره وي عصبه کېږي او ورور د دوو خویندو برابره برخه اخلي.

د: که چېرې د مېرې د زوی لور ورسره پاتې وي، دوی عصبه گرځي.

ه: که چېرې د مېرې پلار پاتې شوی وي د خور حق ساقطیږي.

۵- د پلار له خوا خویندې:

علاقي خویندې د اعیانی وروڼو او خویندو د نه شتون په صورت کې د اعیانی خویندو په ډول دي، خو په ځینو مواردو کې فرق لري چې د میراث په کتابونو کې په تفصیل سره بیان شوي.

۱- مور:

مور درې احواله لري:

الف: مور هغه وخت سدس (۱/۳) اخلي چې د مېرې زوی یا لمسی موجود وي که څه هم ترې ښکته وي اویا دا چې دوی یازياتي خویندې یا وروڼه له هر حیثه چې وي موجود وي.

ب: د ټول مال ثلث (۲/۳) هغه وخت اخلي چې له پورته ذکر شوو اشخاصو څخه یو هم موجود نه وي.

ج: د پاتې مال ثلث (۲/۳) هغه وخت اخلي چې یو له زوجینو ورسره وي او دا یوازې دا لاندې دوه صورتونه لري چې په دې ډول دي:

۱- مثال: چي بنځه مړه شي، مېړه، پلار او مور ورڅخه پاته شي، د ټول مال نيمانيي د مېړه، د پاته مال دريمه برخه دمور او دوه دريبي بي په عصوبت دپلار کيږي. اصل مسئله له: 2 ضرب $3 = 6$ دري برخي (نيمي د هغو) د مېړه لپاره اوله نيم څخه پاته مور ته ثلث يعني يوه برخه او دپلار لپاره دوه برخي دي.

$$\text{بنځه } 3 \text{ ضرب } 2 = 6$$

مړی _____

پلار	مور	مېړه
۲	۱	۳

۲- مثال: چي مېړه مړ شي، بنځه، پلار او مور ورڅخه پاته شي، بنځي ته د ټول مال څلورمه، مور ته دپاتي مال دريمه او نور په عصوبت دپلار کيږي.

مېړه ۴

مړی _____

مور	پلار	بنځه
۱	۲	۱

په پورته دواړو صورتونو کي مور يو د زوجينو له فرض نه وروسته د پاتي مال دريمه برخه اخلي.

۷- جده (نينا): صحيح جده^(۱) $\left(\frac{1}{6}\right)$ برخه ميراث وړي. د مور په شتون ټولې جدي ساقطيري او د پلار په شتون يوازي د پلار له خوا نيا له ميراث څخه محروميږي. د جدو نور احوال د ميراث په کتابونو کي موندل کيږي.

۱- صحيح جده هغې انې ته ويل کيږي چي مړي ته په نسبت کي يې فاسد جد راغلی وي. لکه د پلار مور، يا د پلار د پلار مور يا د مور د مور مور، او مور د پلار مور صحيح جده نه ده هغې ته رحمي يا فاسده جده ويل کيږي.

۸- اخیافي خور:

د اخیافي خور حالات د اخیافي ورور په حالاتو کې ذکر شوي دي.

- ۱- د لور احوال بیان کړئ.
- ۲- زوجه خو حالته لري واضح بې کړئ.
- ۳- اعیاني خویندې خو احواله لري بیان بې کړئ.
- ۴- مور خو احواله لري واضح بې کړئ.
- ۵- ایاجات هر وخت د میراث حق لرونکي وي او که څنگه؟

عصبات

د عصباتو د ميراث قاعده

- له مړي څخه د عصباتو د ميراث استحقاق هغه ته د درجي د تړد بېوالي او لېري والي پر اساس ټاکل کېږي. هر څوک چې په درجه کې مړي ته نژدي وي لومړی حق د هغه دی او بيا ورپسې نژدي چې ترتيب يې پدې ډول دی:
- ۱- د مړي فرخ يعني زامن که څه هم ترې را ښکته وي.
 - ۲- د مړي اصل يعني پلار که څه هم ترې پورته وي.
 - ۳- د مړي د پلار جزء يعني وروڼه که څه هم ترې کښته وي.
 - ۴- دمړي د نيکه جزء يعني کاکا او زامن يې که څه هم ترې کښته وي.
- که له مړي څخه داسې عصبه پاتې شي چې په مرتبه او درجه کې سره برابر وي. بيا د قرابت (نژدي) والي او خپلوی) قوت اعتبار لري. يعني چې له دوو خواو له مړي سره قرابت ولري، هغه مقدم دی، له هغه نه چې له يوه بله قرابت ولري، لکه وروڼه چې مړي ته په درجه او مرتبه کې يو برابر دی. مگر په قوت او قرابت کې سره توپير لري. مثلاً ځينې اعياني وي او ځينې علاتي وي.
- علاتي وروڼه د اعياني وروڼو د موجوديت په صورت کې له ميراث څخه محروم دي، ځکه اعياني قرابت له علاتي نه قوي دی. حتی که اعياني خور د مړي د لور په سبب عصبه شوي وي، هم د علاتي وروڼو د ميراث مانع گرځي، ځکه چې قرابت يې له علاتي ورور څخه قوي دی.

فعاليت

د عصباتو ترتيب په ژوندي مثال سره روښانه کوئ.

حجيب

حجيب په لغت کې منع ته وايي او په اصطلاح کې حجيب دې ته وايي چې يو معين شخص د بل معين شخص د موجوديت له کبله له ټول او يا يوې برخې ميراث څخه محروم شي.

- حجب په دوه ډوله دی:
- ۱- دتقصان حجب.
 - ۲- د حرمان حجب.

د نقصان حجب: دې ته وايي چې يو څوک د بل چا د موجوديت له کبله په جز يې توگه له ميراث څخه محروم شي.

د حرمان حجب: دې ته وايي چې يو انسان د بل انسان د موجوديت له کبله په بشپړه توگه له ميراث څخه محروم شي.

د حرمان د حجب په نسبت ورته دوي ډلې دي. يوه ډله يې هيڅ حجب حرمان نه قباړي او دا ډله دغه شپږ کسان دي لکه:

- ۱- زوی
- ۲- پلار
- ۳- ميره
- ۴- لور
- ۵- مور
- ۶- بڼځه

له دې پرته نور وارثان په يوه حالت کې مستحق او په بل حالت کې محروم گڼل کېږي.

فعاليت

داسې درې ډلې وارثان ذکر کړئ چې ځينې وخت په کلي توگه له ميراث نه محروميږي

- ۱ د عصباتو ترمنځ د ميراث د استحقاق قانون روښانه کړئ.
- ۲ حجب تعريف او په څو ډوله دی ؟
- ۳ د حرمان حجب کوم حجب ته وايي ؟
- ۴ هغه کومه ډله اشخاص دي چې هيڅ وخت له ميراث څخه نه محروميږي ؟

د سهمو نو (پر خو) مخروجونه

د برخو د خاوندانو په بحث کې يادونه و شوه چې ټولې ذکر شوي برخې د خدای ﷻ په کتاب کې شپږ دي چې بيا په دوو ډولونو وپېشل شوي دي. يو ډول نصف، ربع او ثمن دی. دوهم ډول ثلثان، ثلث او سلس دی.

خرنگه چې ذکر شوي برخې ټولې يو کسري عدد جوړوي، که هره يوه ځانته موجوده شي، نو د برخو مخروجونه د هغه کسر مخرج دی. د نصف مخرج دوه، د ربع مخرج څلور، د ثمن مخرج اته، د ثلثان او ثلث مخرج درې او د سلس مخرج شپږ دی.

که په مسأله کې د يوې نوعې له سهمونو څخه دوي يا درې برخې موجودې شي، نو هر عدد چې د جزء لپاره مخرج وي هغه عدد د هغه جزء د ضعف (دوه چنده) او د کمزوري لپاره هم مخرج وي.

د مثال په ډول په لومړي ډول کې چې نصف، ربع او ثمن دی. ثمن د ربعي جزء دی. کوم عدد چې د ثمن لپاره مخرج وي يعنې (۸) نو د اته عدد د ثمن د ضعف (۲) او د ضعف ضعف (۲) لپاره هم مخرج دی.

همدارنگه په دوهم ډول کې د سلس مخرج (۶) دی نو همدا عدد د ثلث او ثلثان لپاره هم مخرج دی. که د لومړۍ نوعې نصف د دوهمې ټولې نوعې او يا يوې برخې سره په مسأله کې راشي نو مخرج يې شپږ دی (مسأله له شپږو) نه کېږي. لکه: بڼځه مړه شوه مېړه، مور او مورنۍ ورور ورځخه پاتې شول.

۲

مورنۍ ورور	مور	مېړه
شپږمه	درېمه	نیمایي
(۱)	(۲)	(۳)

د زوج لپاره نصف، د ام لپاره ثلث او د اخ لآم لپاره سلس دی چې اصل (مسأله له شپږو) نه کېږي.

که د لومړۍ نوعې څخه ربهه د ټولې دوهمې او يا يې له ځينو برخو سره راټپي د مسألي مخرچ (۱۲) کيږي لکه په دې مسأله کې: سړی مړ شو بڼڅه، پلارنی او سکني خويندې ورڅخه پاتې شوي. ۱۲

مړی _____

سکني خويندې	پلارنی خويندې	بڼڅه
ثلاثين	سلس	ربع
(۷)	(۲)	(۳)

که د اولې نوعې ثمن له ټولې دوهمې نوعې او يا يې له ځينو برخو سره په مسأله کې راټپي د مسألي مخرچ له (۲۴) څخه کيږي لکه په دې مسأله کې: شخص مړ شو بڼڅه، مور، دوه لورنې او تره ورڅخه پاتې شول.

۲۴

مړی _____

دوه لورنې	مور	بڼڅه
ثلاثان	سلس	ثمن
(۱)	(۴)	(۳)

له ذکر شوي بيان څخه څرگنديږي چې د ميراث د مسألي مخرچ به له لاندې مخرجونو څخه بهر نه وي.

(۲-۳-۹-۴-۱۲-۱۴-۲۴) نو د ميراث د مسألو لپاره مخرجونه (۷) اووه تعين شوي او سهمونه شپږ دي.

- ۱- د ذوی الفروضو ټولې تعين شوي برخې څو دي؟
- ۲- نصف له لومړۍ نوعې څخه چې له ټولې دوهمې نوعې يا ځينو برخو سره گډ شي مسأله د څو نه کيږي؟
- ۳- ربع چې په مسأله کې له ثلث او سلس سره يو ځای شي مسأله د څو نه کيږي؟
- ۴- ثمن چې له دوهمې نوعې سره يو ځای شي د مثال په راولولو سره مسأله توضیح کړی.
- ۵- د ميراث د مسألو لپاره ټول مخرجونه څو دي؟

عول

عول په لغت کې میلان او ظلم ته وايي، چې د ظلمي په معنی هم استعمالیږي. د میراث په اصطلاح کې عول دې ته وايي چې د سهمونو اندازه د مخرج په پرتله زیاته شي یعنې کله چې د مسألې مخرج معلوم او د وارثانو سهمونه ټول سره جمع شي د سهمونو مجموعه د مسألې له مخرج نه تجاوز وکړي، نو دې حالت ته په میراث کې عول وايي. د لومړي ځل لپاره حضرت عمر رضی الله عنه پر عول باندي حکم کړی دی، ځکه د ده په زمانه کې داسې مسأله پېښه شوې وه. لکه: ښځه مړه شوه مېړه، مور او پلارنۍ، خور ورڅخه پاتې شول.

اصل مسأله ۶ عول یی ۸ اته

مړی

پلارنۍ، خور	مور	مېړه
نصف	ثلث	نصف
۳	۲	۳

په پورته مسأله کې نصف له لومړۍ نوعې څخه د دوهمې نوعې له ثلث سره گډ شوی، نو ځکه مسأله له شپږو څخه شروع کېږي. د شپږو نصف چې (۳) دی د زوج لپاره دی او ثلث یې دوه دی چې د مور لپاره دی، نصف یې (۳) دی چې د اخت لاب لپاره دی او د ټولو مجموعه $۳+۲+۸=۳$ کېږي یعنې د سهمونو مجموعه اته او د مسألې مخرج شپږ دی نوځکه مسأله عول کوي له شپږو نه اتو ته چې د مړي متروکه به اته برخې شي او په پورته ډول به سهام هر وارث ته ورکړی شي.

حضرت عمر رضی الله عنه له نورو صحابه وو کرامو سره چې حضرت عثمان رضی الله عنه، حضرت علی رضی الله عنه حضرت ابن عباس رضی الله عنه او حضرت ابن مسعود رضی الله عنه له هغې جملې څخه وو مشوره وکړه. حضرت ابن عباس رضی الله عنه عول ته اشاره وکړه او نور و ټولو یې تائید وکړ او هیچا مخالفت و نه کړ. هماغه و چې د مړي متروکه په اتو حصو په پورتنۍ ترتیب و ویشل شوه. نو ځکه یې مشروعیت ثابت دی او د هغه مطابق په عولیه مسألو کې اجراء کېږي.

فعالیت

بناغلی بنونکی دې د زده کوونکو په مرسته دا لاندې مسألي وڅېړي چې عول کوي او که نه او هم دې مخرج ورته وټاکي.

- ۱ – سړی مړ شو یوه ښځه، څلور لوڼه، پلار او مور ورڅخه پاتې شول.
- ۲ – ښځه مړه شوه مېړه، دوه لوڼي، پلار او مور ترې پاتې شول.
- ۳ – ښځه مړه شوه یوه خور، مېړه، پلار او مور ترې پاتې شول.
- ۴ – سړی مړ شو، دوه ښځي، دوه لوڼي، مور او پلار ترې پاتې شول.

- ۱ – عول تعريف کړئ.
- ۲ – د لومړي ځل لپاره عول د چا په زمانه کې رامنځ ته شو؟
- ۳ – داسې یوه مسأله جوړه کړئ چې د دولسو نه بې ديارلسو ته عول کړی وي.

اته د پرشم لوست

د عددونو ترمنځ تماثل، تداخل، توافق او تباين پېژندل

په ځينو مسالو کې داسې پېښې چې په يوې يا څو ډلو باندې برخې پوره نه تقسيمېږي بلکې کسري وي. د دې لپاره چې هر چا ته پوره پوره برخې ورسېږي او کسر پيلانه شي نو تصحيح ته ضرورت محسوسېږي او تصحيح د عددونو پر تماثل، تداخل، توافق او تباين باندې بناء کېږي، نوځکه له تصحيح نه رومي د دوی پېژندل ضرور دی. تماثل: د هغو دوو يا زياتو عددونو ترمنځ نسبت ته ويل کېږي چې هغه عددونه سره مساوي وي، لکه پنځه پنځه يا درې درې او داسې نور.

تداخل: د اعدادو ترمنځ داسې نسبت ته وايي چې يو په بل کې داخل وي لکه ۲ او ۴، ۳ او ۶ او داسې نور، داسې هم ويلای شو: هغه عددونه چې وړوکی يې په لوی پوره تقسيم شي، لکه: ۷ او ۲۱ او نور تداخل بلل کېږي.

توافق: د عددونو ترمنځ داسې نسبت ته وايي چې که يو عدد بل عدد ته متوجه کړی شي هغه نه محوه کوي ليکن دريم عدد هغه دواړه محوه کوي لکه: ۸ او ۲۰. اته چې شلو ته متوجه شي په دوه کرته ۱۶ جدا کېږي او څلور باقي پاتې کېږي خو څلور چې شلو ته متوجه کړو په پنځه کرته او چې اتو ته يې متوجه کړو په دوه کرته يې تماموي. نو اته او شل په څلورو(بالبع) توافق لري، ځکه هغه عدد چې دواړه محوه کوي (۴) دی.

تباين: د دوو عددونو ترمنځ هغه نسبت ته وايي چې يو بل نه محوه کوي او دريم عدد يې هم نه شي محوه کولی، لکه: ۹ او ۲۰ چې د دوی ترمنځ تباين موجود دی.

فعاليت

د لاندې عددونو تر منځ نسبت ذکر کړئ.

[۲۰، ۵ / ۹، ۱۱ / ۲۶، ۸ / ۷، ۲۰]

د عددونو تر منځ د توافق او تباين د پيژندلو طريقه:

له لوی عدد څخه وړوکی تفریق کيږي، تر څو مفروق منه له مفروق عدد څخه پاتې شي، له هغه وروسته کم عدد له ډیر عدد څخه تفریق کيږي، همدا عملیه په همدې شکل ادامه پيدا کوي، تر څو دواړه عدده سره یو شي.

که د دوی اتفاق په یوه و، د دوی تر منځ تباين دی، که په دوو متفق شول نو په نصف توافق دی، که په دروو متفق شول، نو توافق یې په ثلث دی او که په څلورو متفق شول، توافق یې په ربع دی، همداسې تر اخره ادامه پيدا کوي.

1. د تماثل تعريف او مثال بيان کړئ.
2. د تداخل تعريف له مثال سره وليکئ.
3. توافق سره له مثال واضح کړئ.
4. د تباين تعريف د يو مثال په ترڅ کې وليکئ.
5. د اعدادو تر منځ د توافق او تباين د پيژندلو طريقه و وايست.

نهه د پښتم لوست

تصحیح

تصحیح له صحت څخه اخیستل شوي، چې صحت روغوالي ته وايي. د مرض او ناروغۍ ضد ده او د میراث د علم په اصطلاح کې تصحیح عبارت ده له وړو کې عدد نه د برخو اخیستل په داسې شان سره چې د مستحقینو په برخو کې کسر واقع نه شي. د مسایلو تصحیح په اصل کې د ریاضي د علم برخه ده او د میراث په علم کې د اړتیا له کبله په تفصیل سره راغلې چې هغه په دې لنډه بحث کې نه ځایېږي، خو د بېلګې په ډول دوه مثالونه راوړو:

لومړی مثال: که د هرې ډلې برخې د هغې ډلې پر واراننو باندې پوره تقسیم شي او هېڅ کسر پکې رانه شي، نو اصل مسأله په خپله تصحیح ده او کوم ضرب ته ضرورت نه لري لکه: چې شخص وفات شي، پلار، مور او دوه لوڼه ورڅخه پاته شي، د مور بې شپږمه، د لوڼو بې دوه ثلثه او باقي بې په عصوبت د پلار کېږي. مسأله ۶

مړی	_____	پلار	مور	دوه لوڼې
		۱	۱	۴

دویم مثال: کله چې د برخو په ویش کې په یوه برخه کسر واقع شي او دسهامو او د رووسو تر منځ بې توافق موجود وي، نو د رووسو وفق د مسألې په اصل کې ضرور و د ضرب حاصل د مسألې تصحیح جوړېږي. او د هرچا سهم چې په مضروب کې ضرب شي حاصل یې د تصحیح څخه د هغوی برخه ده. لکه: شخص مړ شو پلار، مور او لس لوڼې ورڅخه پاتې شوي.

اصل مسأله ۶ ضرب ۵ = ۳۰ تصحیح ۵۳ =

مړی	_____	پلار	مور	لس لوڼې
		۵ = ۵ ضرب	۱ ضرب ۵ =	۴ ضرب ۵ = ۲۰

څلور په لسو پوره نه تقسیمېږي او نسبت د څلورو او لسو ترمنځ موافقت بالنصف دی، نو د لسو نیمايي چې پنځه دي باید په اصل مسأله کې چې شپږ دي ضرب کړو، د ضرب حاصل یې (۳۰) کېږي چې همدغه د مسألې تصحیح ده.

فعالیت

- ۱- لاندې مسایل دې پداسې ډول حل شي چې د هېڅ وراث برخه کسر ونلري:
سړی مړ شو دوه ښځې، شپږ لوڼې، درې خامن، پلار او یا مور ترې پاتې شول.
- ۲- ښځه مړه شوه، میړه، درې خویندې او یو لمسی یې وراثان دي.
- ۳- ښځه مړه شوه دوه مورني وروڼه، پلار، مور او خاوند یې وراثان دي.

چې پوښتي

- ۱- د تصحیح لغوي او اصطلاحي معنی بیان کړئ.
- ۲- که د هرې طایفې برخې په وراثانو پوره تقسیم شي د تصحیح صورت څرنگه دی واضح یې کړئ؟
- ۳- که د یوې ډلې وراثانو د برخو ویشل کسري شي، د برخو او وراثانو د شمېر ترمنځ موافقت وي، د مسألې تصحیح به په څه ډول وشي؟ د یو مثال په ترڅ کې یې واضح کړئ.
- ۴- یوه داسې مسأله له خپل فکر څخه حل کړئ چې په هېڅ طائفه کسر نه وي راغلی.

د وارثانو تر منځ د مترو کي د تقسيم طريقه

کله چې د مړي مترو که د مړي په وارثانو تقسيموو، نو لومړی بايد مترو که په تقودو (انفغانو) واړول شي، له دي وروسته به د وارثانو لپاره د مسالې تصحيح وشي، بيا د مسالې د تصحيح او مترو کي تر منځ نسبت وکتل شي. که چېرې د مترو کي او تصحيح تر منځ نسبت تباين و، نو کوم سهم چې د هر وارث لپاره د تصحيح له مسالې نه رسيري، هغه به په ټوله مترو که کي ضربوو او د ضرب حاصل به پر تصحيح د مسالې باندي تقسيموو.

د مثال په توگه: يو تن مړ شي، پلار، مور او دوه لوڼي تري وارثان پاته شي او تر که (۷) دينار وړي، د تقسيم عمليه په لاندې توگه صورت مومي.

مسأله ۶

	مور	پلار
مړي	۱	۱
دوه لوڼي	۴	۴

دلته اصل مسأله (۶) او مترو که (۷) دينار ده چې پر (۶) پوره نه تقسيميري او نسبت د ۶ او ۷ تر منځ تباين دی، نو د پلار لپاره له اصل مسالې نه يوه برخه ده. يو به په (۷) کي ضرب کړو او حاصل ضرب (۷) به د مسالې پر تصحيح (۶) تقسيم کړو، حاصل تقسيم چې ($\frac{1}{6}$) کيري د پلار برخه شوه.

همدا شان د مور حق ($\frac{1}{6}$) دينار کيري.

د لور برخه د مسالې څخه دوه ده، کله چې په مترو که کي ضرب شي ۱۴ کيري، که په شپږو تقسيم شي دوه صحيح يو پر دري دينار هري يوي لور ته رسيري.

فورمول

ترکه X سهم هر وارث
تصحیح مساله

او که د مسألې د تصحیح او مترو کې ترمنځ نسبت توافق وي، نو باید د هر وارث برخه د مترو کې په وفق کې ضرب او د تصحیح پر وفق باندې تقسیم شي، حاصل تقسیم د هر وارث برخه تشکیلوي.

فورمول: وفق ترکه X سهم هر وارث

وفق تصحیح

مثلا: که په پخوانۍ مساله کې مترو که (۸) دیناره وه.

مساله ۶

موری _____

پلار	مور	دوه لویځي
شپږمه	شپږمه	ثلثان
۱	۱	۴

دلته گورو چې د (۶) او (۸) ترمنځ موافقت بانصاف دی، نو د هر وارث سهم باید د مترو کې په نیمايي کې ضرب شي او بیا حاصل ضرب د تصحیح په نیمايي تقسیم شي. د پلار لپاره له اصل مسئلې نه یو او نیمايي د مترو کې (۴) دی. $4 \times 1 = 4$ کېږي، کله چې د مسئلې پر نیمايي (۳) تقسیم شي $1,33$ کېږي. همدارنگه د مور برخه $1,33$ دیناره ده. د یوې لور برخه چې له مسئلې نه دوې برخې ده، هم د مترو کې په نیمايي (۴) کې ضربېږي $4 \times 2 = 8$ کېږي چې کله د تصحیح پر نیمايي (۳) باندې تقسیم شي خارج قسمت $2,66$ کېږي چې د هرې لور برخه تشکیلوي.

فعالیت

یو لک او شل زره افغانۍ پر لاندې واراننو وویشۍ.
پر میوه، درې خامنو، څلورو لویو، پلار او مور.

تخارج

تخارج له خروج څخه اخیستل شوی دی او د میراث د علم په اصطلاح کې تخارج د وارانانو ترمنځ هغه سوله ده چې کوم وارث د وارانانو له ډلې څخه د یو معین شي په اخیستلو سره ځان له منځه وباسي او خپله برخه نورو وارانانو ته پریري، دا کار روا دی په دې شرط چې ټول وارانان ورباندې راضي شي، نو که کوم وارث په یوه شي له متروکې څخه له نورو وارانانو سره سوله وکړي د هغه وارث برخه به د تصحیح د مسألې نه طرح او باقي متروکه به په پاتې سهامو تقسیم شي، لکه چې مېړه د متروکې له مال څخه په یوه شي سوله وکړي لکه په دې مسأله کې: **بڼځه مړه شوه مېړه، مور او تره ترې پاتې شول.**

د مسألې اصل له مېړه سره ۶

مړی

تره	مور	مېړه
عصبه	ثلث	نصف
۱	۲	۳

کله چې زوج په یو شي سره سوله وکړي، نو له متروکې څخه هغه شی خورځول کېږي او باقي متروکه په پاتې سهامو چې د مور برخه (۲) او د تره برخه (یوه) ټولې درې برخې وي تقسیمېږي، دوه برخې د مور او یوه برخه د تره کېږي. او یا په دې مسأله کې:

مسأله ۸ ضرب ۴ = ۳۲

مړي

۴زامن	بڼځه
عصبه	ثمن (اتمه)
۷ ضرب ۴ = ۲۸	۱ ضرب ۴ = ۴

که یو زوی پر یوه شې سوله وکړي او له منځه ووځي، نو د یوه زوی برخه (۷) ده او کله چې (۷) له (۳۲) نه کم شي (۲۵) پاتې کیږي، نو څلور برخې (۲۱) برخې درې زامنو ته چې د هر یو زوی لپاره (۷) رسیږي ورکول کیږي.

۱. متروکه پر وارثانو باندي څرنگه وپشل کیږي؟ طریقه یې واضح کړئ.
۲. که یو سړی مړ شي او متروکه (۲۴) افغانی، وي د هر وارث برخه څو کیږي؟
۳. تخارج تعریف کړئ
۴. که یوه ښځه مړه شي او له دې څخه مېړه، مور او تره پاته شي او مېړه سره په یو شي جوړه راشي، له خپلې برخې تېر شي، نوره متروکه به څنگه وپشل کیږي؟

دوه څلورينټيم لوست

دود

رد په لغت کې رجوع او بېرته گرځولو ته وايي او په اصطلاح کې د عصبه و د نشتوالي په صورت کې ذوی الفروضو ته د متروکې پاتې برخه د هغوی د برخو په اندازه، ورکول دي.

د عول په عکس په رد سره د ذوی الفروضو برخې زیاتېږي او اصل مسأله کمېږي، خو په عول کې اصل مسأله زیاتېږي او د ذوی الفروضو برخې کمېږي.

رد زوج او زوجې ته نه ورگرځي

لومړی مثال: څوک مړ شو او دوی لویې ورڅخه پاتې شوې.

اصل مسأله له ۳ څخه ده خو ۲ ته رد پېږي

مړی —————

دوه لویڼه

یعني ټول مال به په دوو لویڼو ویشل کېږي.

دویم مثال: پنځه مړه شوه مېړه او درې لویڼه ورڅخه پاتې شوې.

مسأله د ۱۲ څخه ده خو رد به یې ۴ ته کېږي

مړی —————

۳ درې لویڼې

مېړه

ثلاثان

ربیع

۸

۳

$3+8=11$ یوه برخه زیاتېږي، هغه بیرته یوازې لویڼو ته ورگرځي، چې د لویڼو برخه

(۹) کېږي او د مړې لور (۳) برخې رسېږي، کله چې د اختصار عملیه ترسره شي، نو

مسأله (۴) رد کېږي.

حمل

د مړې د نورو وارثانو په اړه د متروکې ټول مسائل پخوا ذکر شول خو که چیرې د وارثانو په ډله کې د مور په ګډه کې حمل هم شامل وي، نو د مړې متروکه به په وارثانو تقسیم او د حمل برخه به موقوفه پاتې شي.

د حمل لپاره د برخې په موقوف پرېښودو کې علماء ډیر اختلاف لري خو په دې خبره فتوی ده چې په یو زوی یا یوه لور کې چې د هر یوه برخه ډیره وي، هغه به موقوفه پاتې کیږي او کله چې ماشوم پیدا شي، که د ټول موقوفه مال مستحق وي هغه به ورکړي او که د ټول موقوفه مال مستحق نه وي خپله ټاکلې، حصه به ورکړل شي او زیاته اندازه چې د هر وارث د برخې نه موقوفه پرېښودل شوي وي هغه وارث ته دي ورکړ شي.

۱- لاندې مسائل حل کړئ:

- د مړې نه درې خونېدې او مور پاتې دي.
- د سړي د مرگ نه وروسته څلور لوفې او ښځه پاتې دي.
- د مړي نه یوه لور، مور او ښځه پاتې دي.
- ۲- د رد د معنی څرگنده کړئ.
- ۳- رد کومو ذوی الفروضو ته نه ورکول کیږي؟
- ۴- که چېرې د مړي په وارثانو کې د مور په گډه ماشوم وي څه به ورسره کیږي؟
- ۵- حمل ته به څومره برخه پرېښودل کیږي؟
- ۶- کله چې ماشوم وزېږېده د ده د برخې سره به څه کیږي؟

دري څلورينيم لوست

جهاد

د اسلام ټول قوانين ددې لپاره دي چې انسان په مادي او معنوي اړخونو کې پرمختګ وکړي او کمال ته ورسېږي، نو که د وگړي او ټولني ايمان، استقلال، ابرو او عزت د تېري او گواښ لاندې راځي، په وړاندې يې ستونزې او موانع رامنځ ته کېږي، د اسلام مبارک دين ددې موانعو د لرې کولو لپاره د ځانگړو احکامو په رعايت سره جهاد لازم کړی چې دمضمون پدې برخه کې به د جهاد تعريف او احکام ولولو، او له حکمتونو سره به يې اشنا شو.

د جهاد تعريف

جهاد په لغت کې د جهد له کلمې څخه اخېستل شوی چې د خپل قدرت او توان څخه نهايي کار اخېستلو ته وايي.

په اصطلاح کې: د خداى (ﷻ) په لار کې په ځان، مال، ژبه او داسې نورو باندې مبارزه او کوښښ جهاد بلل کېږي.^(۱)

د جهاد حکم

جهاد فرض کفائي دی، نو هر کله چې د ضرورت په وخت کې د خلکو يوه ډله جهاد کوي، له نورو څخه فرضيت ساقطېږي. خو که چېرې دېښم تېرى وکړ او له اسلامي ټاټوبي او مسلمانانو څخه د دفاع او کافرو ته د ماتې ورکولو په خاطر ټولو مسلمانانو ته ضرورت و، بيا فرض عين گرځي.

د جهاد د رواوايې دليل

- ۱- قرآن: الله (ﷻ) فرمايي: ﴿قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ﴾ [التوبه: ۲۹]
- ۲- سنت: رسول الله (ﷺ) فرمايي: «**الجهاد ماضى إلى يوم القيامة**» جهاد د قيامت تر ورځې پورې دوام لري.
- ۳- اجماع: ټول امت له پخوا څخه تر دې دمه د جهاد په فرضيت باندې د شرايطو د پوره کېدو په صورت کې اتفاق کړی.

۱ - بدائع الصنائع

د جهاد تاریخي پس منظر:

رسول الله (ﷺ) په مکی دوران کې په هېڅ ډول بر عصلي مقابلې لاس پورې نکه، بلکې دیارلس کاله یې په صبر او زغم دین ته خلك راوبلل، په ژبنۍ بلنې او تمثيل سره یې اسلام د خلکو په زړونو کې ورځای کړ، په دې دور کې رسول الله (ﷺ) بدې په نېکۍ او کتنځې په خندا خرابولې، د کفارو د ضرر رسونې او خورونې مقاومت یې په سوله ییزه توگه کاوه. مسلمانان به دده د مبارکو سترگو لاندې خورېدل اووژل کېدل، خو رسول الله (ﷺ) به دوی ته داسې لارښوونه کوله: "له جنگ نه لاس واخلي او لمونځ ته مخه کړئ". په دې هم د کفارو زړه نه سپېده، بغض او کینه کې یې لېوالتی نه راته، بالاخره مسلمانان مجبور شول چې خپل کور او ځای پرېږدي او هجرت وکړي، حتی داسې ورځ هم راغله چې مشرکانو د مسلمانانو مال، ملکیت، ځمکې او فصلونه په خپل منځ کې وویشل، بیا هم رسول الله (ﷺ) د کوم شکایت غږ پورته نکه، د دوی هر ډول سپکاوی یې ووزمه، ترڅو چې الله تعالی د خپلې تشریح مطابق - چې په نړۍ کې به د ظالم لاس نیوی په زور سره کبړي - خپل پېغمبر ته د جهاد کولو فرمان صادر کړ.

د جگړې اجازه

وروسته له دې چې مسلمانان په مدینه منوره کې ځای پر ځای شول، په دویم هجري کال کې ورته د دفاع اجازه ورکړل شوه، لومړنی آیت چې په دې هکله نازل شوی په ډېره خوږه لهجه د جهاد د روا والي علت او حکمونه بیانوي، فرمایي:

﴿إِنَّ اللَّهَ يُدْفِعُ عَنِ الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ خَوَّانٍ كَفُورٍ ﴿٤٠﴾ أُوذِيَ الَّذِينَ يَقَاتِلُونَ بِأَنَّهُمْ ظَلِمُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ ﴿٤١﴾ الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بِغَيْرِ حَقٍّ إِلَّا أَنْ يَقُولُوا رَبَّنَا اللَّهُ وَكَأَنَّا دَفَعْنَا اللَّهُ إِلَيْنَا إِنَّا لَمَكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ كَثِيرًا وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَأَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالْمُؤْمِرِينَ ﴿٤٢﴾﴾ [الحج: ٣٨ - ٤١]

ژباړه: (بېشکه الله (ﷻ) له مؤمنانو څخه دفاع کوي. پاک پروردگار هېڅ خیانت کار کافر نه خوښوي، هغوی ته د جنگ کولو اجازه ورکړل شوه چې نور ورته د جنگ لپاره راغلل ترڅو و جگبړي، خدای (ﷻ) د دوی په مرسته قادر او بس دی، دوی د خپل ښار او وطن څخه برنا حقه په داسې حال کې ایستل شوي چې هېڅ جرم یې پرته له دې

چې ويل يې زموږ پروردگار الله (ﷺ) دى نه درلود. که چېرې خدای (ﷺ) يو پر بل دفع نگرې، ضرور به د راهبانو عبادتخونې، د عيسويانو کليساوې، د يهودو معبدونه او هغه جوماتونه چې د خدای (ﷺ) نوم پکې ډېر يادېږي وړان شي، بېشکه الله (ﷺ) د هغه چا سره چې دده (د دين) ملگرى دى، ملگرتيا کوي، بېشکه خدای (ﷺ) د ډېر قدرت خاوند او غالب دى. هغه کسان چې په ځمکه کې مو ورته قدرت (واک) ورکړ، لمانځونه دروي، زکاتونه ورکوي، نېکۍ ته بلنه کوي، د بدۍ نه منع کوي او د ټولو چارو پاى الله (ﷺ) لره دى.

فمايت

ځينې وايي: که چېرې د اسلام دين د رحمت دين وي، ولې د جنگ دستور ورکوي؟ جنگ خو بد شى دى، د هغه څه په رڼا کې چې تاسې ولوستل ځواب ورکړئ.

څې پوښتي

- ۱- جهاد لغتاً او اصطلاحاً څه معنا لري؟
- ۲- د جهاد حکم بيان کړئ؟
- ۳- د جهاد د رو اووالي دليل وواياست.
- ۴- د جهاد د تاريخي پس منظر په هکله لنډه معلومات ورکړئ.

کورس، دنده

د جهاد د رواوالي د حکمت په هکله لنډه مقاله وليکئ.

د جهاد لاسته راوړنې

د جهاد تعريف، حكمت او پس منظر مو چي د اسلام ستر لارښود (ﷺ) ورباندې مامور شوی ولو ستل، اوس ښايي چي د جهاد موخې او د اسلام په پيل كې د جنگ د څرنګوالي په هكله هم څه ناڅه معلومات ترلاسه كړو.

د مسلمانانو د جهاد پايلې:

د تيرو دوو ايتونو په دوام كې الله تعالى فرمايي: ﴿الَّذِينَ اِن مَّكَّنَّاهُمْ فِي الْاَرْضِ اَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوْا الزَّكَاةَ وَآمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ اُولَئِكَ عَلَيْهِ عَاقِبَةُ الْاُمُورِ﴾ [الحج: ٤١] ژباړه: دا هغه كسان دي چي موثر دوی ته په زمكه كې قدرت وركړ نو لمونځ به دروي، زكات به وركوي، په ښو چارو به امر كوي او له بديو به منع كوي او د ټولو چارو پای د الله په لاس كې دی.

پورتنی ايت موثر ته راښيي چي مسلمانان قدرت ته ورسيري نو لاندې كارونه به تر سره كوي:

الف: د الله ﷻ عبادت به كوي. ځكه لمونځ د دين ستنه ده او له الله ﷻ سره د وصل صحيح رمز دی.

ب: يو له بل سره مرسته كوي. ځكه زكات د اسلام پل دی او انسانان يو له بل سره يو ځای كوي.

ج: امر بالمعروف نهی عن المنكر كوي. يعني ځان په دې باندې متعهد كوي چي نيكې به خپروي او له بديو سره به مبارزه كوي.

د پيغمبر اکرم (ﷺ) جهاد

په اسلام كې جنگ د مقدساتو د دفاع، د ظلم د رښنو وچولو او پري كولو په خاطر كيري، د جنگ ميدان، د وژلو ميدان دی، خو بيا هم د اسلام د ځانګړو لارښوونو په رڼا كې چي په دې هكله بې كړې، كېدای شي د مړينو معذوبی وشي. په صدر اسلام كې جنگونه په داسې معقوله توګه منظم شوي وو چي ډېره كمه وينه پكې توی شوي او لږ ځاني تلفات بې لړل، نو د دواړو طرفونو (كافرو او مسلمانانو) د مړو شمېر په ټولو غزواتو كې چي د دويم هجري كال څخه پيل او تر نهم كال پوري وغزېدې د ١٠١٨ تنو

څخه ډېر نشو، چې ۲۵۹ تنه مسلمانان او ۷۵۹ تنه کافر وژل شوي. په داسې حال کې چې په لومړۍ نړيواله جگړه کې ۷ ملیونه وگړي وژل شوي او ۲۱ ملیونه ټپيان شوي. په دويمه نړيواله جگړه کې چې کله د دواړو لورو وحشيان يو تر بله غیر په غیر شول د ۴ ملیونو څخه زيات انسانان ووژل شول، همدارنگه په روسیه کې د باطل کمونستي نظام واگو ته د رسېدو لپاره تر پنځوسو ملیونو پورې انسانان ووژل شول.

فما لیت

د صدر اسلام جنگونه د شلمې پېړۍ له جنگونو سره مقایسه او د دواړو جنگونو اسباب له پایلو سره بیان کړی.

د جهاد ځینې موخې او حکمتونه الف – دفاع

له پورتني آيت څخه څرگندېږي چې اسلام خپلو پيروانو ته ددې اجازه ورکړې چې د هغه مخالف قدرت مخه ونيسي او له ځان څخه دفاع وکړي کوم چې د دوی شتون گواښوي او له منځه یې وړي، ترڅو يو مسلمان وکولای شي چې هوسا ژوند وکړي، د اسلام مبارک دين د حکمت په څنگ کې د مسلمانانو د قدرت په شتون هم ټينگار کوي چې د دعوت او بلني ملگرتيا وکړي. الله (ﷺ) فرمایي:

﴿وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةً وَيُكُونَ الدِّينُ كُلَّهُ لِلَّهِ﴾ [النور: ۳۹]

ژباړه: او هغو سره تر هغې وځنگېږئ چې هيڅ فتنه پاتې نشي او سوچه دين د خدای شي.
ب – د مستضعفينو ازادې

په اسلام کې د جهاد يوه موخه د مظلومانو او کمزورو سره مرسته د دوی له حقوقو څخه دفاع او د عدالت قايمېدل دي، څنگه چې په قرآن کریم کې فرمایي:

﴿وَمَا لَكُمْ لَا تَقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ﴾ [النساء: ۷۵]

ژباړه: ولې د خدای (ﷻ) په لار کې د هغو بې وزله سړو، ښځو او ماشومانو لپاره چې د ظلم او تېري لاندي دي نه ځنگېږي؟

همدارنگه ربعي بن عامر، رستم ته چې د فارسي قواوو سرليک دی داسې وايي: «اللَّهُ ابْتَعَثَا وَالله جاء بنا لنخرج من شاء من عبادة العباد الى عبادة رب العباد، ومن ضيق الدنيا الى سعة الآخرة».

ومن جور الأديان على عدل الاسلام» ژباړه: الله (ﷺ) مونږ را ليرلي يو خو هغه خلك چې الله غوښتي وي، د بنده گانو له بندگي څخه د يو خداى (ﷻ) عبادت ته، د دنيا د تنگيو څخه يې د هغې فراخۍ او د اديانو له ظلم څخه اسلامي عدالت ته راو كارو.

ج- د دعوت ازادي

د اسلام د سپېڅلي دين رسالت يو نړيوال رسالت دى، مسلمانان دا دنده لري چې د حق دا خبر د ټولو نړيوالو غوږونو ته ورسوي او په لارښوونو يې وپوهوي، لکه څنگه چې الله (ﷻ) فرمايي:

﴿كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ﴾
[آل عمران: ۱۱۰]

ژباړه: تاسو (اى د رسول الله ﷺ) غوره امت ياست چې د انسانانو لپاره را ليرل شوي ياست (ترڅو) په ښكې امر وكړئ، له بدۍ نه منع وكړئ او په الله (ﷻ) باور لرئ. بڼه مسلمانان ددې لپاره ليرل شوي چې بشر ته لارښوونه او هدايت وكړي. پس هر كله چې زموږ د حق او حقيقي بلڼې په وړاندي خنډونه رامنځ ته كېږي اسلام ددې موخې د ساتنې او د دعوت د ازادۍ د تامين لپاره مونږ ته د جهاد اجازه راكړي. دې ټكې ته بايد څير شو چې د حق او رېښتيني دعوت د تحميلولو په خاطر جنگ او جگړه نشته، بلكې هر كله چې د حق دعوت د خپرولو په لار كې خنډ پيداشو او دا ازادې يې له منځه وړله، بيا د جگړې اعلان كېږي تر څو هغه موانع چې بندگانو ته د الله تعالى د پيغام رسولو په لار كې موجودې دي له منځه يوسي.

چې پوښتي

- ۱- په صدر اسلام كې د جنگونو تلفات څومره و؟
- ۲- د كمونستي نظام قدرت ته د رسېدو لپاره څومره نفر وژل شوي او ددې نظام پاى څه شو؟
- ۳- د جهاد ځينې حكمتونه بيان كړئ.

کورنۍ دنده

د جهاد د موخو په هکله لس کرښې وليکئ.

څوک په جهاد مکلف دي؟

که چېرته جهاد فرض کفایي وي، هغه کسان چې د جنگ کولو توان ولري، کولای شي چې د مسلمانانو د امیر په اجازه په جنگ کې شریک شي، خو کله چې جهاد فرض عین وگرځي، نو هغه څوک چې د جهاد کولو توان ولري په هغوی جهاد فرض گرځي. مسلحانه جهاد په کوچنیانو او معیوبینو فرض ندي.

د جنگ نه وړاندي بلنه

سلیمان بن بریده (رضی الله عنه) د خپل پلار نه روایت کوي: "رسول الله (ﷺ) به چې کله څوک د سرلښکر په توګه ټاکه، د تقوی او پرهیزګاری توصیه به یې ورته کوله او بیا به یې ورته وفرمایل: هرکله چې له خپل مشرک دښمن سره مخامخ شوي، هغوی ته د درېو څیزونو بلنه ورکوه:

- ۱- که چېرې یې د هو ځواب درک، لاس تری واخله.
- ۲- او که یې انکار وکړ، جزیه تری وغواړه، که یې قبوله کړه، ته یې هم قبوله کړه، او لاس ورڅخه ونیسه.
- ۳- او که جزیه یې هم ونه منله بیا له پاک پروردګار څخه مرسته وغواړه او ورسره جنگ پیل کړه. . . ."

فماښت

آیا په اسلام کې جنگ د عقیدې د تحمیل په خاطر ترسره کېږي؟ د اسلام پیغمبر او د صحابه کرامو د سیرت په رڼا کې دا مسأله وڅیړئ او د (لَا اِكْرَاهَ فِي الدِّينِ) له حکم سره یې پرتله کړئ.

د جنگ په حالت کې د دښمن کوم کسان وژل کېږي؟ او کوم نه وژل کېږي: د هغو کسانو وژل په جنگ کې روا دي چې عملاً، فکراً او یا مشورتاً په جنگ کې دخپل وي، مګر د هغو کسانو وژل جواز نلري چې په جنگ کې ګډون نلري، لکه:

بښخه، ماشوم، سپين گيري، ناروغان، فلج، معول، گوډ، روڼد، هغه راهب چې په کليسا کې عبادت کوي، هغه کسان چې کور يا معبد ته پناه يوسي، هغه کسان چې د جنگ وس نلري او هغه چې په خپلو پټيو کې په کرکيله بوخت وي. خو که چېرته عملاً په جنگ کې شريک يا په خبرو، فکر او مالي مرسته له کفارو سره همکار وي بيا ېې وژل روادي. په دې اړوند انس (رضي الله عنه) له رسول الله (صلى الله عليه وسلم) څخه دا ډول توضيحه روايت کوي، فرمايي: "د خداى په نامه، د الله ﷺ او د رسول الله ﷺ ددين لپاره ولاړ شى، زاړه، ماشومان، بښخي او په عبادتخونو کې ناست کسان مه وژئ"

له پورتنې حديث څخه څرگنديږي چې د مسلمانانو د جنگ او مبارزې معيار د خداى (ﷺ) حکم او اسلامي ضوابط دي، نو که دې اصولو ته پاملرنه وشي هيڅ ظلم او جنايت نه رامنځ ته کېږي، يو ېې گناه انسان، بښخه او ماشوم به نه وژل کېږي.

څه ډول جگړه روا ده؟

﴿الَّذِينَ آمَنُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ الطَّاغُوتِ﴾ [النساء: ۷۶]

ژباړه: چاچې ايمان راوړى د خداى (ﷺ) لپاره جهاد کوي، څوک چې کافر شوي دي د طاغوت په لاره کې جنگېږي.

په اسلام کې جنگ يوازې د الله (ﷺ) په لار کې دى، د هوى هموس، واک ته د رسېدو، په نورو باندې واکداري او د خاورې لاندې کولو لپاره جنگ کول جهاد ندى، په دې اړه د رسول الله (ﷺ) څخه پوښتنه وشوه، که يو څوک د خپلې زورورتيا بسودلو لپاره جنگېږي، يا د ريا (خان بوندې) لپاره جنگېږي. کوم يو د خداى (ﷺ) لپاره دى؟ رسول الله (ﷺ) ورته وفرمايل: «مَنْ قَاتَلَ لِتَكُونَ كَلِمَةً اللَّهُ هِيَ الْأُمَّيَا فُتُوَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ» ژباړه: څوک چې د خداى (ﷺ) د کلمې د پورته کولو لپاره جنگېږي، هغه د خداى (ﷺ) لپاره جنگ (جهاد) دى.

د قوميت او نژاد لپاره جنگ کول جايز ندي

په نننۍ نړۍ کې ډېر جنگونه د رنگ او نژاد پرستي په خاطر پېښېږي. خپل قوم په نورو قومونو غوره گڼي، عامه وژنه کوي، حال دا چې اسلام دا عمل محکوموي. رسول الله (ﷺ) فرمايي: «أَيُّسَ مِمَّا مِنْ دَعَا إِلَى عَصِيَّةٍ وَأَيُّسَ مِمَّا مِنْ قَاتَلَ عَلَى عَصِيَّةٍ وَأَيُّسَ مِمَّا مَنْ

ماتِ عَلِيٍّ عَصِيْبِيَّةٌ ژباړه: څوړک چې خلک قومي تعصب ته رابلې هغه زموږ له ډلې څخه نډی، څوړک چې د قومي تعصب (نژاد پرستی) په خاطر جنگپوړي هغه زموږ له ډلې څخه نډی او څوړک چې په دې تعصب کې مړ شو، زموږ څخه نډی.

څې پوښتنې

- 1- څوړک په جهاد مکلف دي؟
- 2- رسول الله (ﷺ) د جنگ نه وړاندي اسلامي لښکر ته څه توصیه کړې وه؟
- 3- د جنگ په حالت کې د کومو کسانو وژل روا دي؟
- 4- کوم ډول جنگونه حرام دي؟ روښانه یې کړئ.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې لوست یو ځل خپلو دوستانو او د کورنۍ غړو ته ولولي او لښوونیزې ولبکي.

د اسلام له نظره د جهاد ډولونه

جهاد د پياوړي او ځواکمن کوشن په معنا د اسلام له نظره په څو ډولونو وېشل کېدای شي، چې له هغې جملې څخه ځينې يې عبارت دي له:

۱- مالي جهاد

مالي جهاد، د جهاد د نورو ډولونو د ملا تير جوړوي، ځکه هر ډول جهاد مالي امکاناتو ته اړتيا لري، او که مسلمانان مالي جهاد ونکړي، نور هر ډول جهاد ناشونی کېږي. له همدې کبله الله تعالی په قرآن کریم کې د ځان او مال قربانول، يو بل ته څېرمه ذکر کړي، د بېلگې په توګه په دې آيت کې فرمايي: ﴿إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَىٰ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِآنِهِمْ الْجَنَّةَ﴾ [التوبة: ۱۱۱] ژباړه: يقينا الله تعالی له مؤمنانو څخه د هغوی خانوڼه او مالونه د جنت په مقابل کې اخیستي دي.

۲- د دعوت جهاد

دا جهاد په ژبه سره خلکو ته په پخو دلايلو د دين رسولو او په عملي بڼه د دين په ريښتيني توګه تمثيلولو سره سر ته رسېږي، مسلمانان بايد د کفارو، منافقينو، مشرکينو ملحدينو او بې باګه او نا ملتمو مسلمانانو په مقابل کې د اسلام حقانيت بيان کړي او لازمه ده چې داعي په خپلو ګرو وړو هم د نورو لپاره بېلګه واوسي، خو د هغوی لپاره مقتدا جوړ شي، نو په دې توګه به د حق دين خپور شي، او همدا لار د دين د خپروولو لپاره تر ټولو اغېزمنه لاره ده، چې ټولو انبياوو کارولې او په هر مسلمان باندې لازمه ده په هر ډول ټولنه کې چې اوسېږي د رسول الله ﷺ په طريقه خلک نېکويو ته راوبلي او له بدويو څخه يې منعه کړي.

الله تعالی فرمايي: ﴿كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَذُوْقُواْ نَوْعَآلِ اللَّهِ﴾ [آل عمران: ۱۱۰] ژباړه: تاسو تر ټولو غوره امت ياست د خلکو د ګټې لپاره وېستل شوي ياست، په نېکۍ امر کوئ او له بدۍ څخه منعه کوئ او په الله ايمان لرئ.

البته د دعوت په جهاد کې په داعي لازمه ده خو له حکمت څخه کار واخلي، د دعوت په امورو کې ډیر مهم مخکې کړي، د خلکو په ځورونو او تکلیف صبر وکړي او له هغې ټولني او محیط څخه چې دی دعوت پکې کوي باخبره واوسي.

۳- د علم او زده کړې جهاد

دا جهاد د مسلمانانو د علم په ګاڼه باندې په پوښلو سره تر سره کېږي، خو ټول زیار وباسي دیني او نور ګټور علوم چې د انسانانو ټولنه هغو ته اړتیا لري زده کړي، او په علمي فکري او کلتوري برخو کې د یوو کامل او هر اړخیز اسلامي تصور او ذهنیت خاوندان واوسي. په روایاتو کې له رسول الله ﷺ را نقل شوي چې فرمایلي دي: د علم او پوهې په هکله باندې یو بل ته لارښوونه کوئ، په علم کې خیانت د مال له خیانت څخه ډېر بد دی، او هرو مرو به الله تعالی له تاسو څخه په دې هکله پوښتنه وکړي.

او الله تعالی فرمایلي: ﴿وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنفِرُوا كَآفَّةً فَلَوْلَا نَفَرَ مِن كُلِّ فِرْقَةٍ مِّنْهُمْ طَائِفَةٌ لِّيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ وَلِيُنذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ أَعْلَمَهُمْ بِحُدُودِنَ﴾ [التوبة: ۱۲۲] ژباړه: د مؤمنانو لپاره مناسب نه دي چې ټول دي ووزي، ولې له هرې سترې ډلې څخه یو څو کسان (د علم په زده کړه پسې) ونه وتل خو په دین کې پوهه تر لاسه کړي او خپل قوم وروږوي کله بیرته وروګرځي، خو (له ناوړه کارونو) ځان وساتي.

فعالیت

د دعوت او ښوونې په جهاد کې ځینې ارزښتګانګې شته چې باید عملي شي، ښوونکي دې زده کوونکي په دوو ډلو ووېشي او د هغه پایلې دي ټکي په ټکي وليکي او له دوی څخه دې وغواړي چې دغه موضوع په خپلو منځونو کې وڅېړي.

۴- سیاسي جهاد

له دې جهاد څخه موخه د اسلام د عدل په اصولو د دولت جوړولو له پاره کوښښ کول دي، داسې دولت چې هلته حاکمیت یوازې د الله تعالی وي، کله چې په اسلامي سیمو کې د دین احکام تر ګډ شي او د مسلمانانو یو والی هېر ګډای شي نو په مسلمانانو لازمه ده خو کوښښ وکړي د اسلام د قوانینو تر سیوري لاندې د مسلمانانو د یووالي سره سره اسلامي حاکمیت په پښو ودروي.

۵- مسلحانه جهاد

د تورې په مټ د طاغوت او د هغه د پلویانو په خلاف مبارزه کول دي، هغه طاغوتیان چې د الله تعالی د دین په مقابل کې بې بیرغ اوچت کړی وی او د الله بندګان په خپله بندګۍ نیسي، ظلم او فساد یې په مخ کې اجرلی وي، کښتونه او نسلونه هلاکوي، د الله تعالی د دین له اقامې څخه مخنیوی کوي او د حق د بلنې په وړاندې خنډونه جوړوي. الله تعالی په دې هکله فرمایي: **﴿وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّىٰ لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ لِلَّهِ﴾** [البقره: ۱۹۳]

ژباړه: او له هغوی سره جګړه وکړئ تر هغه پورې چې فتنه پاته نه شي او د ژوند نظام ټول د الله تعالی (د خوښې) شي.

او همدا ډول فرمایي: **﴿قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِالْآخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَلَا يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَتَّىٰ يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَن يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ﴾** [التوبة: ۲۹] ژباړه: له هغو خلكو سره جگړه وکړئ چې په الله تعالی او د آخرت په ورځ ایمان نه لري او د الله تعالی او رسول حرام کړی شوي څیزونه حرام نه ګڼي او د حق په دین رفتار نه کوي له هغو خلكو څخه چې کتاب ورکړی شوی تر هغه پورې (جگړه ورسره وکړئ) چې مغلوب شي او د عاجزی په حالت کې جزیه ورکړي.

هر کله چې جهاد مطلق ذکر شي، همدا وروستی معنا ورڅخه مراد کېږي، ځکه د جهاد کلمه په همدې معنا کې اصطلاحی شهرت لري، خو په هغه صورت کې چې له دې معنا څخه اړونکې قرینه (نښه) شتون ولري، بیا د قرینې د غوښتنې مطابق معنا ورڅخه اخیستل کېږي.

فعالیت

له نفس، شیطان، او باندني دښمن سره جهاد کول یو له بل سره څه تړاو لري؟

د مجاهدینو په بریالیتوب کې د ځان جوړونې رول

په مورچلو کې د مجاهدینو د بریالیتوب بنسټیز ټکی له نفس او نفساني غوښتنو سره جهاد دی، هغه داسې چې څوک د خدای (ﷻ) په لار کې جنگیږي او خلک د خدای (ﷻ) دین ته رابولي، څه چې وایي هغه به په عمل کې پلي کوي، د هر څه نه وړاندې به د خپل نفس د جوړولو کوښښ کوي، وروسته بیا له نورو سره مرستې ته لاس غځوي. په همدې خاطر رسول الله (ﷺ) فرمایي: **«الْمَجَاهِدُ مِنْ جَاهِدِ نَفْسِهِ فِي اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ»**

ژباړه: مجاهد هغه شوک دی چې د خدای (جَلَّالُهُ) په لار کې له خپل نفس سره جهاد وکړي.

انسان د ټولني یو جز دی، ټولنه له وگړو څخه جوړه شوي، نو هر شوک چې د جهاد د فریضې په ترسره کولو کې د هر څه نه لومړی د خپل ځان څخه پیل وکړي، ځان جوړ او اصلاح کړي، پرته له شکه دا ټولنه به له داسې پاکو وگړو څخه جوړه شي چې هیڅوک به یې د مقابلي خوراک ونلري.

نو په لنډ ډول ویلای شو، هر هغه شوک چې په جهاد اکبر کې بریالی شو، داتن به ضرور په جهاد اصغر کې بریالی کېږي. که شوک په جهاد اصغر کې پاتې راضي جهاد اکبر کې یې بریالیتوب ناشونی دی، مگر په ډېرو حالاتو کې به څه مخ په وړاندې لاړ شي خو پایلې ته رسېدل محال دي.

- ۱- د خدای (جَلَّالُهُ) په لار کې جهاد په څو جبهو کې ترسره کېږي: نومونه یې واخلئ.
- ۲- دعوت او جهاد لپاره له قرآن کریم څخه یو دلیل ذکر کړئ.
- ۳- د بنووني د جهاد لپاره له قرآن کریم او حدیثو څخه یو دلیل ذکر کړئ.
- ۴- مسلمانان جهاد شرح کړئ.
- ۵- سیاسي جهاد څه مفهوم لري.
- ۶- د خپل ځان جوړولو د مجاهدینو په بریالیتوب کې څه رول لري؟

د خپل ځان جوړولو او د خپل نفس د تربیې د ارزښت په اړه یوه لنډه مقاله ولیکئ.

سوله او احكام يې

دا مو ولوستل چې په اسلام کې جنگ د ډېر لوړ هدف په خاطر چې هغه د فکر او عقيدې ازادې ده ترسره کېږي، ترڅو انسانيت ته د کمال لارې پرانيستل شي. ددې لپاره نه کېږي چې ځمکې لاندې، انسانان غلامان او د ځمکې لاندې او باندې زېرمې ترلاسه کړي. هر کله چې سولې ته د تگ ضرورت محسوس شي، نو هغه يې پامه نه غورځول کېږي، ځکه سوله اساس او بنسټ دی، جنگ استثنايي حالت دی، قرآن کریم په دې هکله فرمايي: ﴿وَإِنْ جَنَحُوا لِلسَّلْمِ فَاجْتِنِحْ لَهَا وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ﴾ [الانفال: ۱۱]. ژباړه: که چېرته هغوی سولې ته مایل شول، ته هم خپل میلان بېکاره کړه، په الله (ﷻ) توکل وکړه، بیشکه خدای (ﷻ) اورېدونکی او پوره دی.

د مسلمانانو ترمنځ سوله

ځینې وخت د مسلمانانو ترمنځ هم جنگ پېښېږي، چې په دې حالت کې باید سوله وشي، قرآن کریم په دې هکله فرمايي: ﴿وَإِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتِلَا فَاَصْلِحَا بَيْنَهُمَا فَإِنْ بَعَثَ إِحْدَاهُمَا عَلَى الْأُخْرَى فَقَاتِلَا الَّتِي بُغِيَ حَتَّى تَبْغِيَ إِلَى أَمْرِ اللَّهِ فَإِنَّ فَسَادًا كَانَ صَاحِبَهُمَا بِالْأَمْنِ وَالْفِسْطِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِمِينَ﴾ [الحجرات: ۱۰]

ژباړه: هر کله چې د مسلمانانو دوه ډلې سره په جنگ شي، د دوی ترمنځ سوله وکړئ، که یوه پر بله ظلم او تېری کوي (او سوله نه مني)، هغه ډله چې ظلم او تېری کوي، په مقابل کې يې ترهغه وخته وجنگېږئ چې سوله ومنې او د خدای (ﷻ) حکم ته غاړه کېږدي، بیا د دوی ترمنځ عادلانه سوله وکړئ (له شرایطو سره سم)، د عدالت نه کار واخلئ، ځکه چې الله (ﷻ) عادلان خوښوي.

نو کله چې دوه ډلې په خپل منځ کې په جنگ شوي، وطن او ملت له داخلي اختلافاتو، خطر او تجزيې سره مخامخ کړي، باید چې د اسلامي او ملي یووالي لپاره حساب ته کش شي او په هر قیمت چې وي پر وطن او ملت کې یووالی تامین شي. دا هغه لارښوونې دي چې قرآن کریم یې موږ ته را زده کوي.

فعالیت

قرآن کریم فرمائی: " و الصلح خیر " د سولې په گټو و غږ پورې.

- 1- قرآن کریم د سولې په هکله څه فرمایلي دي؟
- 2- که د مسلمانانو یو ټولې په بل ټولې حمله و کړي او سوله هم قبوله نه کړي، نو څه معامله باید ورسره وشي؟ شرحه یې کړئ.

د سولې د اهمیت او د ټولني د پرمختګ په هکله د هغې د رول په اړه یوه لنډه مقاله ولیکئ.

د ذمهي عهد (ٿرون)

د عزتمن او سو کاله ژوندانه لپاره ارزښتناکه لاره چې د متقابل احترام او حقوقو رعايت په کي وشي د ذمهي عهد دی، په دې لوست کي ورسره اشنا کيږو.

ذمه په لغت کي عهد او ټرون ته وايي. اهل ذمه هغه کسان دي چي اسلامي حکومت ته د جزيې (ماليي) په نامه ديوي اندازي مال په ورکولو سره د دوی ځان، مال او حقوق خوندي کيږي.

د اهل ذمه حقوق

ټول ذميان هغه حقوق لري کوم چي مسلمانان يې لري. حضرت علي کرم الله وجهه په دي هکله داسي فرمايي: "دوی (ذميانو) ددي لپاره جزيه منلې چې د دوی مالونه او وينې داسي شي لکه زمونږ مالونه او وينې"

اسلامي دولت مکلف دی چي له دوی څخه هر ډول ظلم دفع کيږي، د دوی ځان او مال وساتي، د دوی عقيدې او عبادت ځايونو پورې غرض ونکړي، د کسب او کار زمينه ورته برابره کړي.

د ذمهي حقوق له منځه وړل حرام دی

ذمهي ته د ضرر رسولو په هکله رسول الله (ﷺ) په سختو ټکو داسي بيان کړی، فرمايي: «**أَلَا مَنْ ظَلَمَ مُعَاهِدًا أَوْ انْتَقَصَهُ أَوْ كَانَهُ فَوْقَ طَائِفَةٍ أَوْ أَخَذَ مِنْهُ شَيْئًا بغيرِ طيبِ نَفْسٍ فَإِنَّ حَرِيحَ جَهَنَّمَ أَلْفَيَاةٌ**» تاسي خبر شی هر هغه څوک چي په ذمهي ظلم وکړي، يا په ناحقه دده حق وخوري، يا يې په داسي کار وگوماري چي هغه دده د طاقت څخه پورته وي، يا دده د خوښي پرته ورڅخه شی واخلي، د قيامت په ورځ زه څپله د دوی مدعي بهم)

جزيه څه شی ده؟

جزيه د هغه مال څخه عبارت ده چي ذميان يې اسلامي دولت ته ورکوي، ددي په مقابل کي اسلامي حکومت دوی ته سهرلونه برابروي، د دوی ساتنه کوي، د جنگ نه معاف دي، دا هم بايد له ياده ونه ايستل شي چي په ماشومانو، ښځو، ليونو، عمر خورلو او ړندو باندي جزيه نشته.

- ۱- ذمه څه شی ده او اهل ذمه کوم کسان دي؟
- ۲- اهل ذمه حقوق بيان کړئ.
- ۳- آيا جزيه باج اخيستنه ده که په مقابل کي يې ذميان عوض تر لاسه کوي؟ روښانه يې کړئ.

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**